

1983/3.

BARANYAI MŰVELŐDÉS

**AZ ÁTKÉPZÉS RŐL
OKTATÁS ÉS INNOVÁCIÓ
TIZÉVES A PEDAGÓGIAI INTÉZET
DIÁKNAPOK PÉCSETT**

**A Baranya megyei
Tanács V. B.
művelődésügyi osztálya
kiadványa**

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG

Antal Gyula
Dr. Andrásfalvy Bertalan
Bóna Ernőné
Mezei József
Pirisi Jánosné
Újvári Jenő
Dr. Vargha Károly
Dr. Vastagh Zoltán
Dr. Tóth Tibor

Szerkesztik:

Brandstätter György főszerkesztő
Dr. Bárdy László
Kígyós Sándor
Lippenszky István
Molnár G. Judit
Dr. Szita László

A kiadásért felel:

Fischer János

A szerkesztőség címe:

Baranya megyei Tanács V. B.
művelődésügyi osztálya
7601 Pécs, Pf.: 121

ISSN 0133-330 X

Munkatársak

Bernáth József egyetemi docens, Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs

Fabulya László, az Országos Pedagógiai Intézet fősztályvezetője, Budapest

Kallós Miklósné megyei tanulmányi felügyelő, Pécs

Kamarás Károly megyei munkaügyi osztályvezető, Pécs

Mibály Ottó, az Országos Pedagógiai Intézet osztályvezetője, Budapest

Ormos Mária egyetemi tanár, Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs

Páll Lajos művelődési központ igazgató, Komló

Schmidt Erzsébet, a TIT Baranya megyei Szervezetének munkatársa, Pécs

Surján Miklós, a Baranya megyei Könyvtár igazgatóhelyettese, Pécs

Szakács Sándor megyei könyvtáros, Pécs

dr. Szita László megyei levéltári igazgató, Pécs

Tasnádiné Rónaky Edit, a Baranya megyei Pedagógiai Intézet helyettes igazgatója, Pécs

Tilkovszky Lóránt egyetemi tanár, Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs

Ujjalussy József, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola rektora, Budapest

Vastagh Zoltán tanszékvezető egyetemi docens, Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs

BARANYAI MŰVELŐDÉS

INNOVÁCIÓ ÉS PERMANENS FEJLESZTÉS AZ OKTATÁSUGYBEN

„Az innováció mindig döntést igényel . . .”

I. A FOLYAMATOS FEJLESZTÉS ÉS AZ INNOVÁCIÓ FOGALMAINAK TÉRHÓDÍTÁSA

Az elmúlt években familiáris kapcsolatba kerültünk nemcsak a permanens nevelés-művelődés, a permanens tanulás, hanem a permanens reform, a folyamatos fejlesztés, az oktatásügyi és iskolai innováció, az innovatív típusú fejlődés fogalmaival is. Ezek a fogalmak ma már a hivatalosan deklarált fejlesztési stratégia fogalmi készletéhez tartoznak, s ezzel egyidőben kissé divattá is vált a használatuk. Jelszóként már részeivé váltak a pedagógiában mindig s könnyen kialakuló ideológus tudatnak is. De az érdemi viták során azonnal kiderül, hogy az egyes szerzők, vagy vitapartnerek igencsak eltérően értelmezik e fogalmakat és ennek megfelelően jelentősen eltérnek az álláspontok a követendő fejlesztési stratégia mibenlétét illetően is, annak ellenére, hogy a „folyamatos fejlesztés” gondolata általánosan elfogadottnak tűnik.

A fogalmak, terminológiák népszerűsége mögött általában és ebben az esetben is, objektív problémák, fejlődési-fejlesztési dilemmák és az ezekkel összefüggő preferálási kényszerek húzódnak meg. E fogalmak népszerűségében az az igazán érdekes és izgalmas, hogy miközben egyre többet hangoztatjuk a folyamatos fejlesztés, az innováció szükségességét és fontosságát, ezzel egyidőben legalább ilyen súllyal emlegetjük – és nem is mindig és mindenki kritikai élel – az iskola konzerváló funkcióját, alapvetően konzervatív jellegét, lényegi változatlanságát, a reformoknak és az innovativitásnak az iskolában mint intézményben és az oktatásügyben mint rendszerben rejlő korlátait. A folyamatos fejlesztés, az innováció és a nehezen mozgathatóság, a konzervatív jelleg egyugyanazon dologra vonatkoztatva azonban olyan ellentmondást sejtet, amelyet egyelőre csak a szavak és a jelszavak mágikus erejében bízva tekinthetünk fel- és megoldottnak.

Úgy tűnik tehát, hogy néhány kérdést alaposabban is meg kell vizsgálnunk.

II. A MEGVÁLASZOLANDÓ KÉRDÉSEK

1. Mit is jelent az iskola konzervativizmusa? Miért változik az iskola lassan és nehezen? Mik azok a feltételek, amelyek ezt előidézik és vajon számolunk-e ezek a feltételekkel amikor a folyamatos fejlesztés jelszavát hangoztatjuk?

2. Mit értünk innováción a köznevelésügy, az iskola vagy a nevelési-oktatási folyamat esetében?

3. Melyek az innováció, az innovációra is alapozó fejlesztés tágabb és szűkebb értelemben vett feltételei? Jelen vannak-e ezek a feltételek s ha nem, akkor mit kell tennünk „előállításuk” érdekében?

4. Mi a szerepe a folyamatos fejlesztésben, az innovációra is alapozó fejlesztésben a központi közneveléspolitikának, a központi állami irányításnak és a központi szakmai intézményeknek és hogyan kapcsolódhat ebbe, milyen funkciója van a területi és helyi jellegű és iskolai szintű indíttatású fejlesztési törekvéseknek?

5. Vannak-e és milyen jellegű helyi innovációs stratégiák és taktikák? Mi lehet ebben a szerepe a neveléstudománynak, a „szakértőnek”, a „szakmai intézményeknek” és a pedagógusnak?

Természetes, de talán mégis megjegyzendő, hogy a fentiekben feltett valamennyi – és feltehetően más módon is feltehető, illetve továbbiakkal kiegészíthető – kérdésre jómagam és különösen röviden aligha adhatok tudományos argumentációval is részletesen alátámasztott választ. Az alábbiakban kínált megfontolások igényével születtek.

III. MIÉRT VÁLTOZIK AZ ISKOLA LASSAN ÉS NEHEZEN?

Az okok, a feltételek vizsgálata azért fontos, mert feltárásuk és alakításuk nélkül a folyamatos fejlesztés stratégiája a levegőben lóg. A feltételeket úgy kellene alakítanunk, hogy azok a folyamatos fejlesztés akadályai helyett, annak eszközeiként funkcionáljanak.

A kérdéssel foglalkozó nemzetközi szakirodalom, és az elmúlt években szaporodó hazai elemzések különböző megközelítésben és rendszerezésben tárgyalják az iskolát mint intézményt konzerváló, merevítő tényezőket.

1. A környezet ellenállása a változtatásokkal szemben

A társadalmi környezetben a változtatás igénye csak akkor jelenik meg, amikor az iskola krízis-helyzetbe kerül. A „kísérletezést” a gyermekkel általában is ellenézés kíséri. Jelentős a félelem a változások által okozható károktól.

2. A külső ágensek inkompetenciája

A szülők és a környezet hivatalos személyiségeinek jelentős része igen keveset tud a nevelési-tanítási folyamatról, ezért ítéleteik is teljesen vagy nagyrészt saját diákkori tapasztalataikhoz kötődnek és emiatt alapvető tendenciájukat tekintve konzerváló irányba hatnak.

3. A túlcentralizáltság

A centralizált ügyintézés alapvető változásokat képes létrehozni az oktatási rendszer szervezeti kereteiben, a makro- és mezostruktúrákban, de természetétől teljesen idegen, hogy a helyi lehetőségeket figyelembe vevő, azokhoz alkalmazkodó, azokat felhasználó, vagy a tanítás-tanulás, a nevelés mikrorendszereiben szükséges változásokat hozzon létre. A bürokrácia, az ügyintézés működés és nem változás centrikus. Lényegéhez tartozik, hogy erősen hierarchizált. Ebben a hierarchizált rendszerben egy elfogadott vonalat, stratégiát, taktikát, elfogadott intézkedéseket kell követni. Az ellenőrzést, az értékelést mindig az gyakorolja, aki magasabb pozíciót tölt be. Az „alul” lévőknek a döntésekért „felfelé” kell felelnie és a döntések

eléréséért is felfelé kell fordulnia. A munka jellemzője a magyarázat, a formalizálás és uniformizálás. A helyi változtatások, a mikrorendszerek alakítása viszont sokkal inkább oldalirányú mint vertikális hatalmat (változtatásokra való lehetőséget) igényel, sokkal inkább önkéntes mint kényszerített akciókat, sokkal inkább különböző érdekek egyeztetését, kompromisszumát mint valamiféle általánossá növesztett érdek érvényesítését, sokkal inkább kooperációt mint utasítást. Hangsúlyoznám: a bürokrácia nem jellemezhető általában a „képtelenség a változtatásra” címke segítségével. De a változtatás kényszerei csak valamely vonal általánosan érvényes módosítására vonatkozhatnak. A változtatási kényszer is fentről lefelé áramlik.

Természetesen a bürokrácia fenti jellemzői érvényesülnek a hagyományosan decentralizált iskolarendszerekben is, mint területi, vagy helyi bürokrácia. De részben más módon, részben kevésbé „hatékonyan”, mivel ezekben a rendszerekben általában az iskola a helyi irányítással szemben is rendelkezik több-kevesebb függetlenséggel. A jelenlegi hazai helyzetre talán leginkább az a jellemző, hogy mivel az iskolaügy decentralizálását követően az igazgatási kérdések rendezése mellett nyitva maradt a szakmai kompetencia kérdése, mind a központi, mind a területi, mind pedig a helyi „ügyintézés” elég diszfunkcionálisan működik, ami egy általános túlszabályozottsággal egyidőben a tehetetlenség, sőt paradox módon az ügyek nemintézésének érzését erősíti. (Hadd utaljak Gáspár-jelenségre. A Gáspár-féle kísérletet a központi irányítás támogatta, de – nem kis részben a helyi bürokrácia tevékenysége következtében – a kísérlethez szükséges feltételeket nem, illetve csak részlegesen tudta biztosítani. De lényegében – néha megfordított előjelekkel – ugyanez a helyzet valamennyi fejlesztő-innovatív kísérlet esetében.)

A probléma lényege – az itt vizsgált kérdés szempontjából – így foglалható össze: a központi ügyintézés képes egy elfogadott általános érdekek megfelelően beszabályozni, illetve működésben tartani, majd módosítani az oktatási rendszert, de a szükségesnek ítélt változások mint hivatalos, szankcionált intézkedések jelennek meg. Ezek nem zárják ki a „lent” jelentkező problémák érzékelését, de ezeknek mindig valamilyen közös nevezőn kell kifejeződniük és mindig fel kell halmozódnuk ahhoz, hogy a módosítások megszülessenek. (Azt a kérdést, hogy ebben a helyzetben mindig lehetőség van olyan módosításra, amely nem „általános” érdekeket, hanem partikuláris, de jelentős érdekérvényesítő erővel rendelkező érdeket fejez ki, hagyjuk figyelmen kívül.) *Az iskola belső világa, mikrostruktúrája azonban ilyen módon nem változtatható és nem változtathatók „hatékonyan” a nevelési folyamat és a tanítás-tanulás módszertani szintjén jelentkező folyamatok sem.* Még egy – az első pillanatban paradoxonnak tűnő – dologról kell itt szólni. A „túlcentralizáltság” mellett egyik leggyakrabban felhozott érv: az egész rendszer egységességének biztosítása. Csakhogy ma már pontosan tudjuk, hogy a gyakorlatban, a valóságban az így irányított rendszer még az alapvető feltételekben sem produkál egyiséget! Még inkább így van ez a belső, ténylegesen zajló folyamatok esetében! Mi lehet ennek az oka? Egyszerűen az a tény, hogy a rendszer alapstruktúráján és a kötelező tanterv elvont tartalmán túlmenően az egyes iskola működését valóságosan meghatározó konkrét feltételek jelentős része kívül esik a központi bürokrácia számára rendelkezésre álló eszközrendszer hatókörén.

Ennek a „túlcentralizált” irányításnak egy meghatározott iskola-modell felel meg. Az irányítás akkor kérdőjeleződik meg, amikor maga az iskola-modell válik kérdésessé. Ezt nagyon fontosnak tartom hangsúlyozni. Ti. amíg az iskola képes társadalmi funkcióját(it) úgy ellátni, hogy alapvetően a felhalmozódott tudás → tanterv → tanár → tanuló lineáris sémát követi (a tudás itt a tudományban rögzült

és az ún. szocializáló tudást egyaránt jelenti), s amely működésben a tanár feladata az előírt tudásból annyit átadni, amennyit csak lehetséges és a tanulóé annyit befogadni, amennyit csak lehetséges – nos addig a „bürokrácia” önmagában is képes működtetni, sőt a megfelelő módosításokkal működtetni a rendszert. De ha ez a működés ti. az iskoláé „életképtelen” – márpedig napjainkban azzá vált –, akkor a „bürokrácia” már önmagában nem képes a változtatások véghezvitelére.

Miért kell ezt hangsúlyozni: azért, mert a nevelő iskola, a nyitott iskola, a komplex közművelődési-közoktatási intézmények érdemi megvalósítása és még általánosabban: az intenzifikált társadalmi fejlődéssel adekvát személyiség-típus fejlesztése egy más iskola-modellt involvál s ennek le kell vonni a konzekvenciáit az irányításban is.

4. A tanárok ellenállása

Ma már nálunk is felismert és hangoztatott, hogy a pedagógusok jelentős része ellenáll minden külsőleg rákényszerített változtatásnak. Ennek okai igen komplexek, de egyik alapvető ok, hogy az iskola, a pedagógus munkája igen erőteljesen ki van téve mindenféle típusú és rangú társadalmi kritikának és ráadásul olyan helyzetben, amelynek az a lényege, hogy mindig ő a hibás, csakhogy a „jogköre” annyira szűk, hogy ezt a felelősséget igazságtalannak tarthatja és tartja. (A port mindig rajta verik el, a poroló viszont soha sincs az ő kezében, legfeljebb lefelé, a tanítványok felé.) A pedagógusnak nem létrehozni, hanem akceptálnia kell a változtatásokat, azokkal identifikálódnia kell, magáévá kell tenni, hiszen ez a feltétele, hogy ezek működjenek, s ha ezt túl gyakran követelik és főképpen kívülről, természetesen alakul ki a védekezőmechanizmus: az állandó, az ún. örök feladatok szférájába történő visszavonulás, „a lényeg, hogy a tananyagot, a formálisan is ellenőrizhető tudást szerezzék meg, a többi hókuszpókusz” – magatartása.

5. Az „újítás” alacsony elismertsége

Az okok között kell említeni, hogy – összefüggésben a túlcentralizáltsággal kapcsolatban mondottakkal – igen alacsony az újítás elismertségének szintje. A rendszer nem a változtatást, hanem a kitűnő végrehajtást preferálja. Sőt, az újító pedagógus igen gyakran fizet nyugtalanságáért a felsőbbség részéről azzal, hogy újabb és újabb feladatokkal bízzák meg, a kollégák részéről pedig értetlenséggel, ellenszenvvel, sőt elszigeteléssel. Az újítás akkor számíthat elismerésre, ha valamely központi programhoz kapcsolódik, s valamely bevezetendőnek ítélt módosítás igazolását szolgálja!

6. Az okok között nem kis szerepet játszik az elmélet és gyakorlat, a tudomány és gyakorlat, valamint ezzel összefüggésben a kutató-fejlesztő intézetek és az iskola közötti viszonyról kialakított felfogás, illetve ennek valóságos helyzete. Egyelőre elméletileg és gyakorlatilag is hiányzik néhány jelentős láncszem ahhoz, hogy az elmélet, a tudomány, a kutatás valóban a gyakorlat változtatásának hatékony ágense legyen.

7. Finanziálisan teljesen megoldatlan a változtatások fedezete! A finansziális források csak a megszabott és előírt paraméterek melletti működést biztosítják. A változtatások anyagi fedezete sehol nincs beépítve a rendszerbe. Ez különösen érvényes a minőségi változásokra vonatkozóan, amelyek új módon kívánják szervezni és a

tevékenységeket megosztani a pedagógusok között. Hangsúlyozni szeretném, hogy ez nem egyszerűen a rendelkezésre álló pénz mennyiségének kérdése, hanem az el- és feloszthatóság terén jelentkező korlátokat is jelenti, másfelől azt a tényt, hogy az egyes iskolákban „beinduló” tervezett változásoknak a jelenlegi rendszerben valamilyen, lehetőleg központilag finanszírozott vagy támogatott „kísérletként” kell elismertetni magukat ahhoz, hogy valamilyen fedezethez jussanak.

8. *A tanítási-tanulási, illetve a széles értelemben vett nevelési folyamat természetével összefüggő korlátok*

a) Ahogy az innovációt vizsgáló elemzések rámutatnak (L. Cerych, E. M. Rogers, H. Janne) egy innováció értéke, elfogadásának gyorsasága nagymértékben függ attól, hogy mennyire nyilvánvalóan elégt ki egy ideát, követelményt és milyen gyorsan. A pedagógiai jellegű tervezett változásokra az a jellemző, hogy az esetek döntő többségében hosszú időt vesznek igénybe. Hasznosságuk, vagy eredménytelenségük csak hosszú idő múlva ítéltető meg, és ugyanakkor kevésbé egyszerűen és kevésbé közvetlenül beláthatóak! Ezzel függ össze, hogy a rövid távon gondolkozó adminisztráció sem érdekelt az innovációban és a pedagógus érdekeltségét is igen nehéz megteremteni. Lényegében ez vonatkozik a pedagógiai kutatóra és kutatóra is.

b) Az innováció értékét, elismerésének gyorsaságát ugyancsak nagyban növeli, ha könnyen értékelhető, mérhető a hatékonysága és ha bevezetéséhez a rendszer kevés elemét kell módosítani.

A pedagógiai változtatások döntő többsége ezzel szemben nehezen értékelhető, nehezen mérhető, sőt az esetek egy igen jelentős részében „mérhetetlen”; másrészt, a változások mindig egy igen komplex rendszerben helyezkednek el és a „hatékonyságukat” illetően mindig felvetődik a kérdés: „vajon hogyan működnek a teljes rendszeren belül”? Ezért az értékelést illetően megjelenik az igény, hogy az újítás ne elszigetelt legyen, hanem valamennyi feltételt vonjuk be a változtatásba. Ez az igény az ún. kísérleti iskola, a teljes iskolai kísérlet követelményét veti fel. A „kísérleti iskolák” eredményeivel szemben azonban újból megjelenik a kétely, most már a még tágabban értelmezett rendszer vonatkozásában: Mennyire értékes a kísérlet mint általánosítható változtatás?

A pedagógiai változtatás, tehát feltételezi a rendszer viszonylag sok elemének átalakítását és ennek a rendszer sokkal nagyobb mértékben áll ellen mint egy-egy elem változásának.

c) Az innováció értéke és elterjedésének gyorsasága ugyancsak nagymértékben függ az „innováció” kommunikálhatóságától. Egy technikai jellegű innováció, legyen szó ipari, mezőgazdasági változtatásról könnyen, vagy viszonylag könnyen és igen jól kidolgozott technikával kommunikálható. A pedagógiai innovációk azonban kevésbé láthatóak, megjeleníthetőek és a terjesztésükhöz szükséges csatornák sem olyan körülhatároltak, hatékonyak mint a technikai változtatások esetében. A pedagógiai innovációk terjesztése egyfelől a szakmai és másfelől a széles közvélemény „megdolgozását” igényli s ez hosszú, nehézkes folyamat. (Nálunk még az innovációk valamiféle nyilvántartása, legalább a megismerés számára történő hozzáférhetősége sem igazán biztosított.)

d) Az innováció mindig döntést igényel a bevezető részéről. A nagy önállósággal rendelkező rendszerek azért innovatívabbak. A döntés magában a rendszerben történik. Az iskola esetében az önállóság hiánya lehetetlenné teszi, hogy az iskola maga döntsön. A döntés hosszú procedúrát igényel. Ez az oka annak, hogy

a Magyarországon kialakult iskolai innovációs taktikáknak, sőt még az engedélyezett kísérleteknek is, egyik alapvető jellemzőjük a döntési helyzetek elkerülésére való törekvés, illetve az „úgy teszünk mintha” taktikája. Azaz a fennálló rendelkezések „illegális” megkerülése.

e) Külön kell szólni az innovációban „érdekeltek” elszigeteltségéről és eltérő érdekrendszerben való működéséről. Az innováció feltételezi az innovátor, a szakértők az innováció tárgyát képező rendszer, a fogadó (reciver) és az értékelő igen szoros kontaktusát és az egybeeső érdekek egy bizonyos terrénümát, erejét. Ez a feltétel az iskolai, nevelési innovációk esetében és a jelenlegi helyzetben csak igen-igen ritkán és lényegileg véletlenszerűen áll elő. Talán illusztrációként erre a véletlenre a nevelési központ említhető. Itt egyes építészek, egyes helyi vezetők és egyes pedagógiai szakértők találkozása hozta létre a megvalósult változtatásokat. Hasonló példaként említhető egy-egy területfejlesztési törekvés.

f) Befejezésül szólni kell még egy igen fontos korlátozó tényezőről: a változtatásokra való képzés, felkészítés teljes hiányáról. Ez a hiány jelentkezik szűkebb és tágabb értelemben egyaránt. Már az óvodában elkezdődik az éppen adottnak mint törvényszerűnek, mint egyetlen lehetségesnek, mint a megoldásnak az elsajátítása és ez jellemző a pedagógusképzésre és továbbképzésre is. A képzés a meglévő, éppen érvényes dokumentumok végrehajtására készít fel, a továbbképzés pedig nagyrészt az új dokumentumok használatára, kezelésére. Ha a folyamatban meg is jelenik, a változás, változtatás külső, a pedagógustól független erők eredményeként mutatkozik, amely ismét csak alkalmazkodást kíván a pedagógustól.

IV. MIT ÉRTÜNK INNOVÁCIÓN? HOGYAN ÉRTELMEZHETŐ AZ INNOVÁCIÓ A KÖZOKTATÁSÜGY TERÜLETÉN?

Az „oktatásügyi”, „iskolai”, „pedagógiai” vagy „nevelési” innováció fogalma a szakirodalom tanulsága szerint elég nehezen definiálható fogalom és szerepének értelmezésében is bizonytalanság tapasztalható.

Az általános definíciók közül azok tűnnek a leghasználhatóbbnak, amelyek az innovációt nem szűkítik pusztán a változás-változtatás mozzanatára, hanem – mint pl. a közgazdasági szakirodalomban – olyan változást értenek alatta, amely a belső szerkezetben megy végbe és „magában foglalja a változás okait és a változtatással kiváltott kapcsolódó módosulást, illetve a változtatás teljes láncreakcióját”. (Bucsy László definíciója, idézi Nagy Mária.)

Az oktatásügy területén az „innováció” fogalma sajátosan neutrálisnak, egzaktnak, afféle technikai jellegű terminus technikusnak tűnik. Ha a pedagógiai szakirodalomba való bekerülését vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy éppen ezen igény kielégítésére került be a tervezési-fejlesztési munkákba. Ti. így kísérelnek meg különbséget tenni a reform-jellegű változások (amelyeknek megvan a maga filozófiája, ideológiája) és a pusztán „technikai” jellegű változások-változtatások között, amelyekhez egyszerű hatékonysági kritériumok kapcsolhatók. Maguk a definíciók is ezt az igényt tükrözik. Pl. *M. Miles* (1964) szerint az innováció „szándékolt, új, specifikus változás, amelyet hatékonyabbnak ítélnék a rendszer céljainak elérésében.” (Az angol szövegben „goals” szerepel, s ez olyan célt jelöl, amely leginkább az általános nevelési célnak felel meg.) *P. Dalin* (1972) még inkább semlegesíti a fogalmat: „Egy szándékolt törekvés a gyakorlat javítására egy bizonyos felállított céllal való összefüggésben.” (A szövegben szereplő „objektive” már konkrét, technikai jellegű célt fejez ki.) Ezek a definíciók nem rögzítik és nem is rögzíthetik, hogy melyek a rendszer határai. Tehát a rendszer, amelyben az innováció megvalósul

igen eltérő nagyságú és terjedelmű lehet, s a határok jelölése is igen eltérő kritériumok alapján történhet. Lehet a rendszer maga az oktatási rendszer, egy terület oktatási rendszere, egy iskola, vagy annak egy-egy alrendszere, illetve a szervezet, a szervezeti mechanizmusok, a tartalom (vagy annak egy-egy alrendszere) és így tovább. A definíciók azt sem határozzák meg, hogy a változásnak (ahhoz, hogy innovációnak nevezzük) az adott teljes rendszerre, vagy annak egy-egy elemére kell-e vonatkoznia.

A fentiekből következően az innováció fogalmát a szakirodalom igen széles és nem specifikus értelemben használja és igen eltérő konkrét változásokat-változtatásokat ért azon. Tulajdonképpen az innováció vagy egyenlő a szándékolt, valamely általános jelentése, vagy csak azt jelzi, hogy sokféle típusa van valaminek, amit innovációnak hívunk, bár azt nem tudjuk, hogy ez mit jelent.

A valóságban – mármint a szakirodalom valóságában – az a tényleges helyzet, hogy a fentiekhez hasonló neutrális és általános megfogalmazásokat az innováció típusaira, fajtáira vonatkozó felsorolással egészítik ki. Az általános definíciót, tehát egy felsorakoztatással konkretizálják.

A már idézett *Dalin* pl. három típust említ:

1. „politikai-adminisztratív” (svéd és francia reformok);
2. „normatív-reaktív” (Az amerikai „Koopratív Projekt a Nevelési Változásokért”, amelyben a következő logika működik: szakértők → átképzés → tevékenység → modifikáció);
3. „empirikus-racionális” (az USA 1950-es, 60-as éveinek reformjai, amelyek a tudományos tudás → curriculum → publikálás → átképzés logikája alapján mentek végbe; általánosabb értelemben itt a kutatás + prototípus előállítás + elterjesztés logikájáról van szó);

(Ugyanezt a felosztást találjuk *Whiteside-nél*, aki viszont *Nagy Mária* szerint *Bennis* felosztását követi.)

Ivor Morrish szerint az innovációk három nagy kategóriába sorolhatók:

1. a tárgyi-technika feltételekben;
2. a curriculumban;
3. az emberek közötti viszonyokban bekövetkezett változások kategóriáiban.

Havelock hat változástípust különböztet meg és ír le:

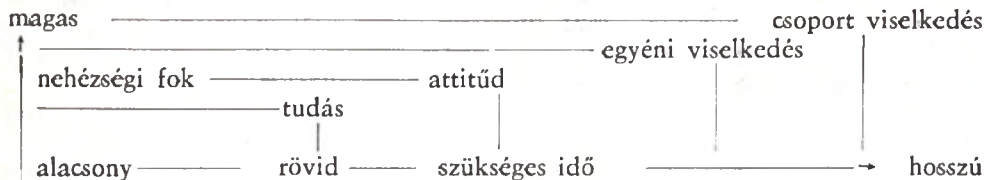
- helyettesítés,
- cserélődés,
- hozzáadás,
- átstrukturálás,
- régi viselkedésminták megszüntetése,
- és a régi viselkedésminták megerősítése.

R. I. Miller viszont három típussal (szervezeti, oktatási, módszertani) dolgozik és a bevonnai szükséges személyek számát, illetve az innovációhoz szükséges időt tekintve a következő durva korrelációt állítja fel az egyes típusokat illetően:

bevont személyek	az innováció típusa	szükséges idő
sok	szervezeti	←————→
jópár	oktatási	←————→
kevés	módszertani	←————→

Hasonló korreláció állítható fel a változtatás célja, az innováció nehézségi foka és az innovációhoz szükséges idő között.

(In.: G. Havelock et all.: Planning for Innovation – Trough Dissemination and Utilization of Knowledge, Univ. of Michigan, 1973,⁴ 10. fejezet.)

Nagy Mária az oktatásügyi innováció és fejlesztési stratégiák egyik magyar kutatója – áttekintve az innovációkra vonatkozó elképzeléseket – a következő álláspontot fogalmazza meg. Szerinte a nevelésügyi változások közül vannak reform típusúak és innovatív típusúak. A reform típusú változások közé tulajdonképpen *Dalin* neve alatt már jelzett „politikai-adminisztratív”, a „racionális-empirikus” és „reduktív-normatív” típusú változásokat sorolja, míg az innovációt a következőképpen határozza meg: szakmai, helyi, önkéntes, gyakorlatból induló, a helyi érdekek, igények kifejeződésékként megvalósuló vállalkozás.

Az innováció ezen értelmezésénél nagy előnye az előző, meglehetősen általános definíciókkal szemben, hogy viszonylag pontosan elhatárolja, hogy az oktatásügyi változások-változtatások közül, melyek tartoznak az innovatív típusú változások körébe. Hátránya, hogy talán túlságosan is éles vonalat húz a reform típusú és az innovatív típusú változások közé. Ez a veszély főképpen akkor jelentkezik, ha egyfelől – különösen a centralizált iskolarendszerek esetében – figyelmen kívül hagyjuk a kettő szükségszerű dialektikáját, másfelől, ha eleve negatív vagy pozitív értéket tulajdonítunk az egyiknek vagy a másiknak. A magam részéről azonban igen lényegesnek tartom ezt a megkülönböztetést azzal az igen határozott megkötéssel, hogy az innovációk feltételeit és ezzel szerepüket a fejlesztésben – egy alapvetően centralizált iskolarendszert feltételezve – központilag kell biztosítani és maga a „központ” is betöltheti az inspirátor szerepét. Ennek azonban megvannak a feltételei, s olyan feltételei, amelyekkel a magyar ágazati irányítás csak igen minimális mértékben rendelkezik.

Az így felfogott innováció lehet intézményi, helyi (lokális) és lehet a rendszer egyes elemeire országosan kiterjedő, tehát központi (országos) szintű. (Ez utóbbi esetben az innováció a „reform” irányába közelít, de definíciónk alapján teret ad a helyi, önkéntes stb. vállalkozásnak.)

Az intézmény szintű innovációknak – az általa elemzett esettanulmányok alapján – *Nagy Mária* a következő két típusát különbözteti meg:

- „nevelői innováció (általában nem vezet az intézmény lényegesebb változásához), az innovátor az egyes pedagógus;
- „az igazgatótól kiinduló innováció” (az intézmény lényeges átalakuláshoz vezethet), az innováció külső kooperációt tételez fel és az innovátorok funkcióját a tantestület és a külső szakértők együttesen látják el.

Összegzés helyett: Az iskolai innovációról alkotott felfogásokban két eltérő hangsúly érvényesül. Az egyik nézet az innovációt mint az iskolai élet belső szerkezetében stb. bekövetkező szándékolt változtatást fogja fel, amelynek forrása maga az iskola, a pedagógus. A másik az innovációt mint a központi utasítás- és intézkedésrendszer által előírt kisebb változtatásokat értelmezi. Ez az értelmezés az oktatásügy alrendszerait (a helyi oktatásügyi rendszereket, az egyes iskolákat és az egyes pedagógusokat) csak mint adaptátorokat és nem mint innovátorokat kezeli. A folyamatos fejlesztés ebben a szemléletben csak abban különbözik a „nagy reformokra” alapozott fejlesztéstől, hogy a „zsoké” most nem ugratja, hanem lépésre fogja a „lovat”. Ezért is, de elsősorban a fejlesztésre vonatkozó általánosabb megfontolások alapján, igen lényegesnek tartom, hogy újra és újra megfontolás tárgyává tegyük az innováció fent ajánlott értelmezését.

V. AZ ISKOLAI INNOVÁCIÓ SIKERESSÉGÉNEK FELTÉTELEI

Az innovációval foglalkozó szakirodalom egyik legrészletesebben tárgyalt problematikája a „siker” feltételeinek kérdése. Mivel a legáltalánosabb feltételeket a következőkben még részletesebben érinteném itt csak mintegy összegezném a szakirodalomnak az „innovációs siker” konkrét feltételeire vonatkozó tételait.

A legtöbbször kiemelt feltételek (lásd pl.: I. Morrisch 70. old.) a következők:

1. a pedagógusok erőteljesen beállítottak az innovációra;
2. a pedagógusoknak világos elképzelésük van az innovációról;
3. az innovációhoz megvannak a pedagógusokban a kellő képességek, rendelkezésre áll a kellő szakmai kapacitás;
4. az innovációhoz szükséges források biztosítottak;
5. rendelkezésre áll a szükséges adminisztratív-szerkezeti támogatás és ez lehetővé teszi a szükséges szervezeti változtatásokat;
6. az innovációban érintettek által elfogadott teljes diagnózissal rendelkezünk;
7. az információ csatornái működnek, hogy
  - információt adjanak,
  - a kooperációhoz,
  - a „félelem”, a „bizonytalanság” feloldásához,
  - az attitűdök megváltoztatásához;
8. a belső és egyéb továbbképzési lehetőségek létrejöttek;
9. megfelelő idő áll rendelkezésre az innováció megvalósításához.

Corwin ezeket a feltételeket a helyi közösség aktív támogatásának és együttműködésének feltételével egészíti ki és feltételként említi még az iskola és a helyi környezet egy bizonyos nagyságát is.

Saját tapasztalataim alapján hazánkban egy intézmény szintű innovációnak csak akkor van reménye, ha nem is a sikerre, de a létezésre, ha

- az intézmény vezetőjétől vagy – s ez még előnyösebb – az intézmény vezetőjétől és a helyi irányításban dolgozóktól együttesen indul el;
- az intézmény vezetője kellően jó és kellően erős kapcsolatokkal rendelkezik a helyi (községi, városi, megyei) irányítás területén;
- a helyi (lásd fentebb) irányítás támogatja, de legalább passzív védelmet nyújt;
- sikerül a „kísérleti” címke megszerzése;
- és legalább minimális plusz ráfordítás előteremtése.

A többi – a szakirodalom által joggal hangsúlyozott – feltételt már az innovációban résztvevőknek is van némi befolyása,

VI. KÖZPONTI IRÁNYÍTÁS – FOLYAMATOS FEJLESZTÉS – INNOVÁCIÓ

Ha felszabadulást követő oktatásügyi reformjainkat (fejlesztési törekvéseinket) elemezzük ebből a szempontból, a következő két fejlesztési sémával találkozunk;

- a) Az egyik a tipikusan politikai-adminisztratív fejlesztés (reform!), amely az apper-ciált szükségszerűség $\rightarrow$ a politikai és adminisztratív döntés $\rightarrow$ a bevezetés $\rightarrow$ a módosítás lineáris logikáját követte. (A módosítás sokszor a valóságos „bevalási folyamat” kellő elemzése nélkül történt.)
- b) A másik, a megrendeljük $\rightarrow$ kikutatjuk $\rightarrow$ kipróbáljuk $\rightarrow$ bevezetjük $\rightarrow$ ellenőrizzük $\rightarrow$ módosítjuk vonalán kíván haladni. Ez az adminisztratív-politikai jellegű és a racionális-empirikus modell kombinációja lenne. (Részben már a legutóbbi reform is ebbe az irányba mozdult.)

Az a) pontban említett stratégiával ma már nincs mit kezdenünk. A b) pontban szereplő modell, amely ma még inkább igény és csak részben valóság, nagy jelentőséget, illetve szerepet tulajdonít, illetve szán a K+F (kutatás+fejlesztés) típusú változásoknak, sőt ezekre akarja alapozni a fejlesztési folyamatot. Ez az elképzelés a közelmúltban egyre többször egészülni ki még egy elemmel, az elterjesztés követelményével. A K+F+E természetesen jelentős előrelépést jelent, de csak bizonyos területeken teszi lehetővé azoknak a korlátoknak a feloldását, illetve lazítását, amelyekről az előzőekben szó volt. Más szóval, megmarad a „reform” típusú változtatás keretein belül. Az első pillanatban igen jelentős szerepet kap itt az innováció, de annak legfeljebb a felülről lefelé áramoltatott típusa: így az innováció egyfelől csak az előkészítésben, másfelől csak általánosítható modellként jut szerephez.

Meggyőződésem, hogy a folyamatos fejlesztés stratégiáját ez önmagában nem elégíti ki, sőt szükségszerűen továbbra is fenntartja a reform-reform hátán jelenséget, s nem építi be a fejlesztési stratégiába – s ezért nem is készíti elő – az iskola, a pedagógus, a helyi közösségek (beleértve a politikai, társadalmi szervezeteket) önkéntes, a helyi feltételek, igények, érdekek kifejeződéséként megvalósuló innovációt, azaz az ún. organikus innovációt.

Az így felfogott fejlesztés egyik alapvető ellentmondása, hogy a valóságban igen csekély azoknak a szervezeteknek a száma és ereje, amelyek hatékonyan vesznek részt egy központilag irányított kutatás+fejlesztés+elterjesztés stratégiájának megvalósításában. Emellett a látszólagos csak gyakorlatilag ellentmondás mellett – hiszen mondhatná valaki, hogy növelni kell ezek számát stb. – egy sajátos elvi ellentmondás is van. A folyamatos fejlesztés stratégiája ui. feltételezi a fejlesztendő intézmények rugalmasabbá válását, miközben – ha csak a politikai-adminisztratív és a K+F+E stratégiára szűkítjük a fejlesztést – az intézmények fejlődését megint egy lineáris, felülről lefelé áramló mozgásban képzeleli el.

1. A nevelési folyamat természete és az innováció

A megrendeljük-kikutatjuk-kipróbáljuk-bevezetjük fejlesztési logika egyik alapvető hibája, hogy a nevelési folyamatot és a benne megjelenő problémákat a műszaki-technológiai folyamatok analógiájára közelíti meg. Ezeknél a folyamatoknál, mert a feladat zárt, szigorú oksági folyamat létrehozása, ez a logika működik. (De amint napjainkban tapasztaljuk már a gazdaságban sem!) A társadalmi folyamatok, így a nevelési folyamat is, azonban kibújik e sémából. Ui. a nevelési folyamat

- ellentétben a technológiai folyamattal – „lány”, ami alatt azt értem, hogy sem a végtermék, sem a belépő „alapanyag” paramétereit nem lehet szigorúan és pontosan definiálni;
- *nyílt folyamat* vagyis lényegéhez tartozik az előre pontosan nem meghatározható „oldalirányú” hatások tömege és ugyanakkor igen lényeges szerepe;
- minden szinten és minden elemében, valamennyi résztvevőjét tekintve teleologikus jellegű, ami – ellentétben a dogmatikus pedagógia logikájával és feltételezésével – egyáltalán nem azt jelenti, hogy csak egy közös cél irányába halad, hanem sokkal inkább, hogy eltérő inspirációk, érdekek, törekvések konfliktus-hálózatában, egyezségekben, harcában és kompromisszumaiban mozog;
- ebben a folyamatban a definiált és deklarált általános célok csak a célok-törekvések igen bonyolult rendszerén keresztül, a helyi tényezőktől függően s ezért mindig csak *alternatívákban*, valósulnak meg.

Ebből következik, hogy a pedagógiai folyamatban az innováció alapvető feladata nem valaminek az előkészítése a bevezetésre, hanem magának a folyamatnak egyedi megvalósítása! Ezért a K+F típusú innovációt sem lehet úgy elképzelni, mint amelyet megtervezünk + megvalósítunk + lezárunk, s a kutatás befejezésével a folyamat egyszerűen visszaáll az eredeti helyzetébe, miközben mi valamely elterjesztendő általános „modell” birtokába jutottunk.

2. A nevelési rendszer jellemzői és az innovációk

Az előzőekben a nevelési folyamatból indultunk ki és ennek a logikának joggal vethető ellen, hogy ez rendszerben is lenne, csak hogy a nevelés irányított rendszerben, szervezetekben folyik s ezek fejlesztése jól kezelhető egy racionális-empirikus, egy K+F+E fejlesztési stratégiával. Nézzük erről az oldalról:

A rendszerrel kapcsolatban is el kell különíteni a célok és törekvések két típusát:

- a folyamat célokat és a
- fejlesztési célokat.

A folyamat célok magát a rendszer működését vezérlik. A fejlesztési célok a rendszert kívánják módosítani.

A folyamat és a fejlesztési célok viszonyát illetően két egymástól eltérő alaphelyzet létezik:

a) Az egyik alaphelyzetben a fejlesztési és a stabil működési időszakok viszonylag élesen elhatárolódnak egymástól. Ez feltételezi, hogy a rendszer környezete (a rendszert determináló szükségletek) viszonylag stabil, lassan változó jellegű legyen („megfagyott struktúra”, állandó szükségletek).

Ebben az alaphelyzetben *működik* a „reform”.

b) Amikor azonban, a környezet igen dinamikussá és (vagy komplexsé válik, két alternatíva kínálkozik:

- a stabil működési szakaszok megkurtítása (így jön létre a „reform-reform hán” jelensége);
- a *fejlesztési céloknak mint innovációknak a beépülése* magába a rendszerbe.

Az elmúlt évek tapasztalatai elég világossá tették, hogy az elsőként említett alternatíva alkalmazása nem sok jóval kecsegtet. A rendszerben lökészerűen, hullámokban végig vezetett változtatások egyre inkább szétzilálják és destabilizálják a rendszert és egyre határozottabb ellenállást váltanak ki mind a rendszer belső

„elemi” (pedagógusok, tanulók), mind a külső, de közvetlenül érintett kliensei (szülők) részéről. Érdemes arra is figyelni, hogy az innováció iránti érdeklődés és maga az innovációs fejlesztés elképzelése mintegy válasz arra a kihívásra, amelyet az eddigi fejlesztési stratégiák (az 50-es, 60-as évek nagy reformjainak) csődje, illetve a jellegükben meg-megváltozott társadalmi fejlődési folyamatok jelentenek az oktatásügy számára.

Az innovativitás beépülése a rendszerbe azonban nem oldható meg pusztán a központi irányítású, szervezésű K+F+E folyamattal, mert a folyamatos változás képességének magában az iskolában is ki kell alakulnia. Az „is” itt elengedhetetlenül szükséges, de nem elégséges feltételre utal. A folyamatos fejlesztés, ha kiemeljük belőle a helyi, területi és intézményi innovációkat és csak a központi intézkedések lassúbb, megfontoltabb, jobban előkészített és fokozatos bevezetését értjük alatta, elveszti igazi értelmét, nem jelent a környezet kihívására adott adekvát, minőségileg új fejlesztési stratégiát. A K+F+E stratégia szükségszerűen technokratikus jellegű. (Ebben van erénye és ebben rejlenek korlátai is.) Feltételez ugyanis egy olyan központot, amely képes a feltételek teljes átlátására és feltételezi az azonos feltételek egy olyan összességét és azonos struktúráját, minőségét, amely a valóságban (éppen a pedagógiai folyamatok jellegéből is fakadóan) valójában nem létezik. A „racionális” emiatt könnyen válik „irracionálissá” a konkrét helyzetekben, a helyi körülmények között zajló folyamatok, működő intézmények és pedagógusok számára. A K+F+E típusú fejlesztés technokratikus jellegét csak erősíti az a tény, hogy a fejlesztést tisztán szakmai problémaként kezeli és nem vonja társadalmi ellenőrzés alá, holott enélkül a tervezett folyamat hatékonysága csak időlegesen biztosítható. A K+F+E azonban *nélkülözhetetlen* szerepet tölthet be és kell betöltenie az innovativitás egyik feltételének, a tudományos igényrel kidolgozott és „fogyasztásra” ajánlható megoldási lehetőségek biztosításával. (Természetesen ez a funkciója érvényesül a központi irányítás felé is, amely enélkül nem képes a fejlesztési preferenciák reális meghatározására sem.)

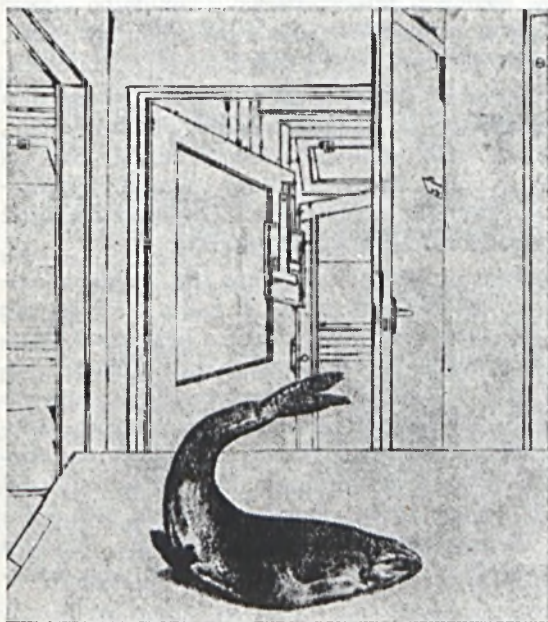
Az *innovációk* alapvető funkciója a fejlesztési folyamatban (a makro és mikro szinten egyaránt) nem a megoldás (mert ilyen nincs!), nem a modell munkálása (mert ilyen sincs!), hanem magának a folyamatnak a realizálása. Vagyis az innováció nem valami külsődleges (lefelé áramló lépés), amit be kell vinni a folyamatba, hanem meghatározott értékek, érdekek, törekvések, szükségletek és lehetőségek megvalósításán keresztül, a folyamat alternatív létezése. Az innovációkat nem lehet lezárni, befejezni, hanem a rendszer normális állapotává kell tenni. Továbbá: bár az innovációk sokféle konkrét céllal, formában, eltérő kiterjedtséggel stb. valósíthatók meg, de a folyamattal adekvát típusú a belső, az egyes intézményen belül létrejövő, vagy külső *inspirációk* hatására beinduló *önfejlesztési* folyamat. Valamely kísérlet ui. csak akkor válik a gyakorlat alternatívájává, ha abban a gyakorlat nemcsak mint „fogadó”, hanem mint „termelő” vesz részt. Végül: az egész oktatási rendszer az egyes alaprendszerek, elemek (terület, iskola, pedagógus) „alternatív döntéseire és tetteire” igényt tartó fejlesztés-irányítás folyamatában jön létre.

Az innovatív fejlesztés *központi irányítása* a következő feladatokat foglalja magába:

1. Az innovációk kezdeményezése, a preferenciák kimunkálása és a feltételek megteremtése mind az innovációhoz, mind azok értékeléséhez;
2. A fejlődés irányába mutató innovációk „népszerűsítése” és továbbfejlesztésének ösztönzése;
3. Az elterjesztés tárgyi stb. feltételeinek biztosítása;
4. És egyes esetekben az innováció általános érvényű kodifikálása.

Benner, D.: Das Theorie-Praxis-Problem in der Erziehungswissenschaft und die Frage nach Prinzipien pädagogischen Denkens und Handelns. Z. f. Päd. 1980. Nr. 4. *Bibari M.*: Politikai mechanizmus és demokrácia. Válság és megújulás. Kossuth, 1982. 276–294. old. *Dalin, P.*: Stratégies for Innovation in Education. CECD, CERI Document (1972), 85–493. *Deme T.–Koncz G.–Mibály O.*: A kulturális szükségletek perspektivikus alakulása. Kézirat, 1982. *Rogers, E. M. and Shocmaker, F. F.*: Communication of Innovations. New York, Pree Press, 1971. *Halász G.–Lukács P.–Nagy M.*: Az oktatáspolitikai és oktatásirányítás. OKI Kézirat, 1981. *Havelock et al.*: Planning for Ennovation – Trough Dissemination und Utilization of Knowledge. Univ. of Michigan, 1973. *Inkei P.*: A kutatás új stratégiájának igénye a pedagógiában. Pedagógiai Szemle, 1981. 4. sz. *Lewin, A.*: A nevelési rendszer létrehozását szolgáló alkotó munka alapjai Instytut Baden Pedagogicznych, Warszawa, 1978. (Ford. Bárkányi Zoltánné) Kézirat. *Mibály O.*: Modell-iskolák vagy alternatívák; a kísérletek és innovációk funkciója a társadalom nevelési rendszerének megújításában. Kézirat. PAB Társadalomtudományi Szakbizottságának DAB Neveléstudományi Munkabizottságának Munkaértekezlete. Pécs, 1979. *Mibály O.*: A személyiség fejlesztésének szocialista perspektívái és a köznevelés-irányítás szemlélete. OM Vezetőképző és Továbbképző Intézete: Kutatások Sorozata, 7. sz. (1979.). *Miles, M. (ed.)*: Innovation in Education. New York, Columbia University Teachers College Burlau of Publications, 1964. *Miller, R. I. (ed.)*: Perspectives in Educational Change. New York, Appleton-Century-Crofts, 1967. *Morrissh I.*: Aspects of Educational Change. George Allen and Unwin London, 1976. *Nagy M.*: Megújulási kísérletek az oktatásügyben, sikerek és kudarcok. MTA PKCs. Rendszer- és Szervezetkutatás 49. 1980. *Nagy M.*: Innováció az oktatásügyben. OKI Kézirat, 1982. *Petrikás Á.*: Pedagógiai kutatások az iskolában. Kézirat. Debrecen, 1982. *Raapke, Hans–Dietrich*: Experimente und Durchsetzungsmodelle. Westermanns Pedagogische Beitrage 1973. No 110. 527–531. *Radziewicz, J.*: Az iskolában folyó pedagógiai újítások szerepe és feltételei. Kézirat. *Richter, I.*: Educational Innovation and the Constitution. Education and Urban Society Vol. 6. No. 1. (1973) 5–21. *Whiteside, T.*: The Sociology of Educational Innovation. London, Methuen, 1978.

Zdislaw Jarzabek (Lengyelország)

LISZT-SZOBOR AVATÁS PÉCSETT

„... Liszt-kultuszunk ... mind tudatosabban ... vállalja feladatát.”

Első látogatása után 137 esztendővel, Pécs városa most ismét megünnepli és fogadja Liszt Ferencet, aki szellemével, művészetével eddig is itthon volt a városban. Megtelepszik itt a mai naptól testi-lelki valójának szobormásával, hogy egy mást követő nemzedékeket a maga láthatóságával, tárgyi maradandóságával emlékeztessen a művészetében, írásában, tevékenységében megvalósult emberi eszmék, az emberi szellem jobbik felének multhatatlanságára.

Szláv nevű, németajkú családból született a nyugat-magyarországi Doborjában, Párizsban nőtt világhíró művésszé. Ott ébredt rá a francia irodalom, zene és a forradalmi emigráció európai központjában a művészet igazi hivatására, a humánus szabadságeszmék és a valódi művészet elválaszthatatlan közösségére. Autodidakta módjára szerezte meg hatalmas műveltségét, zenei, irodalmi, filozófiai jártasságát. Szüntelen továbbfejlődésének, önmaga megújításának egyik titka is az volt, hogy amit tudott, arra nem megtanították, hanem maga tanult meg tanulni. Korunknak is példa! Zongorajátékának lenyűgöző technikai felkészültségével ámulatba ejtette Európa országait, fővárosait, közönségét és uralkodóit, s akkor egyszerre úgy érezte, hogy hazára van szüksége, mind nemzeti-földrajzi, mind pedig művészi tekintetben.

Talán a Byronéhoz, a kor nagy szellemi mintaképéhez hasonló romantikus gesztus is vezette, amikor ismét a szabadságáért, függetlenségéért előbb szellemi, politikai harcba induló, akkor éppen elemi csapás sújtotta Magyarország jutott az eszébe. A romantikus pózban azonban az volt a nagyszerű, hogy egyúttal mélységesen őszinte és igaz volt, s a hazájára találás Liszt életének utolsó szakaszában mind valóságosabban, tartalmasabban, gazdagabban teljesedett hazatérésé.

Attól kezdve, hogy Magyarországon mindinkább hazájára lelt, egyre valóságosabban lett hazájává egész Európa is. Mindinkább érezte és tudta a közösséget népeinek művészi, nemzeti törekvéscivel. Liszt Ferencnek, ennek a páratlanul mesze előre tekintő géniusznak talán legcsodálatosabb tulajdonsága volt különös mindenütt jelenvalósága. Köteteket írtak róla. Szabolcsi Bence szép tanulmányban rajzolta meg Liszt Ferenc estéjének nemzeti művészeteket érlelő egyetemességét. Weimari éveiben a német zene óriásának, Wagnernek és a francia zene újító mestereinek, Berlioznak, Saint-Saënsnak, lett pártfogója és szálláscsinálója. Itt keresték fel őt az orosz zene forradalmár újítói, aki tehette, maga, mint Borodin, aki nem, mint Muszorgszkij, az levélben, műveivel. Életnagyságú képe, Rjepin alkotása, ott áll a Nyikoláj Rubinstejn alapította moszkvai Csajkovszkij Konzervatórium nagy hang-

* Elhangzott 1982. május 29-én Pécsen. – a szerkesztő.

versenytermének előcsarnokában. Fontos ösztönzést kapott tőle a cseh nemzeti zene Smetana útján. Rómában a Monte Marión vagy a tivoli Villa d'Estében, Hohenlohe bíboros vendégként időzve nem mulasztotta el, hogy ne látogassa meg a Villa Medici francia ösztöndíjasait. Ilyen alkalommal hallhatta őt zongorázni Sgambatinál az ifjú Debussy. A felejthetetlen emlék a francia mestert mindvégig elkísérte. A francia zene késő múlt századi irodalmát Zeneművészeti Főiskolánk könyvtárában Liszt hagyatékából ismerhetjük meg.

Nemlét otthonosabb volt Európa szerte, annál szervezesebben épült bele a magyar zenei művelődés fejlődésébe jelenléte, tevékenysége. Legány Dezső kitűnő Liszt-könyve, tanulmányai részletes képet adnak arról, milyen valóságos és példátlanul sokrétű volt ösztönző jelenléte a pest-budai zenei művelődés intézményes szerveződésének különböző alkalmain. Szinte hihetetlen, hogy hogyan tudott mindenre figyelni, minden meghívásnak eleget tenni, ahol buzdító, elismerő, biztató szavával segíthette a szép és lázas kezdeményezések kibontakozását.

Ő látta meg tévedhetetlen tekintettel azokat a lehetőségeket, amelyeket a zeneművészet további egyetemes fejlődése számára Kelet-Európa, különösen Magyarország és Oroszország zenéje kínál. Nem tehette volna, ha nem találkozik ifjú korában Antonin Reicha újító zenei eszméivel, Chopin és Berlioz zenéjével, ha nem ismeri meg Wagner zenéjét. Ezzel készítette útját 20. századi zenénk váratlan, óriási lendületének, Bartók és Kodály fellépésének, művészetének.

Személyes zeneszerzői példaadásával együtt más módon is megőrkítette jelenvalóságát zenekultúránkban. Az ő pedagógiai bölcsessége, zenepolitikai előrelátása mérte fel, hogy a honi zenei lelkesedésnek, az amatőr és autodidakta tehetségeknek a német iskolázás fegyelmére van szüksége a hatékony továbbfejlődéshez, a zene európai színvonalú nemzeti karakterének kiteljesítéséhez. A legjobb mestereket igyekezett megnyerni a budapesti Zeneakadémia számára tanároknak, s ha nem is sikerült mindig a legjobbakat ide vennie, de mindenesetre igen jó tanítókat kötött az új intézményhez. Olyanokat, akik kitűnő magyar muzikusok nemzedékeit nevelték fel a nemzetközi, egyetemes zenei művelődés számára.

Ha Volkmann utóda, Hanns Koessler nem is a Liszt, hanem a Brahms szellemében tanította a zeneszerzést, iskolájában mégis egy Bartók, egy Kodály, egy Dohnányi nőtt nagygyá. Abban a Zeneakadémiában nevelkedtek, amelyet Liszt nyomdokain Mihalovich Ödön tett nagygyá, s amely mostmár a Liszt Ferenc nevével viseli.

Zongoraművészetünk pedig – ezt éppen a legifjabbakon mérhetjük leginkább – Thomán, Dohnányi és mások örökségéből a mai napig letörölhetetlenül őrzi Liszt művészetének hitelesítő bélyegét.

A maihoz hasonló emlékező pillanatok is kellettek ahhoz, hogy számot vessünk azzal, mennyire jelen van ő ma is zenei művelődésünk mindennapjaiban, mennyire meghatározza zenei múltunkat, jelenünket és bizonyára még sokáig jövőnket is Liszt Ferenc öröksége. A nagy mindenütt jelenvaló most már Pécsen is jelen lesz. Olyan korban tér meg Pécsre, amikor világszerte ismét újra felfedezik, hazai Liszt-kultuszunk is mind tudatosabban, rendszeresebben vállalja feladatát. Varga Imre szoborműve ezúttal is megragadó érzékletességgel jeleníti meg a nagy egyéniséget. Úgy telepíti meg Liszt Ferencet Pécs városában, ahogyan művelődéstörténetünk más nagyjait is másutt, otthonosan elhelyezve őket jelképesen reális környezetünkben, lényegi valóságuk szerint.

Ösztönözte alkotása, a vele való mindennapos együttélés nemzedékről nemzedékre Liszt Ferenc szellemi hagyatékának további ébren tartását, művelését Pécs városában.

Újfalussy József

TÍZ ÉVES A BARANYA MEGYEI PEDAGÓGIAI INTÉZET

A Baranya megyei Pedagógiai Intézetet – illetve jogelődjét, a Továbbképzési Intézetet – tíz évvel ezelőtt alapította a megyei tanács. A tíz esztendő múlt látványos ünneplésre nem kötelez, de mindenképpen visszatekintésre, munkájuk eredményeinek, hiányosságainak számbavételére, erőik felmérésére és folyamatos feladataik újlagos rendbe állítására késztet.

A pedagógusok továbbképzése az elmúlt közel négy évtizedben gyakran változott mind céljaiban és feladataiban, mind pedig szervezetében és módszereiben. Mindezek szorosan kötődtek a végbement társadalmi, politikai, legfőképpen pedig az oktatáspolitikai változásokhoz. Egymást követte a kötelezőség és az önkéntesség elvének gyakorlati alkalmazása, a továbbképzés centralizált és decentralizált irányítása. Az átfogó rendezés hosszú idő óta esedékes, mert a pedagógusok továbbképzésének nincs országosan kialakított, elveiben és gyakorlatában egységes rendszere.

Am ez az igazság csak féligazság, mert bár ha országosan egységes rendszer nincs is, ez nem jelenti azt, hogy pedagógus továbbképzés nincs Magyarországon. A 109/1969. (M. K. 4.) MM sz. utasítás alapján a megyék arra kaptak felhatalmazást, hogy szervezzék meg a megyei továbbképzési intézeteket (kabineteket) az utasításban szereplő feladatok ellátására. A megyék – a feladat fontosságának, jelentőségének a felismerésétől, valamint a feltételeiktől és a körülményeiktől függően – egymás után hozták létre az intézeteket, normatív szabályozás hiányában különböző időben, nagyságban és szervezetben, illetve ezeknek megfelelően különböző feladatrendszerrel. Volt és van olyan intézet, amelyik kizárólag csak a továbbképzés helyi szervezésére tud vállalkozni, s olyan is akad, amelyik már-már országos feladatot is el tud látni. Közel egy évtized alatt kialakult a megyei továbbképző intézetek hálózata, s közülük néhánynak – ahol a feltételek szerencsésen találtak határozott vezetési koncepcióval – kirajzolódott sajátos karaktere is, mely abban jutott kifejezésre, hogy a megyében kialakult a pedagógusok továbbképzésének az adott megyére jellemző vagy a megye sajátosságait magán viselő rendszere. A sok tekintetben hasonló, más vonatkozásban viszont nagyon is eltérő, különböző feltételek közt működő és más-más színvonalon dolgozó intézeteket nem kapcsolja össze és nem kovácsolja még csak laza rendszerbe sem határozott központi irányítás. A továbbképzés e sokféle hazai tablóján karakterisztikus és gazdagon árnyalt szint képvisel a Baranya megyei Pedagógiai Intézet. S ezt nem a tízéves évforduló alkalmából illő udvariasság mondatja velünk, hanem a tények: az intézet tíz esztendő munkájának elismerést érdemlő eredményei.

Végzett munkájukról beszámolni az intézett hivatott, de mert az elmúlt évti-

zedben a minisztérium megbízásából több alkalommal is vizsgáltuk tevékenységüket, feljogosítva érezzük magunkat arra, hogy az intézeti munka néhány, általunk fontosnak ítélt vonását vázoljuk.

Az intézet hosszú ideig nehéz körülmények és feltételek között dolgozott, mégsem az emiatt érzett elégedetlenség motiválta munkatársainak tevékenységét, hanem a felelősséggel vállalt feladatok. Munkájukkal igazolt példamutató együttműködési szándékukat és készségüket fejezik ki a megyei művelődési osztállyal, a megyei politikai, társadalmi szervekkel, az Országos Pedagógiai Intézettel, a pedagógusképző felsőoktatási intézményekkel és sok más, a továbbképzésben érdekelt helyi és országos szervezettel tudatosan kialakított és folyamatosan ápoló kapcsolataik. S hogy ezek a kapcsolatok mennyire nem formálisak, azt mutatja az a tény is, hogy az intézet vezetője és munkatársai nem egy országos fórum, szakértő- vagy munkabizottság felelős tagjaként, mindenkor tartalmas munkával teszik asztalra intézetük névjegyét. Kapcsolataik a továbbképzendő pedagógusokkal – bár erre csak következtethetünk – legalább ilyen jók. Nem lehet ugyanis véletlen, hogy azon kevesek közé tartoznak, akiknek a figyelme kiterjed minden pedagógus rétegre: képesítettekre és képesítés nélküliekre, óvónőkre és tanárookra, tanítókra és gyakorlati oktatókra, kollégiumi nevelőkre és gyógypedagógusokra egyaránt. Ennek okai pedig csak a pedagógusokkal és a szakfelügyelőkkel való közvetlen, jó kapcsolataik forrásvidékén kereshetők és találhatók.

A megyei pedagógiai intézetek a 70-es évtized első felében – a későbbi évekhez viszonyítva – még elég jelentős segítséget és támogatást kaptak a központi szervektől, a minisztériumtól és az Országos Pedagógiai Intézettől. Ezt követően azonban – önhibájukon kívül – szinte teljesen magukra maradtak. Rövidebb-hosszabb időre ez mindenhol tévováságot, bizonytalanságot, olykor tehetetlenséget szült. Voltak intézetek, amelyek a várakozás álláspontjára helyezkedtek (vagy kényszerültek), s voltak olyanok is – köztük a Baranya megyei Pedagógiai Intézet is –, amelyek rövid megtorpanás után – a magukra hagyottságban az önállóság nagy lehetőségét felismerve – helyi támogatással és megerősítéssel elindultak a maguk útján. A Baranya megyei Pedagógiai Intézet néhány év alatt körültekintően, koncepciózusan, felelősséggel kialakította az ország általános (nem átlagos!) helyzetképéből nem kivívó, ám sajátosságaival és eredményességével mégis megkülönböztetően kitűnő megyei továbbképzési rendszerét, melyben meghatározott helyet foglal el az önképzés, a távoktatás, a vezető-utánpótlásképzés és a vezetőtovábbképzés éppúgy, mint az ideológiai továbbképzés vagy az egyetemi, főiskolai és a megyei intézet által szervezett komplex módszertani továbbképzés.

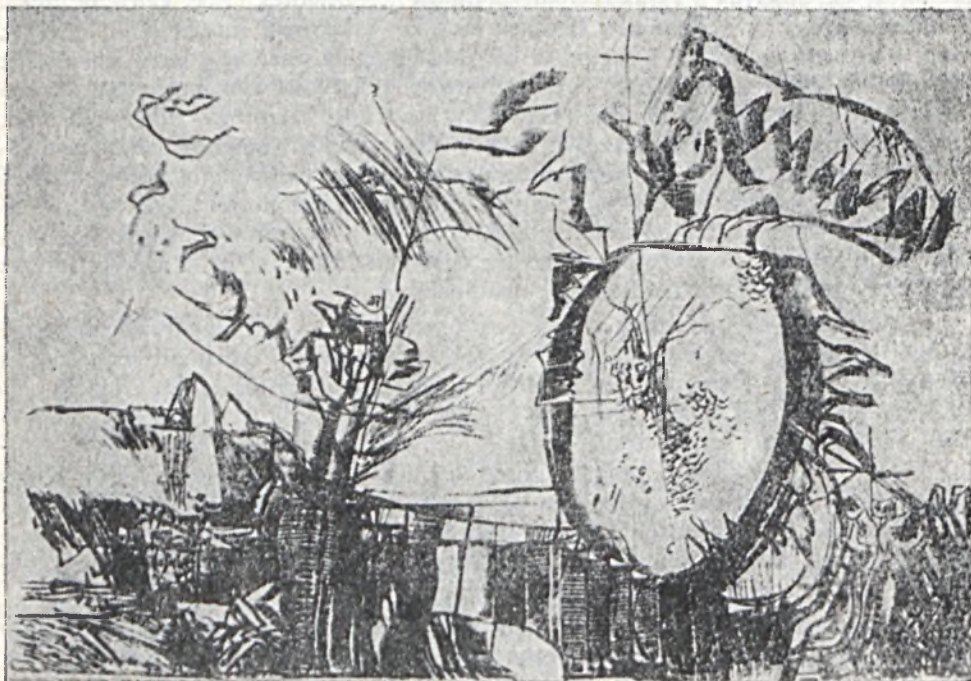
Sajátossága az intézetnek a kísérletezőkedv és a kezdeményezőkézség is. Miután az utóbbi években alig vagy egyáltalán nem kaptak központi segítséget (s gondoljuk, hogy a főbaj nem is ez, hanem a központi irányítás és koordináció hiánya), az önállósággal okosan élve nem egy kezdeményezésük járt biztató eredménnyel. Számos példát említhetünk: a Janus Pannonius Tudományegyetemmel közösen kidolgozott távoktatási program kísérlete; a továbbképzés megszokottól eltérő módszereinek (írásbeliség, egyéni tanulás + tanfolyami formák ötvözése, vitafórum stb.) kipróbálása és bevezetése; a közművelődési és a közoktatási továbbképzési tartalmak-formák összekapcsolása; a szakfelügyelők klubszerű találkozója, továbbképzése – és a sort még folytathatnánk tovább.

Az együttműködési készség, az irányítókkal és az irányítottakkal való jó kapcsolatok, az önállóság, a kezdeményezőkézség, a kísérletező kedv mellett még nem egy sajátosságot említhetnénk. Aminthogy ha az intézet munkájáról valamiféle számadást készítenénk, akkor kellene szólnunk tételelesen: az 1976-ban megindított

és a megyében az országos átlagnál eredményesebben folyó új tantervi felkészítő tanfolyamokról, az ezekhez kapcsolódó konzultációkról, mint sajátos megyei munkaformáról; a nemzetiségi nyelven tanító pedagógusok speciális továbbképzéséről; a jól szervezett pedagógiai pályázatokról; az intézet kifejlesztett oktatástechnikai bázisáról és az ott folyó oktatástechnikai-technológiai munkáról és továbbképzésekről; az intézet színvonalas és tartalmas kiadványairól; a megkezdett és a továbbképzés hatékonyságát vizsgáló kutatásokról; az irányított önképzés és az önálló tanulás szinte egyedülálló sajátos formáiról – s felsorolni is sok lenne, hogy még mi mindenről.

Meggyőződésünk, hogy a Baranya megyei Pedagógiai Intézet vezetői és munkatársai elsősorban eredményes munkájukkal hívták fel magukra a figyelmet, s keltettek nemegyszer érdeklődést mind a közoktatás irányítói, mind a pedagógusok körében. Sikerük titka – úgy hisszük – abban rejlik, hogy kitűzött céljaikról nehézségeik közepette nem mondtak le, messzemenően alkalmazkodtak a mindenkor adott körülményekhez, s oly mértékben és színvonalon tettek eleget vállalt kötelezettségeiknek, amennyire és ahogyan ezt a feltételek lehetővé tették, és elhivatottságuk alapján elvárható volt. Eredményes évtizedet zárnak, s emelt fővel tekinthetnek vissza fiatal múltjukra, mely jövődő munkájuknak megbízható és biztos alapja.

Szilágyi Gábor Jugoszlávia)

BARANYA MEGYEI PEDAGÓGUSOK PÁLYAMUNKÁIRÓL

„Alkotó emberré csak alkotó pedagógus nevelhet . . .”

„Nyáron egy másfél órás autóbuszúton a véletlen mellém sodorta egy tanítványomat. Péter a második osztályt fejezte be, szakközépiskolás, humán tárgyból tanítottam két éven keresztül. Találkozásunkig a következőket tudtam róla: jó képességekkel rendelkezik, osztályában tárgyból egyike a legjobbaknak. Az osztály, amelybe Péter jár, a közismereti tárgyakból közepes alatt teljesít, s ezért az „eredményért” is nagyon sokat kell küszködni. Péter kiválik ebből a közömbös társaságból, rendszeresen készül, dolgozik az órán. Egyébként csendes, szerény, udvarias fiú. Zárkózottnak tartottam, mert a két év alatt soha nem kerültünk személyes kapcsolatba. Pedig az osztállyal – a tanulmányi problémák ellenére is – „jóban vagyok”; szünetben gyakran megállítanak a tanulók, hogy megbeszéljék velem politikai, világnézeti problémáikat, olvasmányaikat.

Azon a bizonyos utazáson beszélgetni kezdtünk Péterrel, először általánosságookról, aztán egyre inkább személyes dolgokról. Nagyon sok mindent megtudtam Péterről, s mivel problémái nem egyediek, érdemes összerakni a történetet.

Péter az általános iskolában nem volt túl jó tanuló, szakácsnak készült. Hetedikes korában érdeklődni kezdett, jobban odafigyelt, eredményei is javultak, a nyolcadik osztályban már a legjobbak közé tartozott. Osztályfőnöke ajánlotta szüleinek, hogy küldjék középiskolába. A szakközépiskolát ő maga választotta ki – ismert egy fiút, aki idejárt –, szülei is úgy gondolták, hogy hasznos lesz, ha az érettségi mellé egy szakmát is tanul. („Szüleim megadtak nekem mindent – mondta Péter –, de ők nem tanultak, s így ezt az ügyet rámbízták.”)

Péter tehát bekerült a szakközépiskolába. Az iskolától nagyon sokat várt, de csalódott, mert a két év alatt rájött, hogy őt tulajdonképpen nem érdekli a választott szakma, hogy humán érdeklődésű, s ezen a területen keveset kap. („Érzem, hogy a szaktárgyakban gyenge vagyok, de ebben az osztályban jó jegyeket kapok.”, „A gimnazisták sokkal többet tanulnak magyarból és történelemből.”, „Igen, ebben az osztályban jó vagyok magyarból és történelemből, de lehet, hogy ami itt jó, az máshol közepes se lenne.”)

Kiderült, hogy Péter a Jogtudományi Egyetemre szeretne jelentkezni, de elég reménytelennek látja a dolgot („Körülbelül húsz százalék esélyem van arra, hogy felvegyenek.”), a szülei nem szólnak bele pályaválasztásába, osztályfőnöke – egy mérnök tanár – pedig a szakmai vonalra beszéli rá.

Nem érzi jól magát az osztályban sem Péter, mert nincs barátja, nincs olyan, akivel „komolyabb dolgokról” beszélhetne – ugyanakkor majdnem minden idejét leköti az iskola és a tanulás, tehát szabadidejében sem tud „komolyabb dolgokkal” foglalkozni.

Péter problémái azért általánosak, mert a szakközépiskolások egész problémakörét felelelik.

Lehet-e segíteni Péteren? Igen, már lehet, mert elmondta, hogy mi a baja. De hány olyan Péter él az iskolákban, aki soha sem mondja el?!” – kezdi díjnyertes pályamunkáját Zsoldosné dr. Olay Ágnes, a pécsi Széchenyi Gimnázium és Szakközépiskola tanára.

Kérdő felkiáltását felerősíti annak a 28 pedagógusnak írása, akik „A mai diák a pedagógus személtés” témakörű, 1983. évi pályázati kiírásra küldtek pályamunkát megyénkbeli. Valamennyien hangsúlyozzák a tanulók megismerésének nélkülözhetetlenségét és jelenlegi korlátait (nagy gyereklétszám, időhiány – különösen a kötetlenül együtt tölthető idő hiánya –, heti 2 órás tantárgyak); s közreadják azokat a módszereket is, ahogyan saját pedagógiai gyakorlatukban megpróbálnak a „Péterek”, Pálok, Jutkák, Katák mellé ülni az autóbuzson, beszélgetésbe kezdeni velük kiránduláson, együtt verni a sátrat a táborban, hogy a sok akadályt legyőzve mégiscsak beleláthassanak tanítványaik életébe, gondolkodásába, lelkébe, rejtett belső világába.

És tolluk nyomán feltárul előttünk a tanulók iskolai és családi életmódja, magatartása, fegyelme, szokásrendszere, önállósága, műveltsége; hírt kaptunk arról: milyenek egymás közti viszonyaik, társas kapcsolataik osztályukban, iskolájukban, az ifjúsági mozgalomban, lakóhelyükön, milyen a beszédük, nyelvhasználatuk, hogy lehet fejleszteni személyiségüket tanítási órákon és a tanórán kívüli tevékenységek során, hogyan segíti és miben gátolja a koedukáció a serdülő fiatalok harmonikus fejlődését, milyen ráhatásokkal lehet befolyásolni a diákok életeszményének alakulását, pályaválasztását, művelődési és szórakozási szokásait, mit tehet a pedagógus a hátrányos helyzetű és a veszélyeztetett tanulókért.

E dolgozatok tele vannak felelősségérzettel, aggodalommal, féltő szeretettel: „Lehet-e segíteni Péteren?”; „Miért nem tudunk többet a diákokról?”; „Miért csak a rossz tanulókra figyelünk?”

S ha végiglapozzuk az intézet (a Baranya megyei Pedagógiai Intézet, korábban: Baranya megyei Pedagógus Továbbképzési Intézet) megalakulása óta eltelt évek pedagógiai pályázatait, ugyanezt a felelősségtudatot, hivatásszeretetet olvashatjuk ki belőlük.

Divatos közhely, hogy a pedagógusok fáradtak, már-már közömbösek, nem olvasnak eleget. Kiveszett a „tudós tanár” típusa. A pályamunkák többsége rácafol erre. Igenis vannak fáradhatatlan nevelők, akik mindig keresik a jobbat, a választ az új kérdésekre, vállalják a többletmunkát, tervszerűen vizsgálják a pedagógiai valóságot, önkritikusan elemzik saját tevékenységüket. Tanulmányozzák a szakirodalmat (a hazait és a számukra hozzáférhető külföldit) és a társtudományok (a pszichológia, a szociológia, a szociográfia) publikációit is, az elméleti ismereteket egybevetik saját pedagógiai gyakorlatukkal, és következtetéseiket, tapasztalataik összegzését mások számára is hozzáférhetővé teszik.

Minden intézménytípusban dolgoznak ilyen pedagógusok. Pályázóink közt találunk óvónőket, tanítókat, általános iskolai, középiskolai és szakmunkásképző intézeti tanárokat, nevelőotthoni és kollégiumi nevelőket, gyógypedagógusokat, igazgatókat, szakfelügyelőket. Írnak pályakezdők, középkorúak és nyugdíjasok; pedagógusházaspárok, kollégák, munkaközösségek együttesen is – Pécs városából és a legapróbb falvakból egyaránt. Sok pedagógus számára a pályázat az egyetlen lehetőség arra, hogy nagyobb nyilvánosság előtt hírt adjon pedagógiai törekvéseiről, eredményeiről.

A pályázatnak nagy a szellemi mozgósító ereje. Vannak, akik visszatérően, több

alkalommal is írnak – s egyre sikerültebb pályamunkákat. Közülük néhányan egy-egy témakört vizsgálnak hosszabb időn keresztül – más-más oldalról világitva meg az adott témát, és egyre szélesebb területen és elmélyültebben végezve az elemzést. A kémesi általános iskola tanára, Miksa Lajos a családi életre nevelés témájának felkészült szakemberévé vált, jól ismeri a téma teljes irodalmát és a gyakorlati tennivalók lehetőségét, buktatóit. Díjnyertes és jutalmazott pályamunkák sora jelzi tevékenységét (Személyiségfejlődés és nemi nevelés – 1974, Szerelemre nevelés – 1976, A szocialista házasság- és családmodell – 1977, Az osztályfőnöki órák a családi életre nevelés szolgálatában – 1978, Kérdések és válaszok a családi nevelés témakörében – 1980).

Mások szaktárgyak eredményes tanításának, nevelési lehetőségeinek különböző területeit mutatják be: a középiskolai tanárok közül Zsoldosné dr. Olay Ágnes – Pécs, Széchenyi István Gimnázium és Szakközépiskola – a történelemtanítás, Gyulavári László – Pécs, Kodály Zoltán Gimnázium – az irodalomtanítás, Péterfia Gábor – Pécs, Széchenyi István Gimnázium és Szakközépiskola – az irodalomtanítás, Kövesi Józsefné – Mohács, Kisfaludy Károly Gimnázium – az anyanyelvi nevelés, Sas Gábor – Pécs, Zrínyi Miklós Kereskedelmi Szakközépiskola – a fizikatanítás; az általános iskolai tanárok közül Mihalik Zoltán – Pécs, Nevelési Központ 2. sz. Általános Iskolája – a magyar nyelv és irodalom tanítása, Pongrácz Éva – Pécs, Nevelési Központ 3. sz. Általános Iskolája – a rajztanítás, Kiss Miklós – Mohács, Park utcai Általános Iskola – az énektanítás; a tanítók közül dr. Klujber Lászlóné – Pécs, JPTE Tanárképző Kara 1. sz. Gyakorló Általános Iskolája – az alsó tagozatos nevelőmunka és a kisdobosvezetői tevékenység; az óvónők közül pedig Tóth Józsefné – Pécs, Melinda utcai óvoda – és a villányi óvoda munkaközössége az óvodai nevelés és különböző témaköreiből készített több alkalommal díjnyertes, illetve jutalmazott pályamunkát. A fiatal pedagógusok sorából Farkas Gyöngyi – Pécs, Vasas II. Általános Iskola – a legszorgalmasabb pályázó, míg a nyugdíjas kollégák közül Kiss József – Pécs – veti papírra leggyakrabban pályája emlékeit, tanulságait.

Ismétlődően olvashatunk igazgatók tollából a vezetés, irányítás, szervezés kérdéseiről (több értékes pályamunkát írt az elmúlt évek során dr. Kocsis József – Szentlőrinc, JPTE Tanárképző Kara 1. sz. Kísérleti Általános Iskolája –, dr. Erhardt Imre – Pécs, Széchenyi István Gimnázium és Szakközépiskola –, Bauhoffer József – Mohács, Park utcai Általános Iskola – és Németh Lajosné – Komló-Szilvás, Általános Iskola –).

Nagyon jó, hogy példaadóan részt vesznek pályamunka-írásban a felügyelők is (Baktay Patricia rajz, Bernáth Jánosné magyar, dr. Dorsics Györgyné magyar, Gábrriel Józsefné alsó tagozat, Gyöngyös Vilmos technika, dr. Márta Jánosné német, Nádor Rudolfné magyar, Szoboszlai Zoltánné alsó tagozat, Takács Dezső rajz, Vida János orosz nyelv, dr. Litkei József földrajz, dr. Poronyi Gábor matematika-fizika, dr. Stojanovits Józsefné biológia, Szende Béláné dr. magyar; a korábbi években: Bujtár József fizika, Fiszter Gyuláné világnézetünk alapjai, Szendrő Miklós rajz, Tibor Istvánné biológia). A legtöbb alkalommal Gál Pálné – Mohács – orosz szakos és Gábori Imréné – Pécs – biológia szakos felügyelő készített pályamunkát, egy-egy alkalommal szaktárgyak nevelői munkaközösségével együttesen is. Az általános tanulmányi felügyelők közül Fényes Zoltánné dr. – Komló – nevét említhetjük. A felsoroltakat mint jó ismerősöket, „rég, gyakorlott pályázókat” tartjuk számon.

Minden évben külön örömet ad az „első fecskék”, az először pályázók jelentkezése; új szint hoz a fiatal pedagógusok friss látásmódja, kritikai érzéke, lendülete.

Az már az eddig leírtakból is kiderül, hogy a különböző területeken más-más intézménytípusban és beosztásban dolgozó és eltérő életkorú (s ezért eltérő időtartamú pedagógiai gyakorlattal rendelkező) pályázók munkáiból nagyon sok színű képet kaphatunk megyénk pedagógiai gyakorlatáról, az oktató-nevelő intézmények mindennapjairól.

Sok pályázó foglalkozik általános pedagógiai kérdésekkel: az erkölcsi, világnézeti, hazafias és internacionalista nevelés témájával, az ünnepek és hagyományok szerepével, a közösségformálással, a demokratizmus, a diákönkormányzat fontosságával, az úttörőmozgalom és a KISZ nevelő erejével, a személyiségfejlesztés, a tehetséggondozás és a hátrányos helyzetűek segítése, a felzárkóztatás, korrekció kérdéskörével, az óvoda és az iskola, az általános iskola és a középiskola közti átmenet pszichológiai összefüggésével, az iskola nyitottságával, a permanens önművelés megalapozásával, a munkára nevelés és a fegyelem, az egészséges életmód és a környezetvédelem, a családi életre nevelés témájával, a család és az iskola kapcsolatával.

Sorrakerülnek a közoktatásirányítás-vezetés-felügyelet kérdései, sok a munkahelyi légkört, a pedagógusok közérzetét, a nevelőtestület szemléletformálásának lehetőségeit, az iskolák sajátos arculatát, az iskolai munkaközösségek szerepét vizsgáló dolgozat.

Szép számban találhatók írások a speciális nevelési területek témaköreiből is.

Legtöbben az osztályfőnöki munka gondjairól, lehetőségeiről írnak, de sok a napközis, a nevelőotthoni, kollégiumi, gyógypedagógiai, gyermekvédelmi téma is. Megyénk sajátos nevelési feladatainak eredményes végzéséhez adnak segítséget a nemzetiségi nyelvtanítás és hagyományápolás lehetőségeit, az összevont osztályok munkáját és a cigánytanulók nevelésének eljárásait ismertető pályamunkák.

A legnagyobb számban az egyes tantárgyak didaktikai, módszertani, tantárgypedagógiai kérdéseit dolgozták ki pedagógusaink, azonban ezeket is mindig a nevelési feladatok középpontba állításával (pl. A helytörténet nevelő ereje a történelem-szemlélet alakításában; A molekuláris biológia világnézeti vonatkozásai; A tanulók világgépének alakítása tanóráimon; A tanulók evolúciós szemléletének fejlesztése az általános iskolai élővilágórakon; Képességfejlesztés és tehetséggondozás az irodalomórakon; Személyiségformálás nyelvműveléssel; Országismereti lehetőségek az orosz nyelv oktatásában), és akadnak olyan pályázók is, akik az egyes tantárgyak közti összefüggéseket, koordinációs lehetőségeket vizsgálják, vagy éppen az általános iskola és a középiskola közti átmenet problémáit és megoldásának módszereit ismertetik tantárgyanként.

A tanórán kívüli és iskolán kívüli nevelés sokszínű lehetőségeiről (az ünnepek, a mozgalmi munka, a hangverseny-, színház-, mozilátogatások, a séták, kirándulások, országjárások, táborozások, a könyvtár-, levéltár-, múzeumlátogatások, helytörténeti, néprajzi gyűjtőmunka, szakköri tevékenység témáiról) készített írások az 5 napos tanítási hét bevezetésével megnövekedett szabad idő értelmes eltöltéséhez adhatnak segítséget.

Hirdettünk pályázatot iskolatörténeti témakörből, ötletpályázatot továbbképzési munkaformáink felfrissítésére, megújítására – és grafikai pályázatot is kiadványaink borítójának és jelentősebb rendezvényeink meghívójának tervezésére.

Ha kronológiai sorrendben tekintjük át a pályázatok témáit, kirajzolódik előtűnik az elmúlt 10–15 év közoktatáspolitikai története is. Mutatják a pályamunkák: melyek voltak az egyes időszakok legfontosabb feladatai, mert igyekeztünk mindig ezekre irányítani a nevelők figyelmét és megvalósításukhoz adni ezúton is segítséget. Így a tankötezettségi törvény végrehajtásához, az iskolai, családi és társadal-

mi nevelőhatások egybehangolásához, az erkölcsi, világnézeti, politikai nevelés és a mozgalmi munka hatékonyságának növeléséhez, az új nevelési és oktatási dokumentumok (közismerten: az „új tantervek”) eredményes bevezetéséhez. Azt mondhatjuk: szinte minden időszéri és lényeges témakörben készültek megyei pályamunkák, a pedagógiai gyakorlat tapasztalatainak tömege tárul elénk a dolgozatokból.

A témaválasztás és a problémalátás frissesége, az új iránti fogékonyság, a bátor kezdeményezőkézség, a korszerű szakirodalom ismerete azt mutatja, hogy pályázóink új megoldások keresői, igazi alkotó pedagógusok. Meglévő értékes hagyományaink ismeretében, azok tudatos megőrzésével és továbbfejlesztésével kreatív módon keresik nap mint nap a legjobb pedagógiai eljárásokat, szembenéznek a nevelés napjainkban egyre bonyolultabbá és nehezebbé váló kérdéseivel. Ennek eredményeként sokféle korszerűsítési törekvés, újító próbálkozás, kísérletezés születik. Mindezek írásos összegezése a munkát végző számára is hasznos: saját tevékenységének kritikus, elemző végiggondolására készíti. Ugyanakkor lehetőséget teremt arra, hogy tapasztalatait közreadja: megvitatásra, elfogadásra, átvételre. Erre a tapasztalatátadó tevékenységre nagyon nagy szükség van, mert az „alkotó pedagógus” fogalmát), melyet most minősítőként, értékjelzőként használunk) minden nevelőre egyaránt kötelező életformává kellene tennünk. Hiszen társadalmi-gazdasági fejlődésünk egyéni alkotó kedvű, innovációra képes, alkalmazható tudású dolgozókat kíván; ilyen emberré viszont csak az a pedagógus nevelheti tanítványait, aki maga is éli ezt a naponkénti megújulást, aki a ma iskolájában már a jövőnek is dolgozik.

Ezért kap napjainkban különösen nagy hangsúlyt a folyamatos tanulás, a rendszeres olvasás, az önképzés a pedagógus továbbképzésben is. Ennek az alkotó pedagógiai munkának és rendszeres önképzési tevékenységnek hatékony és tán legrendszeresebb ösztönzője és nyilvántartója az évenként visszatérően meghirdetett pedagógiai pályázat.

A pályázatra beküldött írások azonban tematikai gazdagságuk ellenére is csak reprezentálhatják, de teljes egészében nem tudják bemutatni a megyei pedagógiai gyakorlatot. Nagyon sok óvónő, tanító, tanár nevel nagyszerű tanítványokat, végez kiváló munkát, de nem szívesen ír róla. Az időhiány is közrejátszhat ebben meg az idegenkedés az „írkálástól”. („Úgy is sokat kell írunk.; „Enélkül is kész bürokrata vagyok.”; „Még ezt is adminisztráljam?”; „Amíg egy pályamunkát megírnék, tízszer elvihetem kirándulni a gyerekeket.”), de tán az is, hogy publikálási készség és képesség dolgában sem vagyunk egyformák. Érdemes lenne megfontolni: egy-egy jó tollú pedagógus nem írhatná-e meg kollégája, kollégái pedagógiai tapasztalatait – akár pályázat formájában. Jó áthidaló megoldásnak látszik az az egyre inkább terjedő gyakorlat, hogy két vagy több pedagógus készít közösen pályázatot. Tán kevesebb értékes tapasztalat megy veszendőbe így.

Maguk az írások is mutatják, hogy nemcsak a tematika változatos, hanem a kidolgozási mód és a színvonal is. E hosszabb időszak munkáit végignézve azonban azt látjuk, hogy komoly fejlődés, előrelépés történt a korábbi évek pályamunkáinak kidolgozási színvonalához képest. Különösen a visszatérően pályázók munkáiban követhető nyomon szinte töretlen felfelé ívelés. A pályázatírást, a publikálást is gyakorolni kell és érdemes tehát. A többszöri pályázás rendszeres olvasással, folyamatos tájékozódással is jár, tehát nem csak a formába öntés technikájában, hanem magában a pedagógiai felkészültségben is fejlődnek a pályázók e folyamatos munka során. Így a pályázatok tanúsága szerint előrelépés történt a pedagógiai jelenségek vizsgálatában: sokoldalúan, összefüggésükben, árnyaltabban és kri-

tikusabban szemlélik őket a nevelők, mint korábban, fejlődött a dolgozatírók problémaérzékenysége.

A tartalmi vonatkozásokat illetően az a még jelenleg is meglévő legnagyobb fogyatékoság, hogy a nevelők többsége csak a szépét, a jót, a „pozitív” eredményt írja meg. Kevesen képesek (vagy kevesen merik?) kudarcaikat, félresikerült próbálkozásait publikálni, saját munkájukat önkritikusan (mintegy „kívülről”) szemlélni. Pedig hibáinkból, botlásainkból legalább annyit tanulhatunk mi magunk is (és másoknak is okulásul szolgálhatnak), mint sikereinkből. Talán ugyanerről a tőről fakad egy másik jellemző tartalmi hiba is: a szakirodalom, a hivatalos, központi vélemények túlzott fetisizálása, kritika nélküli azonosulás a pedagógiai közvéleménnyel. Ebből adódóan sok írás megreked az általásosságok közlésénél.

Kiemelt értéként kezeljük a pályázatokban az őszinte tényfeltárást, mélyreható elemzést és a próbálkozások eredményének lakkozás nélküli közlését, kudarcainak beismerését. Örömmel olvasunk pályázatainkban a jelenlegi szervezési gyakorlattól eltérő kezdeményezések sikeréről (pl. Bauhoffer József – a nagy iskolák vezetési szerkezetének kiépítése, dr. Erhardt Imre – a középiskola tevékenység-szerkezetének tudatos bővítése, dr. Kocsis József – aktivisták klubjának működtetése), evidenciaként kezelt, megrögzött pedagógiai elveink és gyakorlatunk felülvizsgálatának kezdeményezéséről (pl. Gyulavári László – a műelemzés lehetőségei és korlátai, Mihalik Zoltán – a koedukáció hasznos és káros vonásai). Azt várjuk, hogy több legyen a vitatkozó, az érdemi vitára ingerlő és alkalmas pályamunka.

A szakirodalom felhasználásában, kezelésében nagy előrelépés történt: egyre többen ismerik témájuk publikációit, korrekt módon használják, idézik, sikerül megvalósítaniuk összegezésükben elméleti ismereteik és gyakorlati tapasztalataik egybevetését. Jelölés nélküli „ollózás” már csak elvétve fordul elő. Abban kell még továbbjutnunk, hogy a szakirodalom alapos ismerete ne jelentse annak terjengős idézését, kivonatos közlését. A legtöbb esetben sokoldalú megfigyelés, vizsgálódás, mérés előzi meg a pályázatírást.

Egy egész kiállítótermet megtöltenének a pályamunkákhoz mellékelt kérdőívek, felmérő anyagok, feladatlapok, táblázatok, ábrák, grafikonok, fóliák, diaképek, hangszalagok, gyermekrajzok és fotók gyermekmunkákról s a pályázatokban elemzett nevelési-oktatási folyamat epizódjairól, illetve az ismertetett tanuló-kísérleti vagy szemléltetőeszközökről. Ezek sokfélesége is utal a bemutatott nevelőmunka sokoldalúságára, de egyúttal a mesterség fortélyainak, ötleteinek kifogyhatatlanságát is példázza.

Ha az írások felépítését, megszerkesztettségét, fogalmazási módját, stílusát vizsgáljuk, még mindig nagy a szóródás. Vannak rendkívül jól felépített, nagyon szellemesen megírt, gördülékeny, „nyomdakész” pályamunkák a publicisztikai stílus minden előnyével. De bizony elég nagy számban olvashatunk darabos stílusú, mozaikokra tördelt vagy éppen terjengős, mesterségesen felduzzasztott írásokat is. Sokakban még mindig él az a tévhit, hogy tekintélyesebb, értékesebb a nagyobb terjedelmű írás. 1979-ben pedig egy 15 oldalas pályamunka (dr. Solymár Istvánné, a Pécsi Tanárképző Főiskola 2. sz. Gyakorló Általános Iskolája akkori tanítónőjének Információforrások felhasználása a nevelő-oktató munkában és a tanulók önálló ismeretszerzésben című tömör írása) nyerte el az első díjat. Esetenként frázisokkal teletűzdelt, tudományoskodó, tudálékos dolgozatok szomorítják az olvasót. Néhány igazán hangulatos, esszé jellegű írás, jó értelemben vett lírai részlet helyrebillenti a mérleget. Általában előrelépés történt abban, hogy kifejezőbb és szakosítottabb a munkák pedagógiai nyelvezete.

Sok érdekes, jellemző eltérést láthat még, aki kézbe veszi a pályamunkákat.

Egyik kemény táblás, díszes borítóba kötött, aranyozott betűkkel mutatja készítője pedantériáját. A másik hevenyészetten, az utolsó pillanatban saját kezűleg gépelt munka (tele hibával, félreütéssel). Van, aki annyira tiszteli a helyesírást, hogy az írógépen nem szereplő hosszú ékezeteket végig kiteszi filctollal, más egyáltalán nem ügyel a nyelvhelyességre s a helyesíráásra.

Egy pszichológus tanulmányt írhatna, ha elemezné a választott címeket, mottókat és jellegüket. Ez is mutatná: milyen érdekes, színes emberek a pedagógusok, nem szürkült el egyéniségük.

Összegzésében a pályamunkák fő értéke az a pedagógiai hit, amiről vallanak és az a sok-sok átadható tapasztalat, melyet ismertetnek. Ezért hát veszteség lenne, ha a nem elég figyelemfelkeltő stílusban megírt munkák – melyek értékes, közérdekű pedagógiai munkáról adnak számot – nem születhetnének meg.

Újra és újra várva ezeket a jó tapasztalatokat minden évben meghirdetjük pedagógiai pályázatunkat. Közzéteszi a Művelődési Közlöny, a Köznevelés, intézetünk sokszorosított formában megküldi a megye minden oktatási-nevelési intézményének 2-2 példányban – közölve az előző év pályázati eredményeit és a díjazott pályamunkák tartalmi ismertetését is.

A beérkező pályamunkák elbíraltatását igyekszünk körültekintően szervezni.

A beérkező írásokat elolvassák intézetünk dolgozói, hogy ne csupán a cím, hanem az egész pályamunka ismeretében választhassuk ki a bírálat készítésére alkalmas személyeket.

A korábbi években (amíg megyei intézetünk egy-egy évben szerteágazó témákból hirdetett pályázatot) az alábbi eljárás szerint történt a „megmérettetés”.

Minden pályamunkát két szakember bíralt párhuzamosan, egymástól függetlenül. Egyikük a témának inkább elméleti szakembere volt (többnyire pedagógusképző intézmény oktatója), a másik a gyakorlatot is aprólékosan ismerő szakember (rendszerint szakfelügyelő, kiváló munkaközösségvezető, szaktanár).

Mérlegelő munkájukhoz adtunk néhány előzetes bírálati szempontot, (melyet a pályázati kiírásban is szerepeltettünk, tehát amelyet maguk a pályaműkészítők is ismertek):

1. Az elméleti ismeretek és a személyes gyakorlati tapasztalatok aránya, kapcsolata, összefüggései, egysége. A pedagógiai tapasztalatok összegyűjtésének módszerei;
2. Tájékozottság a hazai és a külföldi szakirodalomban (a pedagógiai tudományokban és a társadalomtudományokban);
3. Önállóság: újszerű gondolatok, törekvések, eredetiség (esetleg újításnak, újszerű eljárásnak, ötletnek minősíthető-e az ismertett pedagógiai gyakorlat?);
4. A dolgozatban kifejtett tények, összefüggések elemzésének mélysége, a levont következtetések érvényessége: a megállapítások, leírt módszerek felhasználhatóságának, általánosíthatóságának mértéke, fokozatai (pl. megyei, esetleg országos viszonylatban);

Tartalmazza-e a pályamű az ismertett pedagógiai gyakorlatból leszűrt eredmények, következtetések rövid összesítését?;

5. A pályamunka kidolgozásának módja és színvonala: szerkesztés, fogalmazás, stílus, áttekinthetőség, helyesírás, a forrásmunkák korrekt felhasználása és szakszerű feltüntetése, esetleges vázlat, tartalomjegyzék, mellékletek, ábrák minősége stb.

E szempontokat esetenként bővítettük, módosítottuk a meghirdetett témakör sajátosságai szerint.

A bírálók 0-tól 25 pontig terjedő pontozási skálán helyezték el a dolgozatok összértékét, és 1–2 oldal terjedelmű szöveges indoklást is készítettek.

Ezután a pályamunkákat a szaklektorok véleményével együtt egy – a pedagógiai gyakorlatot is jól ismerő – neveléseméleti, általános pedagógiai szaktekintély kapta meg ún. „csúcs-bírálatra”. Ő összehasonlította az „almát a körtével”: az óvodai kerti munka nevelő hatásáról készített írást a gimnáziumi számítástechnikai szakkör tevékenységét elemző dolgozattal, s e különböző munkákat rangsorba állította. Írásos összegezést készített egybevető munkája eredményéről, szóban is tájékoztatta a megyei és a Pécs városi művelődési osztály, a pedagógus szakszervezet megyebizottsága, Pécs városi bizottsága és a pedagógiai intézet képviselőiből álló bizottságot véleményéről.

E bizottság a felsoroltak figyelembevételével döntött a díjak, pénzjutalmak odaítéléséről; majd ezt követően – a felsoroltak jelenlétében – megtörtént a pályamunkák készítőinek nevét, adatait tartalmazó borítékok felbontása, a pályamunkák azonosítása szerzőikkel.

Ezt a jól bevált bírálati módszert részben módosította az a tény, hogy a pályázatkészítés maga is módosult. Míg korábban a megyei intézetek önállóan hirdettek évente pedagógiai pályázatot, s tőlük függetlenül az Oktatásügyi Minisztérium különböző főosztályai, osztályai, esetenként az Országos Pedagógiai Intézet, a Köznevelés szerkesztősége és más országos szervek is, 1979-ben az OM, az OPI és a Magyar Pedagógiai Társaság közös pályázat meghirdetésére szólította fel a megyei továbbképzési intézeteket. Az első évben kilenc megye (köztük Baranya), majd egyre több csatlakozott e közös pályázathoz.

Az indulás évében többféle téma szerepelt e közös pályázati kiírásban, 1980-ban már csak három (A permanens művelődési képesség megalapozása a nevelő-oktató munkában; A neveléseméleti kutatások eredményeinek alkalmazása a gyakorlati nevelő-oktató munkában; A játék, a játékoság helye, szerepe az óvodai, az általános iskolai, a gyógypedagógiai, az otthon jellegű intézmények nevelő-oktató munkájának gyakorlatában), 1981-ben pedig – a részt vevő megyék témajavaslatainak figyelembevételével – 5 évre előre közölte a kiírás a témákat, de évente csak egy kiemelt témakört – azt azonban sokoldalú megközelítésben.

Így 1981-ben „A képességfejlesztés-tehetséggondozás”, 1982-ben „A gyermekek, a tanulóiifjúság munkára nevelése, a munkához való szocialista viszony kialakításának lehetőségei, módszerei”, 1983-ban „A mai diák a pedagógus szemével” készítették pályázatot a pedagógusok.

Ez a középtávú tervezés lehetőséget ad arra, hogy a pályázók hosszabb ideig készülhessenek a dolgozat megírására, célzatos megfigyeléseket, tervszerű tényfeltáró munkát végezzenek, a pedagógiai folyamatba beépített (és ne „ad hoc”) felméréseket készítsenek, esetleg kísérleti, kutató munkát folytassanak (akár munkaközösségekben, alkotó csoportokban), időigényes, átgondolt, mélyreható elemzéseket, összegezéseket írhassanak.

Egy-egy év egyetlen témaköre részben módosította az elbírálás technikáját is. Könnyebb a munkák egybevetése, ha egy-egy bíráló ismeri az összes dolgozatot. Ezért az utóbbi két évben azzal az eljárással próbálkoztunk, hogy egyidejűleg kiadtuk valamennyi pályamunkát a pedagógia elméletében és gyakorlatában egyaránt járatos két szakembernek. Tőlük részletes írásos véleményt, pontszámszerű minősítést kértünk minden pályamunkáról; az írások rangsorba állítását is. Ezzel párhuzamosan intézetünk munkatársai is készítettek bírálatot a szakterületüknek megfelelő pályamunkákról, s a két lektor lényegesen eltérő véleménye esetében a bíráló bizottság ezeket a véleményeket is figyelembe véve döntött a végső sor-

rendről. (Erre mindössze két esetben volt szükség; a bírálók ítélete általában meggyezett vagy erősen megközelítette egymást.)

Jelenleg úgy látjuk, hogy ez az eljárás elfogadható. Szeretnénk kiegészíteni azzal, hogy a lektorok speciális részművek elbírálása esetén konzulens szakemberek véleményét is kérhessék. Következő évi pályázatunk során ötletpályázatot is hirdetünk a pedagógiai pályázatok elbírálásának módszerére, kialakult eljárásának továbbfejlesztésére, esetleg megváltoztatására. (Ezúton is kérjük a jó javaslatokat.)

Az elbírálás, méricskélés, döntés nem mindig könnyű munkája után sokkal hálásabb feladat következik: a „nyertesek” és a vendégek értesítése, meghívása az ünnepélyes eredményhirdetésre és díjkiosztásra. Ezt a szép ünnepélyt november 1., 2. hetében szoktuk rendezni – pécsi iskolák dísztermeiben, az utóbbi években a Nevelők Háza nagytermében. Ilyenkor a díjnyertes pedagógusokat diákok köszöntik műsorral: leggyakrabban a Pécs, Dobó István úti Kodály Zoltán Gimnázium leánykórusának tagjai és szavalói, de szerepeltek már a Janus Pannonius Gimnázium és Szakközépiskola leányai énekkel és a Kertváros 1. sz. Általános Iskola tanulói tamburazenekari számokkal, énekkel, szavalattal.

A pályadíjakat, pénzjutalmakat a meghirdető szervek vezetői, képviselői adják át, jelen vannak és köszöntik a kollegákat az MSZMP, a művelődési osztályok és a pedagógus szakszervezet képviselői.

Kötetlen beszélgetésre, ismerkedésre, véleménycserére is lehetőség nyílik ilyenkor.

A díjnyertes és pénzjutalmat érdemlő pályamunkákról a pályamunkákat készítő kollegák közvetlen feletteseit (vezető óvónőjét, igazgatóját, tanácselnökét) is írásban értesítjük – megfogalmazva, hogy ez a teljesítmény az egész intézménynek is érdeme, s kérve a helybeli erkölcsi elismerést.

Próbálkoztunk néhány évig olyan megoldással is, hogy valamennyi pályázót meghívtuk az eredményhirdetésre, részletesen elemeztük a pályázatok értékeit, hiányosságait, hibáit (ez utóbbiakat nem névre szólóan), a sikertelen munkák készítőit is megpróbáltuk bevonni a beszélgetésbe, a tapasztalatcsere jellegű munkába. Egyik évben nem a díjkiosztó ünnepélyre hívtuk meg, hanem egy más alkalomra ültettük le egy kávé mellé a „díjat, jutalmat nem nyerő” pályázatok íróit. Egészen jóízű beszélgetés kerekedett ebből, s kialakult egy sajátos továbbképzési munkaforma: a publikálás, pályaműkészítés, cikkírás műhelytitkaival ismerkedtek egy foglalkozássorozaton az önként jelentkező érdeklődők.

De aztán mégsem vált szokássá a nem nyerők behívása. A későbbi évek során egy levélben megköszöntük munkájukat – biztatva őket további írásra, próbálkozásra – mellékelve egy könyvtalványt számukra. Minthogy azonban erről átvételi elismervény visszaküldését kellett kérnünk, s többen megfeledeztek róla, ezt is abbahagytuk. Ma már csak a biztató levél megy, de bizony, nem nagy sikerrel. Akik nem érnek el legalább „pénzjutalom szintet” munkájukkal, nemigen kísérleteznek legközelebb.

Fel kéne újítanunk a külön foglalkozásokat? Vagy azoknak a pályázathirdető szervezetnek van igazuk, akik – a pályázat presztizsét féltve, tekintélyét őrizve – nagyon kis számú díjat adnak (sőt: díjakat tartanak vissza, nem adnak ki, osztanak meg), s a többi pályázóval nem foglalkoznak, értesítést sem küldenek számukra (s így azok csak a nyertesek nevét ismertető sajtó-közleményből tudják meg a negatív „eredményt” – saját nevüket nem találva)? Tán éppen az lenne zavaró egy pályázattíró számára, ha postán levélben megkapná: miért nem volt sikeres a munkája?

Ide kívánczok egy hasonló vitakérdés is: vajon kézbeadjuk-e a bírálatok szö-

vegét eleve, vagy csak a pályázó külön kérésére mutassuk meg, avagy őrizzük hét lakat alatt? Megoszlanak a vélemények. Lehet, hogy darázsfaszekbe nyúltunk, de az idei évben megmutattuk a bírálatokat. Tegyük-e törvényt: eleve odaadjuk, megküldjük a bírálatok egy-egy példányát a pályázóknak? Ez a megoldás a bírálókat még alaposabb, körültekintő mérlegelésre, indoklásra készítené, a pályaműírókat pedig segíthetné önkontrolljuk és publikációs képességeik továbbfejlesztésben.

Az újabb gyakorlat szerint ez az ismertetett munkafolyamat csak első szakasza a pályázatok elbírálásának. A közös kiírási feltételeknek megfelelő pályamunkák közül a magas színvonalúakat intézetünk továbbítja az Országos Pedagógiai Intézethez.

Az Országos Pedagógiai Intézet által felkért országos hírű pedagógiai szakemberek elbírálják, hogy e továbbított pályamunkák milyen szintet érnek el az országos mezőnyben, és így a dolgozatok a megyei díjazástól függetlenül is részesülhetnek a Művelődési Minisztérium által biztosított országos pályadíjakból (tehát előfordul, hogy kétszeresen nyer díjat egy-egy dolgozat).

Abban a 3 évben, amelyben már e kétlépcsős közös pályázatban vesz részt megyénk, a második lépcső is sok szép eredményt hozott pedagógusainknak (pl. 1982-ben Zsoldosné dr. Olay Ágnes tanár – Pécs, Széchenyi Gimnázium és Szakközépiskola – II díjat, Szalai Lajos igazgatóhelyettes – Szentlőrinc, JPTE TK 1. sz. Kísérleti Általános Iskolája – különdíjat, Péterfia Gábor tanár – Pécs, Széchenyi Gimnázium és Szakközépiskola – és Schmidt László tanár – Pécs, Pollack Mihály Építőipari Szakközépiskola – pénzjutalmat és dicséretet érdemelt az országos elbírálás szerint).

A pedagógiai intézetek munkatársai is részt vehetnek e közös pályázat második szakaszában, nekik egyenesen az OPI-ba kell küldeniük pályamunkájukat elbírálásra. Intézetünkben több is igen szép eredménnyel pályáztak az elmúlt évek során. E közös pályázat nem szüntette meg azt a korábbi gyakorlatot, hogy országos, regionális vagy helyi szervek, intézmények is elég sűrűn hirdetnek különböző témakörökből pedagógiai pályázatot (pl. a Pedagógus Szakszervezet; a Köznevelés; Kazincbarcika város Tanácsa művelődési osztálya – hosszú idő óta visszatérően a szaktantermi nevelés lehetőségeiről –, a Baranya megyei Tanács V. B. különböző osztályai, a Baranya megyei Testnevelési és Sporthivatal, a Pécsi Akadémiai Bizottság, különböző munkabizottságok és albizottságok – pl. a Cigányügyi Albizottság). Ezekre is szép számmal írnak megyénk pedagógusai. Az „Alkotó Ifjúság” pályázaton a fiatal pedagógusok vesznek részt. Munkáikból, dolgozataikból kiállítás is rendeztünk már több alkalommal.

A pedagógus továbbképzés egyik alapvető formája, az ún. komplex tanfolyam dolgozatírási kötelezettséggel jár. Ennek témája is mindig az oktató-nevelő munka egy-egy fontos vagy problémás kérdése, melynek vizsgálata, elemzése és a következtetések megfogalmazása megkívánja az elmélet és a gyakorlat egybekapcsolását.

Az MM-mel közös pályázatunkra évente beküldött 25–40 pályamunka mellett az egyéb intézmények pályázatára összesen kb. ugyanennyi írást küldenek megyénk nevelői. Ha ehhez hozzászámítjuk az évenként átlagosan 8–10 komplex tanfolyam 150–200 hallgatójának záródolgozatát, láthatjuk: milyen sok pedagógiai tapasztalat halmozódik fel. Rendkívül fontos, hogy ezek bekerüljenek a megye pedagógiai vérkeringésébe, hogy megtermékenyíthessék a gyakorlatot.

Túl azon, hogy minden évben a pályázati kiírásban részletesen ismertetjük az előző évi pályázat eredményét és a díjnyertes s jutalmazott pályamunkák rövid

tartalmi összegezését, és lehetővé tesszük e munkák elolvasását (könyvtárunkban), illetve kölcsönzését, többféle módon igyekszünk megismertetni, hasznosítani őket.

Felkérjük a dolgozatírókat: tartsanak ismertetést munkájukról továbbképzési rendezvényeken (tanfolyami, munkaközösségi foglalkozáson, nevelési értekezleten). A PAB Pedagógiai Szakbizottsága évenként regionális felolvasó ülést tart, melyen Baranya, Somogy, Tolna és Zala megye pedagógusainak legjobb pályázatait ismertetik készítőik.

Szerény kiadási lehetőségeinket felhasználva igyekszünk a legjobb pályázatokat és záródolgozatokat önálló vagy gyűjteményes kiadványban (300–600 példányban) eljuttatni minden oktatási-nevelési intézményünkbe.

Az „Alkotó pedagógusok” és a „Megyei pedagógiai kiskönyvtár” sorozatban – a hetvenes évek elején – sok közérdekű dolgozatot sikerült megjelentetnünk (pl. Tibor Istvánné: Az általános biológia korszerű oktatása, Dr. Bárdi László: Pályakezdő pedagógusok Baranyában, Dr. Kiss Elemér: A tantestület mint élő organizmus, Dr. Bernáth József: Iskola a változó világban, Légrádi István: Iskolám tanulóinak tanulási motívumai, Dr. Szigeti Lajosné: A motiváció szerepe és jelentősége az általános iskolás korú tanulók testnevelésében és sporttevékenységében, Gábori Imre: Az iskola tantárgyi jegyeinek normál eloszlása és az ebből levonható következtetések, Dr. Brasch Györgyné: A család szerepe, a családi nevelés lélektani hatásainak tükröződése osztályomban, Dr. Erhardt Imre: A gondolkodás fejlesztése az algebraoktatás keretében című munkáját és több gyűjteményes kötetet is). Az 1974. évi díjnyertes pályamunkákból készült az Iskolatörténeti monográfiák című válogatás (Kocsis József szerkesztésében). A könyvtárak nevelési lehetőségeit ismertette a Pécs város iskolai könyvtárai című 1977. évi gyűjteményes kötet (dr. Juhász Andrásné szerkesztésében). Jól segítették a nevelőmunka kiemelten fontos területeit az alábbi kiadványok: Az osztályfőnök műhelyében (szerkesztette: dr. Vastagh Zoltán – 1977.), A napközis tevékenységrendszer lehetőségéről (szerkesztette: Dormán Máténé – 1977.), A természetismereti tantárgyi kísérlet tapasztalatai (szerkesztette: dr. Pálffy Györgyné – 1977.), Játék, játékosság az óvodai anyanyelvi nevelésben (szerkesztette: Gyüdi Sándorné – 1980.), A játék mint nevelési eszköz az óvodában (Kulcsár Ferencné munkája – 1980.), Segédanyag az elektrotechnika tanításához (Gyöngyös Vilmos munkája – 1980.), Munkalapok az ipari jellegű gyakorlati foglalkozáshoz (Hang János munkája – 1979.), A produktív orosz nyelvtudásért (szerkesztette: Vida János – 1981.), Módszertani ajánlások a foglalkoztató iskolában tanító pedagógusok részére (összeállította: dr. Jahn Ernő – 1981.), Ünnepek, megemlékezések – Segédanyag orosz nyelvű műsorok összeállításához (Gál Pálné és munkaközössége díjnyertes pályamunkája – 1982.), Személyiségformálás nyelvmuveléssel (Kövesi Józsefné díjnyertes pályamunkája – 1982.), Irodalomtanítás korszerű módszerekkel (Bernáth Jánosné, Magyarlaki Józsefné dr. és Márcz Róbertné szerkesztésében – 1983.). A helytörténet tanítását, a megye sajátos nevelési területeinek eredményes ellátását speciális kiadványokkal segítettük: Baranya megye természeti földrajza (szerkesztette: dr. Litkei József – 1978.), Baranyai német mondókák és gyermekjátékok (Donovald Józsefné munkája – 1979.).

Megjelent díjnyertes pályamunka (rövidítve) a Baranyai Művelődés hasábjain is (A tanulók erkölcsi tudatának, értékrendjének vizsgálata a gimnáziumban – dr. Nagy Gyuláné munkája – 1980.).

A napokban várjuk Miksa Lajos: Hogyan lehetek teljes ember? című munkájának megjelenését.

A legutóbbi három év közös pedagógiai pályázataiból eddig két országos ter-

jesztésű kiadványt készítettett az OPI. Mindkettőben találunk baranyai pályázatok. A „Visszajelzés” címűben (melyet Trencsényi László szerkesztésében a Ságvári Endre Könyvszerkesztőség jelentetett meg 1982-ben) Balogné Bednár Éva tanár – Pécs, Mészési Általános Iskola – Bauhoffer József igazgató – Mohács, Park utcai Általános Iskola –, dr. Gőbölös Sándor csoportvezető – Baranya megyei Pedagógiai Intézet –, Tasnádi Ottó igazgató – Pécs, Ifjúsági Otthon –, Tasnádiné Rónaky Edit igazgatóhelyettes – Baranya megyei Pedagógiai Intézet –, Várkonyiné Horváth Piroska tanár – Hidas, Általános Iskola – és a villányi óvoda munkaközössége írásait, a „Gyermekek, nevelők, intézmények” címűben pedig, (melyet dr. Tóth Béla szerkesztésében a Tankönyvkiadó jelentetett meg Budapesten 1982-ben) Németh Lajosné igazgató – Komló, Szilvási Általános Iskola – és dr. Solymár Istvánné pedagógiai munkatárs – Baranya megyei Pedagógiai Intézet – írásait adták közre, így ezek az ország széles pedagógiai olvasótáborához eljutottak.

Az elkövetkező években szeretnénk továbbfejleszteni a pedagógiai tapasztalatok terjesztésének gyakorlatát.

Feltétlenül módot kellene adnunk arra, hogy a pedagógusképző intézményekből kikerülő végzett fiatalok és a levelező úton diplomát (esetleg 2., 3. diplomát) szerző pedagógusok tanítási gyakorlatuk során továbbfejleszthessék diplomamunkájukat, szakdolgozatukat, és közkinccsé tehessék.

E jövődó tervek is mind azért születnek, hogy megyénk pedagógusai még nagyobb hittel, odaadással, felkészültséggel és szakértelemmel neveljék, segítsék a rájuk bízott gyerekeket, hogy még több időt, figyelmet fordítsanak a bevezetőben idézett Péterekre, Katákra.

A baranyai pedagógusok pályamunkáit olvasgatva úgy érezzük: jó kezekben van a Péterek sorsa.

Az 1983. évi díjnyertes pályamunkákról

I. díjasok

1. Együtt nevelt serdülők

Mihalik Zoltán tanár,
Pécs, Nevelési Központ
2. sz. Általános Iskolája

Szellemesen megírt, vitatkozó és vitára alkalmas pályamunka. Jó szakirodalmi tájékozottsággal, kritikai elemzéssel azt tanácsolja, hogy az osztálykoedukáció evidenciaként kezelt pozitív hatású alapelve ellenére tekintsük át a valóságos viszonyokat. Eljut ahhoz a végső javaslatához, hogy osztálykoedukáció helyett próbálkozni kellene egynemű osztályok évfolyamkoedukációjával. Értékessé teszi a dolgot az iskolai valóság gazdag bemutatása.

2. Az életeszmeny vizsgálata középiskolai tanulók körében

Kozma Béla kollégiumi nevelő,
Pécs, Asztalos János Kollégium

A szerző az értékek elemzésében és az értéktudat és azonosulás vizsgálati módszerében rendkívül járatos. A dolgozat kitűnő példája annak, hogyan lehet és kell értelmezni az ún. „nevelési eredményvizsgálatot”. A mondásválasztás módszerének felhasználása alapján érdekesen mutatja meg az életutak ranghelyeinek változását az életkor függvényében és a nemek szerinti megoszlásban.

3. Országismereti lehetőségek
az orosz nyelv oktatásában
a 4. osztályban

Harmat Tamásné tanár,
Pécs, Köztársaság téri Általános
Iskola

Az új tanterv alapján, széles körű hazai és külföldi irodalomra támaszkodva elemzi, értékeli a szerző az országismeret tanításainak lehetőségeit. Az első évi tapasztalatokat alkotó módon használja fel, kiemelten foglalkozik a nevelési feladatokkal, a tanulói személyiség formálásával témájával összefüggésben. Módszeres eljárásai jól megfelelnek a 4. osztályos tanulókra általánosan jellemző életkori sajátosságoknak.

Az 1984. évi pályázat meghirdetése a közeljövő feladata. Az MM közoktatási főosztálya, a Magyar Pedagógiai Társaság, az OPI 5 éves tervet dolgozott ki 1981-ben, s ehhez 15 megye és Budapest főváros is csatlakozott. Az 5 éves programot Baranya megye is elfogadta, így 1984-ben a pedagógus pályázat kiemelt témája a következő: „A nevelési-oktatási intézmények és környezetük”. – A témakör gazdag lehetőséget kínál arra, hogy a nyitottság érdekében fáradozók leírassák tapasztalataikat, elemezhesék próbálkozásaik eredményeit.

Néhány javasolt cím a témából:

- Az óvoda, az iskola együttműködése nevelési partnereivel a kisgyermek, a tanulók tevékenységének megszervezésében; a szocialista demokrácia elveinek érvényesülése a kapcsolatokban.
- Az óvoda, az iskola, a napközi otthon, a diákotthon, a nevelőotthon, a nevelőintézet, a közművelődési intézmények, a sportközpontok együttműködésének tapasztalatai a kisgyermek, a tanulók nevelése terén. A komplex intézmények tapasztalatai a nevelőmunka eredményességének tükrében.
- A település-földrajzi helyzet, a munkalehetőségek hatása az iskolahálózat alakulására, befolyásuk a tanulói pályaválasztásra.
- A diákotthoni, a nevelőotthoni tanulók társadalmi beilleszkedésének gondolatai, eredményei; a nevelési-oktatási intézmény és a munkahely kapcsolatainak szerepe a tanulók beilleszkedésében.
- A nevelés helyi rendszerének elemzése, a különböző nevelési tényezők pedagógiai befolyásolása, helyi lehetőségeinek feltárása.
- Az iskola koordináló szerepének eredményei és gondolatai; az osztályfőnök koordináló munkája az iskolai és az iskolán kívüli nevelési tényezők körében.
- Az úttörő- és ifjúsági mozgalom szerepe, tevékenysége a nevelési-oktatási intézmények és környezetük együttműködésében.
- Milyen elvárások jelentkeznek a társadalmi tényezők (a szülők, a lakóhely állami, társadalmi szerveinek vezetői, az üzemek, a vállalatok, az intézmények stb.) részéről, s hogyan képes a nevelési-oktatási intézmény ezeknek eleget tenni?
- Hogyan segíti a tanári munka, hogy a tanulók megismerjék az őket körülvevő világot, a valóságos társadalmat, és felkészüljenek az állampolgári életre, a továbbtanulásra, a pályaválasztásra, a munkára, a demokrácia gyakorlására a közéletben?
- A szülők, a szülői munkaközösségek segítő munkája a nevelési-oktatási intézmények és környezetük kapcsolatának kiépítésében és alakításában; a szülők sajátos szerepe az iskolaélet demokráciájának fejlesztésében.
- A lakóhely kulturális hagyományainak hatása a tanulók művelődési, szórakozási szokásainak kialakítására, fejlesztésére. Mit tehet az óvoda, az iskola,

a diákokon, a nevelőkon a lakóhely kulturális hagyományainak fejlesztése érdekében.

- Az iskola feladatai, módszerei, lehetőségei a környezetvédelemben.
- A nevelési-oktatási intézmények, az úttörő- és ifjúsági mozgalom, valamint a lakóhely közéleti tevékenységeinek kapcsolata, egymásra épülése, egymás kölcsönös segítése.
- A szakközépiskola és a bázisüzem helyes kapcsolatának kialakítása.

Az 1985. évi témakör szinte az 1984. évi folytatásának tekinthető, mert a következő területet emeli ki: „A tanítási órán és az iskolán kívüli nevelés szerepe a nevelési célok elérésében”.

Az országos témán kívül

megyei: Az oktatástechnika-technológia, számítástechnika alkalmazása az oktatási-nevelési intézményekben.

Javaslatok, ötletek a pedagógiai pályázatok elbírálásának módjára.

A pályázat beküldése:

A pályázatot 4 gépelt példányban (kettes sortávolsággal, egy oldalon 30 sor), maximálisan 30 oldalas terjedelemben, jelígyesen lehet benyújtani. A pályázathoz mellékelni kell 2 lezárt borítékot, bennük a pályázó nevét, foglalkozását, működési helyét, lakcímét, s mindkét borítékra fel kell írni a pályamunka jelígyét és címét. A pályaművet a Baranya megyei Pedagógiai Intézet címére (Pécs, Széchenyi tér 9. sz. II. emelet, 7621) kell beküldeni 1984. szeptember 10-ig. Felhívjuk a figyelmet arra, hogy a pályázók a postán küldött pályamunkákra se írják rá a nevüket, ajánlott levelet is felvesz a posta a feladó neve nélkül, ha feltüntetjük, hogy „pályázat”. A pályamunkákat először a témák legjobb megyei szakértői bírálják el két fordulóban az intézet felkérésére, majd értékelésük alapján bíráló bizottság dönti el a végső megyei sorrendet.

Megyei pályadíjak:	I. díj	3000,- Ft
	II. díj	2000,- Ft
	III. díj	1500,- Ft

Az eredményhirdetést 1984 novemberének első hetére tervezzük.

A kiírási feltételeknek megfelelő, magas szintű dolgozatokat 1984. október 10-ig az intézet 3 példányban az Országos Pedagógiai Intézethez továbbítja. A dolgozatok az esetleges megyei díjazástól függetlenül részeshelhetnek a Művelődési Minisztérium által biztosított országos pályadíjakból.

Valamennyi megyéből a művelődési szakigazgatási szervek, továbbképzési, közművelődési és sportintézmények, központi táborok, mozgalmi vezetőképző iskolák, hivatásszerűen tudományos kutatással foglalkozók, társadalmi szervek dolgozói pályázataikat közvetlenül az Országos Pedagógiai Intézethez (1406 Budapest, Gorkij fasor 17-21.) küldjék minden év október 10-ig!

Az OPI a pályamunkák elbírálására bíráló bizottságot kér fel, amelynek tagjai országos hírv pedagógiai, neveléelméleti szakemberek. A bíráló bizottság figyelembe veszi, hogy a pályázó (vagy alkotóközösség) a pedagógiai munka tapasztalatait milyen módszerekkel gyűjtötte össze, a tényeket milyen mélyen, milyen összefüggésekben elemzte, és milyen következtetéseket vont le a mindennapi pedagógiai munka továbbfejlesztésére, a pályázók mennyire jártasak a téma szakirodalmában.

- Az országos pályázatra beérkező műveket az alábbi kategóriákban bírálják el:
1. Az óvodában, illetve a 3–6 éves gyermekek körében nevelő-oktató munkát végző nevelők, szakemberek dolgozatait;
  2. Az általános iskola alsó tagozatában, illetve a 6–10 éves gyermekek körében nevelő-oktató munkát végző nevelő, szakemberek dolgozatait;
  3. Az általános iskola felső tagozatában, illetve a 10–14 éves gyermekek körében nevelő-oktató munkát végző nevelők, szakemberek dolgozatait;
  4. A középfokú nevelési-oktató intézményekben, illetve a 14–18 éves fiatalok körében nevelő-oktató munkát végző nevelők, szakemberek dolgozatait;
  5. A nevelési-oktató intézmények szerint be nem sorolható (pl. a széles korhatárú vagy speciális nevelőotthonokban, a pártfogói és utógondozói munkakört betöltők, a mozgalmi vezetőképző iskolákban, táborokban, központi és úttörőházi, művelődési házi, sport- vagy művészegyüttesben) egyéb intézményekben tevékenykedők dolgozatait;
  6. A kutatással hivatásszerűen foglalkozók, szakigazgatási szerveknél, továbbképzési és pályaválasztási intézeteknél tevékenykedők, illetve tudományos igényű pályázatot benyújtók munkáit.

Az országos pályadíjak az 1983. évben kategóriánként:

I. díj	5000,- Ft
II. díj	3500,- Ft
III. díj	2500,- Ft

A beérkezett pályaművek színvonalától függően az egyes kategóriákban több pályadíj is kiadható, illetve a kiírt pályadíjak visszatartathatók. A különlegesen kiemelkedő színvonalú pályázatok, illetve az alkotóközösségek átlagon felüli munkáinak díjazására különdíjat ítélt meg a bíráló bizottság.

Az eredményhirdetésre és díjkiosztásra minden év december 20-ig kerül sor. A pályázathoz csatolkozó megyék (főváros) művelődésügyi szakigazgatási szerveihez a pályázat részletes értékelését évente megküldik. Fentartják a jogot, hogy a pályamunkákat vagy részleteiket felhasználják az érvényes jogszabályokban meghatározott szerzői díjak kifizetése mellett. Minden évben kiadványban adják közre a legjobb pályamunkákat, és lehetőséget adnak a pedagógiai szaklapokban a dolgozatok közlésére. Pályamunkát nem küldenek vissza.

A beküldött pályamunkákat a Pedagógiai Intézet is tulajdonának tekinti, s fenntartja a jogot a pályamunkák vagy részleteik felhasználására.

A Pedagógiai Intézet kéri a pályázókat, ha pályamunkájuk részben vagy teljesen egészében újításnak is tekinthető, újszerű elképzelést, ötletet tartalmaz, külön összegezzék a dolgozathoz csatoltan, röviden: miben új, miben áll újítási jellege, újszerűsége. Ezeket a pályamunkákat, javaslatokat újításként is elbíráltatjuk, és az esetleges pályadíjon felül külön újítási díjat is kapnak érte a szerzők.

A pályamunkák készítéséhez segítséget lehet kérni intézetünk munkatársaitól és a szakfelügyelőktől. Intézetünk szakkönyvtára (Pécs, Jókai u. 15.) a kollégák rendelkezésére áll.

Valamennyi kartársnak vállalkozó kedvet, eredményes munkát és sok sikert kívánunk.

A HELIKONTÓL A SOPIANAE DIÁKNAPIG

A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség gazdag, sokrétű tevékenységrendszerében vannak olyan mozgalmak, akciók, amelyek egy-egy aktuális, úgymond fontos társadalmi-politikai feladathoz kapcsolódnak, vannak olyanok, amelyek 1-1 alkalommal, legfeljebb egy rövidebb időszakot felölelve fogalmazódnak meg, és vannak olyanok, melyek már évtizedes hagyományokra tekintenek vissza. Persze ez attól is függ, hogy a gyorsan változó, a feladatokhoz rugalmas igazodást követelő munkaformák mennyire hordoznak olyan permanens célkitűzést, melynek végrehajtásához folyamatos munkára van szükség.

Ezek a permanens célkitűzést hordozó munkaformák általában az ifjúsági szövetség tevékenységének valamelyik fő- és igen fontos területéhez kapcsolódnak és valamelyik ifjúsági réteg sajátos, „testreszabott” feladatát jelentik.

Ilyen a középiskolások, a „tizenévesek” körében a közművelődési tevékenység, melynek egyik átfogó, folyamatos munkát igénylő formája az országos diáknapok rendszere.

A KISZ Központi Bizottsága a Művelődési Minisztériummal és az Állami Ifjúsági Bizottsággal karöltve két évente meghirdeti az országos diáknapok felmenő rendszerű, amatőr művészeti minősítő és bemutató sorozatát.

A rendezvénynek célja: „Foglalja egységes keretbe és ösztönözze a tizenévesek iskolai és iskolán kívüli folyamatos, kulturális tevékenységét, hogy adjon képet a diákművelődés eredményeiről, teremtsen lehetőséget a közművelődési munkában élenjáró diákok, iskolák és pedagógusok tevékenységének elismerésére”. (Idézet az 1983. évi Országos Diáknapok kiírásából – a KISZ KB titkársága 1982. április 19-i döntése.)

Az iskolai szinttől induló és az ország – 1983-tól már 7 fesztiválvárosban – folyó bemutatósorozat természetesen lehetőséget és alkalmat ad a diákok számára saját életük, problémáik, a művészet eszközeivel a világról alkotott véleményük kifejezésére, a diákhagyományok folytatására és ápolására, és arra is, hogy az ország különböző megyéiben élő fiatalok találkozzanak, barátkozzanak, beszélgeszenek egymással tartalmasan, hasznosan szórakozva eltöltve idejüket.

Az állandó célok és feladatok mellett a diáknapok belső szervezeti rendje az elismerés formái, keretei állandóan változtak azzal a szándékkal, hogy egy-egy diáknapi rendezvény után a résztvevők tapasztalatai, kritikája, ötletei alapján az országos diáknapok mind élményadóbbak, jobbak, emlékezetesebbek, szebbek legyenek.

1975-től változott a bemutatórendszer maga is.

A minősítést nem a fesztiválvárosban kapták – ezután a különböző szólisták és együttesek, hanem a megyei diáknapok szakmai-művészeti zsürije adományozott arany, ezüst, vagy bronz minősítést, mellyel a legjobb a produkció minőségével egyben a diákvárosba szóló vonat- vagy autóbusszjegyet is megváltották.

Menetközben egységesebbé vált a bemutatórendszer azzal is, hogy a szakmunkástanulók „kétszatonás” területi beutalói, melyet a Szakoktatási Pedagógiai Intézet gondozott, egyszatonnássá változtatták a meghirdető szervek.

Változott a sokat szidott, vagy éppen áldott szakmai zsüri megbízása is. Hol központilag megbízott művészek, pedagógusok járták a megyéket és minősítették a munkát, hol pedig megyei szakemberek fogtak hozzá az értékeléshez saját „felségterületükön” vagy a „szomszédságban”.

Megjelent az igen komoly erkölcsi elismerést hordozó „Fesztivál-díj” is majd díjak, majd ismét díj, mely, melyek hol iskolai KISZ-szervezetnek, hol megyének ítélték oda.

Egyre jelentősebb szerep jutott a fesztiválokra dolgozó diáktanácsoknak (a bemutatókhoz kapcsolódó kiegészítő programok szervezésétől – a fesztiváldíj odaítélésében való döntési jogig). Sorolhatnánk még a változásokat, melyek a diáknapok szervezőiben, legyen az pedagógus vagy diák, mindig élénk érdeklődést váltott ki, a változások hol elismerő igenlést, hol kételkedést, kritikát kaptak, A lelkesedés azonban töretlen maradt.

Baranya megye 32 középiskolájában mindig élénk érdeklődés kísérte a diánapi kiírást, akár a különböző művészeti bemutatókról, akár a különböző országos pályázatokról beszélünk.

A bemutatórendszerrel kapcsolatban azonban – minősítéstől függetlenül – megmaradt az a szemlélet, hogy a csúcs az, ha valaki utazhat Keszthelyre, a helikoni ünnepekre.

A fent vázolt változások azonban jelentősen befolyásolták a helikoni diákvonat férőhelyeinek számát.

1975-ben csaknem 1000 fős delegáció képviselte a baranyai középiskolásokat Keszthelyen, 1977-ben az 500–600 főre csökkent, 1979-ben 500 fő alatt, 1981-ben pedig 300 fő alatt volt a helikoni résztvevők száma.

A fesztiváljelleg, az önfeledt, versenyláztól mentes bemutatkozás egyre inkább elfogadottá vált, de egyre többen lettek azok, akik csak társaik élménybeszámolója kapcsán követve érzékelhették a diákfesztivál hangulatát.

Igy kicsit csorbát szenvedett Nagy László örökérvényű alkotásra buzdító intelve „Műveld a csodát, ne magyarázd!” Egyre több baranyai középiskolásnak kellett megmagyarázni, hogy az arany minősítés a munka elismerésének legmagasabb foka és azt, hogy miért nem vehet részt a fesztiválokra.

Az 1981. évi Helikoni ünnepek után, az értékeléskor erőteljesen fogalmazódott meg: a diákok tömegének kell élményt nyújtani a fesztiválvárosokba való eljutással. Ezzel az állásfoglalással a megyei rendező szervek kezdetben egyedül maradtak, majd a későbbiekben támogatásokra találtak éppen azzal, hogy – bármennyire is sajnáltuk a helikoni emlékeket, a a Kastélymúzeumot, a Helikoni ősparkban 1921-ben emelt Helikoni emlékművet, a Balaton szépségeit –, a megyei rendező szervek felajánlották, hogy hagyományt alapítanak és Sopianae diáknapok elnevezéssel kéri.

A központi rendező szerveknek adják meg a „fesztiválvárosi jogot”. Ez 1983-ban teljesült és a baranyai diákok házigazdaként szerepelhettek 1983. április 29-május 1-ig, fogadva a csongrádi és budapesti diáktársaikat.

A diáknap befejezésével lelkesen készülünk a következőre, mert ha ezt egy pillanatilag is elfelejtenénk, figyelmeztet bennünket az 1. Sopianae diáknapok nyitásként felavatott Trischler Ferenc alkotás.

Lobogás, melyet – reméljük – sok diákvendég csodálhat még meg az elkövetkezendő fesztiválokon.

Farsang Sándor (Magyarország)

MIÉRT NEM MOZOG A MUNKAERŐ?

(Gondolatok az átképzési támogatásról)

A VI. ötéves terv gazdaságpolitikai koncepciói leszögezik, hogy a termelés csak a jelenleginél kedvezőbb jövedelmezőség esetén nőhet, a gazdaságtalan tevékenységeket vissza kell fejleszteni, illetve megszüntetni. A termelés növekedési ütemének csökkenése tovább mérsékli az ipar és építőipar munkaerő-szükségletét, az egyes népgazdasági ágak munkaerő-szükségletét a gazdasági növekedés ütemének és a termelékenység alakulásának viszonya határozza meg. Mérsékeltebb termelés-növekedés mellett a korábbi tervidőszak termelékenységi szintjén történő foglalkoztatás nem felel meg a hatékony foglalkoztatás követelményének. A népesség gazdasági aktivitására ható tényezők alapján körvonalazható a munkaerő kínálat nagyságának alakulása, mely az V. ötéves tervidőszakihoz képest 20–50 ezer fős csökkenésben realizálódik.

A foglalkoztatáspolitikai legátfogóbb célja a VI. ötéves tervidőszakban a teljes és hatékony foglalkoztatás megvalósítása, amit az előzőekhez képest lényegében megváltozott körülmények között, az eddigiektől eltérő formában kell megvalósítani. Fel kell készülnünk egy nagyobb mértékű társadalmi mobilitásra, amelyet központilag és a területen is a társadalmi szükségletekkel egyező irányban kell befolyásolni. Rugalmasabbá kell ennek érdekében tenni az ágazatok, foglalkozások, különféle foglalkoztatási formák közötti munkaerőmozgás feltételeit.

Az eltelt pár évben, a korábitól jelentősen eltérő új helyzet alakult ki munkaerő-gazdálkodásunkban, az egyensúlyhiány kiéleződése munkaerő-feszültségek kialakulásához vezetett. A teljes és hatékony foglalkoztatás feltétele a munkaerő kereslet-kínálat viszonylagos egyensúlya. A foglalkoztatáspolitikának ez a célkitűzése és megvalósítási feltétele túllép a foglalkoztatáspolitikai értelmezési szféráján, szoros összefüggésben áll a gazdaság egyensúlyi helyzetével, az erre ható gazdaságpolitikával. A megoldás során az egész gazdaságpolitikában érvényesülnie kell a foglalkoztatáspolitikai célkitűzéseknek, szoros együttműködést kell kialakítani a gazdaságirányítás különböző funkcióit ellátó szervek között.

Szeretnénk hangsúlyozni, hogy fejtegetéscinktől távol áll annak bizonyítása, hogy a megváltozott gazdasági helyzet, a növekedés és az egyensúly kérdései alapvetően demográfiai okokra vezethetők vissza, ezek csak kísérő jelenségei voltak a gazdaság belső fejlődési törvényszerűségeinek, ahogy a külpiaci hatásokat sem lehet ebből a szempontból fetiszizálni. A korszakváltás, az „intenzív” szakaszra történő áttérés nem azonosítható a munkaerő számának csökkenésével, illetve a kettő közé nem lehet egyenlőségi kapcsolatot tenni. Valamiféle „tiszta” intenzív fejlődést nem lehet megvalósítani, hisz az újonnan munkába lépők számára ha ez átmenetileg egy időszakban alatta is marad a munkából kilépők számának, munka-

helyet kell biztosítani. Egyes nézetek gazdaságpolitikánkban is oly annyira magukévá tették ezt a felfogást, hogy az utóbbi években a munkaerő-kínálat növelése és ennek kihatása gazdasági fejlődésünk rövidebb és távlatibb vetületében nemcsak hogy fel sem merült, hanem kategorikusan nem kívánatos jelenségnek nyilvánítottak. A nyolcvanas évek közepéig tart várhatóan a demográfiai „hullámvölgy”, ezt követően a munkaerő-források növekednek és az ezredfordulóhoz közeledve ismét visszaesséssel kell számolnunk. A gazdasági fejlődés ilyen vagy olyan jellegére, illetve ennek megítélésére, minősítésére labilis támpont, tehát önmagában a demográfiai helyzet, az elhatárolás a foglalkozási struktúrán alapul.

Gazdaságpolitikánknak nincsen kidolgozva olyan része, mint például a növekedés, a konjunktúra és a struktúrapolitika, vagy a gazdaság rendjét szabályozó politika. A magyar gazdaság növekedésében hosszú időn át jelentős szerepet játszott az ipari termelés évi hét-nyolc százalékos növekedése, valamint a gazdaság strukturális átrendeződése. Iparunk egyik fő problémája ma is a termelékenység viszonylagos elmaradása. Az iparban foglalkoztatottak száma egy lakosra vetítve közel áll az NSZK, NDK és Csehszlovákia nagyságrendjéhez, az ipari termelékenység ugyanakkor az NSZK-beli felét teszi ki, de jelentősen elmarad az NDK és a csehszlovák termelékenységi színvonalától is. A gyorsított iparosítás tőkehiány, illetve változatlan technikai színvonal mellett csak egyre több és több munkaerő felhasználásán keresztül tette lehetővé a gazdaság növekedését. Az alacsony technikai felszereltség miatt a munkaerő-felhasználás hatékonysága is alacsony volt, a gazdasági növekedés fenntartása így újraszülte a munkaerőigényt. A gyors ipari fejlődésnek szinte állandó kísérője a gazdaságban együttesen, egyszerre jellemző munkaerőhiány és az alacsony hatékonyságú foglalkoztatás következtében létrejövő munkaerő-felesleg, a foglalkoztatási egyensúly helyreállítása ezért a foglalkoztatás strukturális ellentmondásainak csökkentésén keresztül érhető el.

A munkaerő-struktúra ellentmondásai közül ma három az ágazati, a területi és a szakmai struktúra ellentmondásai a legjelentősebbek. Nem lehet e hármas összefüggésből önkényesen kiragadni bármelyiket is, hiszen az ágazati struktúra ellentmondásait befolyásolják a szakmastruktúra feszültségei, ezek pedig területileg eltérő formában és mértékben jutnak felszínre. Gazdasági növekedésünket eddig nagyarányú foglalkoztatási mobilitás kísérte, bár az elmúlt években a munkaerő térbeli mobilitása lelassult. Munkaerőmozgás nélkül azonban nem képzelhető el gazdasági fejlődés, ezért a munkaerőmozgást szervezeten irányítani, tudatosan befolyásolni kell, mert ezáltal javítható a munkaerőpiac strukturális összhangja, mérsékelhetők ellentmondásai, feszültségei. A központi gazdaságpolitikai, foglalkoztatáspolitikai kereslet-kínálat szabályozó döntések térben, a területen hatnak, érvényesülésük, hatékonyságuk ezért nagymértékben függ a területi munkaerőgazdálkodási tevékenység színvonalától.

Foglalkoztatáspolitikánkat az előttünk álló korszak mindenképpen arra kényszeríti, hogy *hosszabb távú szemléletben* gondolkodjon. Nem merülhetünk el a jelenlegi helyzet magyarázatában, és főként nem lehet cél az azonnali orvoslás módszereinek kidolgozása és sürgető alkalmazása, mert amint láttuk, a jelenlegi helyzethez is korábbi évekre visszanyúló fejlődési sajátosságok vezették el a gazdaságot. Szükségszerű lenne mindenképpen újra végiggondolni azokat az elméleti összefüggéseket, amelyek a gazdasági növekedést meghatározzák, közreműködnek abban. Mindez elvezetne oda, hogy elméletileg átgondolt és kidolgozott összefüggések egységes zárt rendszerét képeznék gazdaság- és foglalkoztatáspolitikánknak.

A világgazdasági „kihíváshoz” való alkalmazkodás szocialista gazdaságunknak nem célját, hanem eszközeinek, módszereinek megváltoztatását igényli. El kellene

gondolkodnunk egyes gazdasági, gazdálkodási fogalmak mai követelményeinknek és gyakorlatunknak megfelelő újraértelmezésén; azonos fogalmak más tartalommal rendelkeznek fejlődésünk során. Ilyenek a teljes foglalkoztatás, munkaerőpiac, munkaerőhiány, munkanélküliség kérdései többek között, de bizonyos összefüggésekben el lehetne menni a munkaerőáru kérdés-komplexumának vizsgálatáig is. Ma már elfogadott és vitán felül álló tény, hogy a kiegyensúlyozott gazdasági növekedés feltétele a munkaerő-szükséglet szabályozása, a fejlesztés összehangolása a munkaerőhelyzettel, világosan kell azonban látnunk, hogy ez a munkaerőpiac funkcionálása nélkül direkt vagy spontán formában nem biztosítható. Nem termelhetünk tudatosan veszteséget, azokat a területeket, ahol a termelő tevékenységgel nem növelik, hanem fogyasztják a másutt megtermelt nemzeti jövedelmet csak a hatékonysági kritériumok rovására lehet fenntartani. Ilyen esetekben a teljes foglalkoztatás fenntartásával bármely más közhasznú területen történő foglalkoztatás kifizetődőbb a társadalomnak, mert ez a nemzeti jövedelmet csak a bérköltséggel csökkentí és nem a munkahely fenntartás és üzemeltetés ráfordításaival növelt nagyságrenddel. Keynes a foglalkoztatás racionalizálását a keresletkorlátos piac egyensúlyi helyzete érdekében kívánta megvalósítani, nálunk viszont az erőforrások pazarlásának elkerülése érdekében válik szükségessé a foglalkoztatási struktúra befolyásolása, a munkaerő átcsoportosítása.

A gazdaságban létrejövő változások mindenkor feltételezik a megfelelő színvonalú és szakmai struktúrájú munkaerő meglétét és felhasználását. A gazdasági fejlődés állandóan változó követelményrendszert támaszt a foglalkoztatott munkaerővel szemben. A fejlődés megvalósulása kölcsönhatásban jön létre: a munkaerőnek rugalmasan kell alkalmazkodni a megváltozó körülményekhez, alkalmazkodásával viszont maga változtatja a termelési, gazdasági körülményeket. A képzés, oktatás, mobilitás ezért politikai és gazdasági kérdés, megvalósítása a társadalmi tudatosság elveinek érvényesítését követeli. A népgazdaság fejlődésének legfőbb tendenciáit tükröző ágazati struktúraváltozásoknak feltétele és velejárója a foglalkoztatottak ágazati megoszlásának változása.

Gazdálkodásunk szinte minden területén fellelhetők kiaknázatlan erőforrástartalékok. A szocialista gazdaságpolitikai gyakorlat bizonyítja, hogy a társadalmi újratermelési folyamat tervszerűségéhez elengedhetetlenül szükségesek az erőforrástartalékok. Ténylegesen azonban semmilyen tartalék nincs munkaerővonzat nélkül, ez azonban szükségessé teszi, hogy a rugalmas ütemváltozásokhoz megfelelő munkaerő álljon rendelkezésre. A munkaerő-tartalék megjelenési formája, léte, elhelyezkedése a társadalmi újratermelés rendszerében mindig eltérő jellegű. Maga a munkaerő-tartalék minőségi változási folyamaton megy keresztül, fejlődése a mennyiségi jellemzők háttérbeszorulásával és a minőségi jellemzők dominánssá válásával zajlik le.

Mai értelemben már nem használhatjuk az ötvenes évek munkaerő-tartalék fogalmát. A munkaerő-tartalék tartalma a gazdasági struktúra fejlettségi szintjével állandóan változik.

A technika fejlődését nem követi egységesen a népgazdaság minden ágának, vagy egyes ágakon belül az alágazatoknak a fejlődési üteme. A fejlődéssel párhuzamosan, ennek velejárójaként jön létre a szelekció a progresszív ágak, illetve technikák, valamint a stagnáló, vagy visszafejlődő területek és korszerűtlen technika együttes funkcionálásával. Egyoldalról tehát a gazdaságpolitikának meg kell határozni azokat a területeket, amelyeket koncentráltan kell fejleszteni, másik oldalról viszont azokat, amelyeket elhagyására, visszafejlesztésére van szükség. A fejlesztési erőforrások kis területek történő koncentrállása szükségszerűen maga után vonja más

területeknek a fejlesztésből való kirekesztését. A visszafejlesztendő területre nem szabad erőforrást lekötöni, sőt erőforrásuk átcsoportosításával növelhető a fejlesztendő területek erőforrás-koncentrációja.

A progresszív területek ellenpólusai a visszafejlesztés mértékében tehát a mindenkori fejlődés relatív erőforrás-tartalékait alkotják. A fejlődés folyamán a gazdaságban mindig jelen vannak a progresszív, irányt mutató területek, melyek léte, fejlődési üteme, társadalmi munkaráfordításai, a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt súlya alapvetően határozza meg a gazdaság növekedési ütemét. Ezzel párhuzamosan mindig vannak olyan területek, melyek erőforrás-felhasználása, lekötése nagyobb mértékű a társadalmilag kívánatos szintnél, ezért visszafejlesztésre szorulnak. A visszafejlesztés velejárója az erőforrások átcsoportosítása. Ebben a megközelítésben tehát igazolt, hogy a társadalmi újratermelési folyamat tervszerűsége, az erőforrás-tartalékok felhasználása és léte egymást nem kizáró tényezők. A progresszív ágazatok szempontjából mindig erőforrás-tartalék a kevésbé hatékony területeken lekötött erőforrás. Az erőforrás-tartalék és ezen belül a munkaerő-forrás-tartalék tehát *relatív fogalom*.

A régi és az új technika együttes jelenléte és funkcionálása a termelésben munkaerő-forrás szűkösség esetén önmagában is kivált egy kapacitás-kihasználatlanságot és egy munkaerő-hiány pszichózist. Az eltelt időszakban több munkahelyet hoztunk létre, mint amelynek üzemeltetését a rendelkezésre álló munkaerő biztosítani tudja. A teljes géppark átlagos műszakszámának növelését ez a létszámkorlát nem teszi lehetővé. Azonos élömunka-mennyiséget köt le a régi és az új technika. Az új technika alkalmazásának és gazdaságosságának gátját a vele párhuzamosan üzemelő korszerűtlen technika képezi. A meglévő progresszív gépi kapacitások kihasználásának biztosítása csak úgy mehet végbe, hogy a kevésbé hatékony foglalkoztatást biztosító korszerűtlen munkahelyek felszámolásra kerülnek és az itt foglalkoztatott munkaerőt átcsoportosítjuk a hatékony foglalkoztatást biztosító területekre. A korszerű technika telepítésekor pedig nem ugyanannyi, hanem több korszerűtlen munkahely megszüntetésére van szükség.

Minél rugalmasabban képes a gazdasági szféra a társadalmi igényekhez alkalmazkodni, annál kisebb a váltásra, az átállásra fordított társadalmi munkamenyiség. Az átállással vele jár, hogy az egyes területekkel szembeni társadalmi termék, vagy szolgáltatási, kibocsátási elképzelések megváltoznak. Így a gazdaság egyes szféráiban túlfoglalkoztatás, míg másokban alulfoglalkoztatás jön létre. Ez az alulfoglalkoztatás tulajdonképpen a belső tartalék egyik megjelenési formája.

Gazdaságunkban tehát nem beszélhetünk globális munkaerőhiányról, csak a fejlődés következtében kialakult strukturális egybe nem esésről. Ez abban nyilvánul meg, hogy egyes területeken az alulfoglalkoztatás következtében munkaerő-pazarlás folyik, míg más területeken túlfoglalkoztatottság és kapacitás-kihasználatlanság van. Népgazdasági szinten együttesen mindkettő erőforrás-pazarlás. Az előzőekből tehát egyértelműen adódik, hogy gazdaságunk jellemzője nem a munkaerőhiány, hanem a nem kellő hatékonyságú foglalkoztatottság.

A társadalmi termék újratermelési folyamatához hasonlóan a munkaerő újratermelése is részekre bontható, fázisokra tagolható, magában foglalja a munkaerő termelését, elosztását, cseréjét és felhasználását, fogyasztását. A munkaerő elosztása tehát része a munkaerő mindenkori újratermelésének, mely az anyagi javak újratermelési folyamatával párhuzamosan zajlik le, annak természetes velejárója.

Mindez arra a következtetésre vezet, hogy a munkaerő elosztása a gazdasági élet újra és újra megismétlődő feladatai közé tartozik.

A munkaerő-gazdálkodásban szükséges intézkedésekről szóló 5026/1982. ÁTB.

számú határozat 2. pontja előírja, hogy „Biztosítani kell a foglalkoztatás hatékonyságát növelő feltételeket, a munkaező ágazati szerkezetének, ennek megfelelő irányú és mértékű átrendeződését.” A foglalkoztatottak népgazdasági szerkezetének átalakulása a népgazdasági tervben előírt irányban folyik, a termelés az iparban és az építőiparban az előirányozottnál mérsékeltebben alakul, ez indokolja a területekről a gyorsabb ütemű létszámeláramlást.

A Minisztertanács a 3/1983. (V. 4.) ME. sz. rendeletében hozta létre a szervezett létszámátcsoportosítás zökkenőmentes lebonyolítását lehetővé tevő átképzési, támogatási rendszert. A rendelet alapvető célja, hogy a népgazdasági szinten szükséges és átképzési igénnyel járó létszámmozgások lebonyolítása során az egyén ne kerüljön hátrányos anyagi helyzetbe, illetve a vállalatok létszám felszabadítási törekvéseinek ne szabjanak gátat szociális megfontolások. Átképzési támogatásban részesülhet az a dolgozó, aki szervezett munkaező-átcsoportosítás keretében kerül új munkahelyre, és ott átképzésben vesz részt, valamint keresete korábbi átlagkereseténél alacsonyabb, akkor a kettő különbözetét megkaphatja betanító képzés esetén maximum 1 évig, egyéb képzés esetén 3 évig. A támogatásként kifizetett összeget a munkáltatónak az állami költségvetésből visszatérítik.

A Munka Törvénykönyvének 1980-ban végrehajtott módosítása feloldotta a munkaező mozgásának jogi korlátait, ugyanakkor a vállalati munkaező-gazdálkodási gyakorlatban a vállalatok e lehetőséggel nem élnek. A munkaező népgazdasági ágak közötti és belüli mozgása továbbra is döntően a munkavállalók által kezdeményezett átcsoportosulás formájában zajlik le. A gazdálkodó egységek, vállalatok közötti említésre méltó munkaező-átcsoportosítás nem történt, mely alapvetően három okra vezethető vissza:

- a termelési struktúra nem változott olyan irányban és mértékben, amely az átcsoportosítást indokolta volna,
- az érvényben levő ár- és pénzügyi rendszer által alkotott gazdasági közeg nem hat a munkaező mobilizálására,
- az elmúlt időszakban kialakult „szokásjog” alapján a munkavállalók és a szakszervezet ellenez és kudarccra ítélt minden jelentősebb munkaező felszabadítást tartalmazó intézkedést.

Gazdaságunkat jelenleg is a munkaezőhiány jellemzi, a munkaezőhiány okai azonban alapvetően nem a demográfiai helyzet változására vezethetők vissza, hanem a munkaező-felhasználás és a munkaező-kereslet alakulására, valamint ezeket meghatározó gazdaságpolitikára.

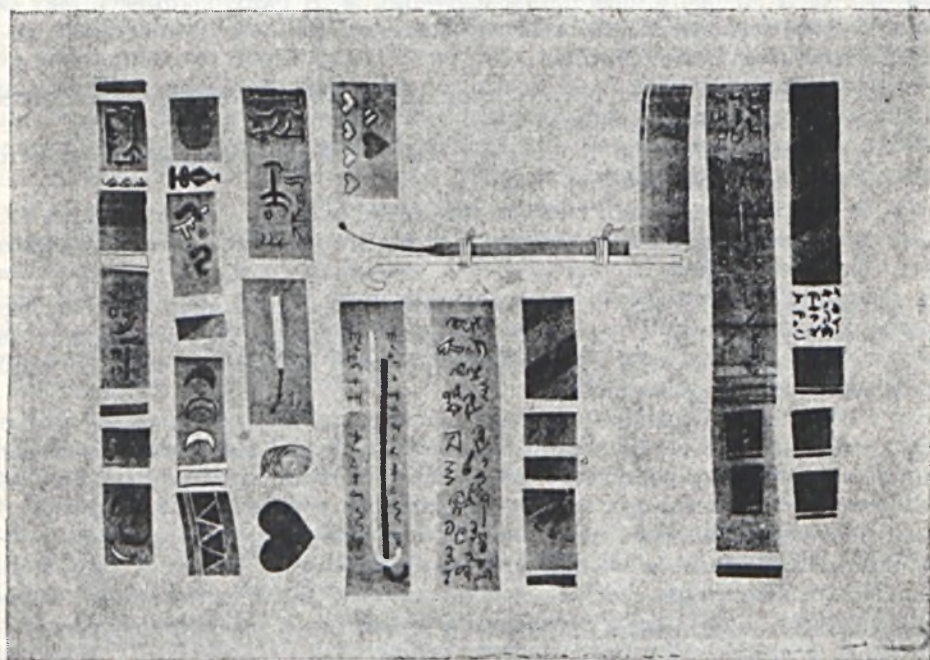
A vállalatok a munkák átcsoportosítását végzik el az egyenletesebb foglalkoztatás biztosítására, nőtt a kooperáció és a bérmunka jelentősége, mely a bérmunkát vállaló számára a kapacitás egyenletesebb leterhelését, a munkacsúcsokhoz illeszkedő létszám megtartását teszi lehetővé. A kialakult gazdálkodási feltételek között az élömunka társadalmi költségei nem jelennek meg elvárható nagyságrendben vállalati költségként, a tényleges társadalmi munkaező-költségek jelentős részét nem élömunka arányosan fedezik. *A bér a vállalati gazdálkodásban nem kellően költségérzékeny, a felhasznált élömunka mennyisége és a költségként ezt reprezentáló bér a képződő vállalati nyereséget rugalmatlanul befolyásolja, az élömunka-felhasználás és a vállalati gazdálkodás nyereségbozama között nincs közvetlen kapcsolat.*

A gazdasági világválság következményeként a szocialista gazdaságokban egyensúlyhiány keletkezett, melynek jelenségei a fizetési mérlegekben és a költségvetésben érzékelhetők. Munkanélküliség a tőkés gazdaságokkal ellentétesen nem lépett fel, de a teljes foglalkoztatás bizonyos negatív hatásai érezhetők. A foglal-

koztatáspolitikának azonban ilyen körülmények között is fő feladatát kell hogy képezze a teljes foglalkoztatás fenntartása, a munkanélküliség levezetése, a munka- és a kereset iránti igények kielégítése. E vívmány fenntartásának olyan módszerét és eszközeit kell megtalálnunk, melyek nem hatnak károsan a gazdasági fejlődésre. A gazdasági növekedés intenzív szakaszában a fejlődés olyan termelési-fogyasztási szerkezetet feltételez, amelyben a gazdaság strukturális átalakulása a már kiképzett munkaerő egy részével szemben jelentős szakmaváltási és szakképzettségi követelményeket támaszt.

A foglalkoztatáspolitikai szempontjából alapvető kérdéssé válik az emberi képességek és készségek fejlesztése, jobb kihasználása, mindezek feltételezik a kifejlett munkaerőpiac létét.

Amíg változatlan gazdasági környezetben működnek vállalatunk, továbbra is fennáll a munkaerőhiány, a munkaerő megtartására való törekvés lesz a vállalati munkaerő-gazdálkodás orientációja. Olyan ár- és pénzügyi rendszerre van szükség, amely fokozza a vállalatoknak a nyereségben való érdekelttségét, s egyúttal erősíti a költségek iránti érzékenységüket, elősegítve, hogy a vállalati gazdálkodás optimuma közeledjen a népgazdasági optimumhoz.

ef. Zábó István (Magyarország)

A PEDAGÓGIAHOZ KAPCSOLÓDÓ KÉPZÉSI ELEMEL RENDSZERE

(A szükséges pedagógiai műveltség vázlatá)

A pedagógusképzés rendszerelvű megközelítése azt jelenti, hogy minden elméleti stúdiómot és gyakorlati feladatot (alkotóelemet) önmagában véve, ugyanakkor a teljes struktúrában is át kell gondolnunk, végsősoron pedig olyan új rendszert kell kiépítenünk, amely a képzési célnak jobban megfelel, amelyben az egyes elemek nem különülnek el túlzottan, hanem egymásra épültek.

A szó hagyományos értelmében a *pedagógia* mindmáig a tanárképzésben csak a pedagógiai tárgyakat jelentette, holott ezen a fejlesztés (képzés) egész folyamatát, annak céltudatos megszervezését kellene értenünk. A pszichológia is – amely pedig leginkább közel állt a pedagógiához – elkülönülten, elsősorban tudományos rendszerében fejlődött. Mindkét tárgykör csak áttételesen kapcsolódott a különböző szaktárgyakhoz sorolt metodikához. A képzés egészében talán leginkább értékes tudományágak, az úgynevezett közti. vagy kötőjeles tudományok nem találtak helyet a megcsontosodott rendszerben. A szociológia, mint a pedagógiai műveltséget alapozó tudományterület teljesen háttérbe szorult. Már az eddigiekből is világos, hogy új rendszerben kell egyesíteni a szükségesnek ítélt pedagógiai műveltséget. (Ez akkor is kiderülne, ha a különböző szaktárgyak és a pedagógiai problémákörök egybekapcsolódását elemeznénk.)

A pedagógia struktúrája nem lezárt, alakulóban van. Méginkább így van ez a felsőoktatás, pedagógusképzés vonatkozásában. A pedagógusképzés hazai tudományos megközelítésében jelentős szerepet vállalt a Felsőoktatási Kutatóközpont. (L. pl. az irodalomjegyzékben idézett munkákat.)

A személyiség és közösségfejlesztés tudományát (vagyis a pedagógiát) interdiszciplináris és gyakorlatra orientált jellegét szem előtt tartva közelítjük meg. Így válik világossá, hogy a jelöltek személyisége és közössége – kellő eredményt remélve – csak akkor fejleszthető, ha a különböző tudományok tárgyát képező elemeket egységes rendszerbe illesztjük és *ezek alapján* szervezzük meg a képzés folyamatát. Miképpen alakítsuk a tevékenységi rendszert (akár a főiskolán, akár az általános, vagy középiskolában), hogyan szervezzük meg az oktatást? Szinte számtalan kérdésre kell választ kapnunk a különböző szaktudományoktól, illetve határtudományoktól. Ilyen lényeges kérdéskörök: Milyen a társadalmi fejlődés és a közvetlen társadalmi háttér alakulása (filozófiai célelmélet, tudományos szocializmus, szociológia)? Milyen a korosztály, és a személyiség (pszichológia)? Milyen a különböző külső hatások belsővé válásának mechanizmusa (pszichológia, szociálpszichológia)? És sorolhatnánk tovább.

Ha a folyamatos fejlődés-alakulás és fejlesztés dialektikus menetében és konfliktusaiban el akarunk igazodni, egyre jobban támaszkodnunk kell mindazokra

a tudományos ismeretekre, amelyek ezzel kapcsolatban adatokat szolgáltatnak. A diagnózis után tervszerűbb beavatkozás lehetséges, de csak akkor, ha nem a pedagógus szakemberek „belső ügyeként” kezeljük mindezt. A teljes képzési szervezet egymást segítő kooperációjára van szükség. A megragadható tudományos tények (összefüggések) változáselemzése ugyancsak szükségessé válik, ha a beavatkozás eredményességét kívánjuk megítélni. Természetesen ezek a pedagógiai folyamatok a még hatékonyabb megoldásokhoz más tudományágakra is egyre inkább építhetnek (mint pl. a szervezés és vezetés tudomány).

A pedagógia tehát a tanárképzésben akkor lehet igazán hatékony, ha egységbe rendezi a különböző tudományágak számára feltárt tényanyagát, nevelési (képzési) eljárásait ennek megfelelően, folyamatosan tökéletesíti, a társadalmi eszmények és pedagógiai normák megvalósulását – ugyancsak interdiszciplináris metodikával – érzékenyen, hitelesen képes követni.

Többen kifogásolják, hogy a tudomány határait túlságosan kitérítik a fenti megközelítés. Végülis – elemzésünk szempontjából – nem az a legfontosabb kérdés, hogy mi tartozik egy-egy tudomány illetékességi körébe, hanem az, hogy a fentebb leírt gyakorlati problémára választ adjunk. Ebben pedig a pedagógiának kiemelt felelőssége van, a vele szemben támasztott követelményeknek önmagában (a hagyományos értelmezés szerint) többé már nem felelhet meg. Mindenképp szövetségbe kell lépnie az érdekelt tudományterületek művelőivel.

A gyakorlatra orientált jelleg (amit egyesek éppen negatívan szoktak említeni, hiszen nem eléggé „magas szintű” az ilyen elmélet (arra kötelez, hogy a közoktatás, sőt a teljes nevelési rendszer (ideértve a felnőttnevelést is) értékmutatóit, helyzetét – a lehetőségek szerint – megismerjük és befolyásoljuk. Így lehet majd feloldani azt az egyre inkább mutatkozó ellentmondást is, amely a nevelési rendszer tudományos alapon történő alakítása és a valóságos irányítás szintje között alakult ki.

Visszatérve szorosabban a pedagógusképzésre, olyan fejlesztő hatásrendszert igyekszünk kiépíteni, azon belül elhelyezve a szükséges pedagógiai tartalmakat (elméleti és gyakorlati műveltséget), amely tudományközi, korszerű elemekből építkező, személyiségre orientált, permanens önművelődésre ösztönző.

A pedagógusképzés teljes rendszere

Tekintettel arra, hogy a pedagógusnak „hatékony embernek” kell lennie, aki képes másokat megfelelően orientálni, a különböző közösségeket megszervezni és vezetni, az első lépés mindenképp a jelöltek megfelelő, gondos, kiválasztása. A felsőoktatást megelőző időszakot (középiskolás évek) orientációs szakasznak nevezhetjük. A mindenkori társadalmi helyzetnek megfelelő merítési lehetőség és a pályapresztízs adott. Sokat változtathatunk azonban – különösen szisztematikus törekvéssel – az adódó helyzeten. A középiskolások között különös gonddal (a fakultáció és a kisebbekkel való foglalkozás szervezésével is ösztönözhetjük a pályára alkalmasnak ítélt tanulókat.

A felvételizők alkalmassági vizsgálatait még nem kidolgozták. Mindenesetre a felvetteket több-kevesebb objektivitással alkalmasnak ítélik a pályára. A pedagógiai alkalmasság-vizsgálatokra vonatkozó kutatások ígéretesek (pl. U. Komoly Judit és munkatársai, valamint a 6. sz. országos főirány pedagógusképzésre vonatkozó témáinak kutatási törekvései). Megkezdődhet az alapozó szakasz, majd még az egyetem (főiskola) keretei között bizonyos differenciálódási szakasz is. (Szaktanári, vagy speciális nevelési feladatok, közművelődési funkciók stb.)

A pedagógiai műveltség és a folyamatos gyakorlatok rendszere

1-2. év:	3. év:	4. év:	5. év:	Diploma után:
<p>A. A nevelésfilozófiai alapjai. Matematikai, logikai ismeretek Neveléstörténet és összehasonlító pedagógia A pszichológia alapjai (személyiség és fejlődés)</p>	<p>Etika Szociológia Szociálpszichológia Kommunikációelmélet és gyakorlat</p>	<p>Az iskola nevelő szervezete Pedagógiai-szociológia, ifjúságszociológia A tanítás-tanulás folyamata Nevelésmetodika és oktatestechnológia</p>	<p>Nevelési szervezetek és vezetésük Mentalhigiéné A pedagógiai tevékenység elmélete Innovációk a közoktatásban</p>	<p>Specializációval kapcsolatos, szervezett továbbképzés, (doktori kurzus, kutatópedagógus képzés).</p>
<p>B. Önismeret és közösségtudat fejlesztése szervezett csoportfolyamatban</p>	<p>A kapcsolatteremtés és az empátia fejlesztése</p>	<p>Képességfejlesztés (kommunikációs helyzet, beszédművelés)</p>	<p>Képességfejlesztés, (konstruktív szervezési, interakció-irányító)</p>	
<p>C. Nevelési és oktatási gyakorlatok: személyiségelemzés (iskolai osztályban, vagy nevelőthonban) mozgalmi vezetőszeretp vállalása</p>	<p>Kiscsoportok szervezése és irányítása</p>	<p>Mikrotanítási gyakorlatok, Nevelési helyzetek szervezése</p>	<p>Tanítás és közművelődési, mozgalmi feladatok önálló ellátása</p>	

Megjegyzés: a 2. évtől kötelezően választható specialkollégiumok!

A végzés után csak olyan szintre juthatunk el, hogy a jelölt megkezdhesse működését. Fejlődéséről a továbbiakban a postgraduális képzés megszervezésével kellene gondoskodnunk (talán 5 éves ciklusokban), számítva egyre inkább az önművelésre, önnevelésre. (L. Köpeczi Béla: Közoktatásunk néhány mai kérdéséről és a jövő feladatairól. Köznevelés, 1983. június 10. 3-5. o.)

A teljes képzési rendszerben gondolkodva most arra az időszakra irányítjuk a figyelmet, amely a felsőoktatási alapképzést (és bizonyos specializálódási lehetőséget) foglalja magába.

A táblázat a pedagógiai tevékenység elsajátításához szükséges tudás (gyakorlatra orientált elmélet) egy lehetséges rendszerét szemlélteti. Az A szint különböző tudományágak alapjait tartalmazza, valamint a nevelőmunkához szükséges sajátos tudományágakat.

A B szint a pedagógusjelölt személyiségének célszerű fejlesztését írja le. (A fejlesztés tartalma egybehangolható a szakismeretekkel és az egyéni érdeklődési körökkel is. A gyakorlatvezetést különböző szakos, de erre felkészült oktatók vállalhatnák.)

A C szint lehetőleg egy iskolai osztályhoz, illetve gyermek- vagy ifjúsági csoporthoz kapcsolódó, négyéves, folyamatos nevelési-oktatási gyakorlatot vázol. Itt tanult elméleti ismeretekhez kapcsolódó gyakorlati feladatokat oldanak meg a hallgatók (pl. személyiségismeret, exploráció; a társadalmi háttér adatainak elemzése és értelmezése), ugyanakkor lehetőség kínálkozik a tanulók önismeretének, önfejlesztésének sajátos segítésére is, tehát a B szint alkalmazására.

Az 5. évben integrálódik az oktatási-nevelési rendszer teljes ismeret- és gyakorlatanyaga. A jelölt igyekszik mind magasabb fokon meg is valósítani a tanítás és nevelés különböző szinterein azt, amit megismert, magáévá tett.

A továbbiakban még kifejtendő kérdések

A műveltség elemei nincsenek pontosan tantárgyakba rendezve. Az itt felvázolt, öt évre bontott feladatrendszer egy lehetséges megoldás. A végleges struktúra csak a szakmai ismeretek és gyakorlatok rendszerével együtt alakítható ki.

A szakoknak (integrált ismeretrendszereknek) megfelelően alakulhat, változhat az elméleti tárgyak funkciója, aránya is. (Pl. a történelemmel kapcsolt szakoknál a „Neveléstörténet” és összehasonlító pedagógia c. tárgykör kiegészítő stúdium, a természettudományos szakok esetében pedig bővebb, alapozó jellegű. A közművelődéssel kapcsolt szakokon a „Szociológia”, „A nevelési szervezetek és vezetőik” c. tárgy más, bővebb mint egyéb szakosoknál, mert itt ezek alaptárgyak.)

A B szint gyakorlatsorai különböző tárgyak szemináriumaiába, de fakultatív körök (művészeti csoport stb.) tevékenységébe is beépíthetők. Elképzelhető ez párhuzamosan, többféle formában is (pl. kommunikációs helyzetgyakorlatok, ezek megvalósítása oktatástechnológiában, vagy a beszédművelés stúdiumon.)

„A nevelési-tanítási gyakorlatok” lényege, hogy folyamatosan adott interperszonális szinten (iskolai osztályban, illetve meghatározott csoportban) realizálódik, innen következetesen és tervezetten kiterjed a személyiség, illetve a tágabb, iskolai lakóterületi, művelődési (oktatási) körzet szintjére is.

A gyakorlatok végig feltételezik (és a B szinten alapozzák) a személyes feladatvállalást, aktivitást. Ezzel a képzés eredményessége folyamatosan, viszonylag jól mérhető.

A szaktárgyak (ismeretrendszerek és gyakorlatok) kialakításakor arra kell törekednünk, hogy ne legyen elkülönült, szervesen illeszkedő a tantárgypedagógia, hanem ezt a lényeges tárgykört a képzési folyamat egészébe ágyazva helyezzük el. Minden oktatott stúdiumnak tartalmaznia kell a tanárképzési funkciót, azaz vilá-

gosan meg kell határozni az egyes tárgyak feladatait és felelősségét a pedagógus eredményes felkészítésében. Úgy tűnik, hogy a gyakorlóiskolai nevelők is alkotóbb részesei lehetnének a főiskolai (egyetemi) munkának.

A leírtakból következik, hogy a tanárképző intézmény egészét – feladat (funkció) rendszerének megfelelően – át kellene alakítani. Ez természetesen csak folyamatosan valósulhat meg. Az itt leírt koncepciót a pécsi egységes tanárképzési kísérlet indításakor a szerző már képviselte. A feltételek és a rövid előkészítési idő miatt azonban csak egyes elemek kerülhettek be a jóváhagyott képzési tervezetbe. Párhuzamosan más (főleg szaktárgyi kiindulású) elképzelések is hatottak. Így tehát az 1983 szeptemberében indult pécsi kísérlet, mint aktuális (lehetséges) gyakorlat, újabb tapasztalatokat nyújt a további kutatómunkához. A pedagógusképzési koncepció itt felvázolt igényű megvalósítása – a Pécsen és más intézményekben folyó próbálkozások tanulságai alapján és nem utolsósorban a megfelelő feltételek biztosításával – a távolabbi jövő lehetősége. Mégis lényeges már ma közreadni a távlati terveket is, hiszen ezek orientálhatják, befolyásolhatják jelen törekvéseinket és ugyanakkor a támogató és ellentmondó vélemények, tapasztalatok mérlegelésével elősegítik a távlatok jobb megközelítését, elérésének realitását.

Elkerülhetetlen a különböző oktatók képzési szakemberek egyetértő együttműködése a tantervek kidolgozásában és a teljes képzési folyamatban.

A következő időszakban a pedagógiához kapcsolódó műveltséganyag kibontásához (a képzés elméleti megalapozásához) feltétlenül szükséges pszichológus, szociológus, szociálpszichológus közreműködése. Ezután kapcsolódhat egybe a képzés rendszerét (konceptióját) elfogadó szakmai ismeretköröket tervező team és a pedagógiai-pszichológiai team munkája.

Az intézmény egyre bonyolultabb szervezését, a különböző szakemberek optimális együttműködésének koordinálását egy erre alkalmas egységnek (szervezők) kellene biztosítania. Lényeges, hogy az oktatók minél inkább mentesüljenek a szervezési, hivatali teendőktől és minél magasabb szinten (kellő együttműködéssel) műveljék szakterületüket.

A hallgatók közreműködése mindvégig feltételezett, önállóságuk fokozódó. Ennek kifejezésre kell jutnia az óraszámok megállapításakor, a fakultatív kollégiumok szervezésekor, de a tanulás (önművelődés) szervezésekor is. A KISZ-szervezet sajátos feladatrendszere még megoldandó alkotó munkát igényel.

A képzés utolsó évében, vagy a következő évben is bontmaradó hallgatók – mint gyakornokok, segédkutatók, kiegészítő tanulmányokat folytatók – maguk is segíthetnek az oktatás-nevelés feladatainak ellátásában.

*

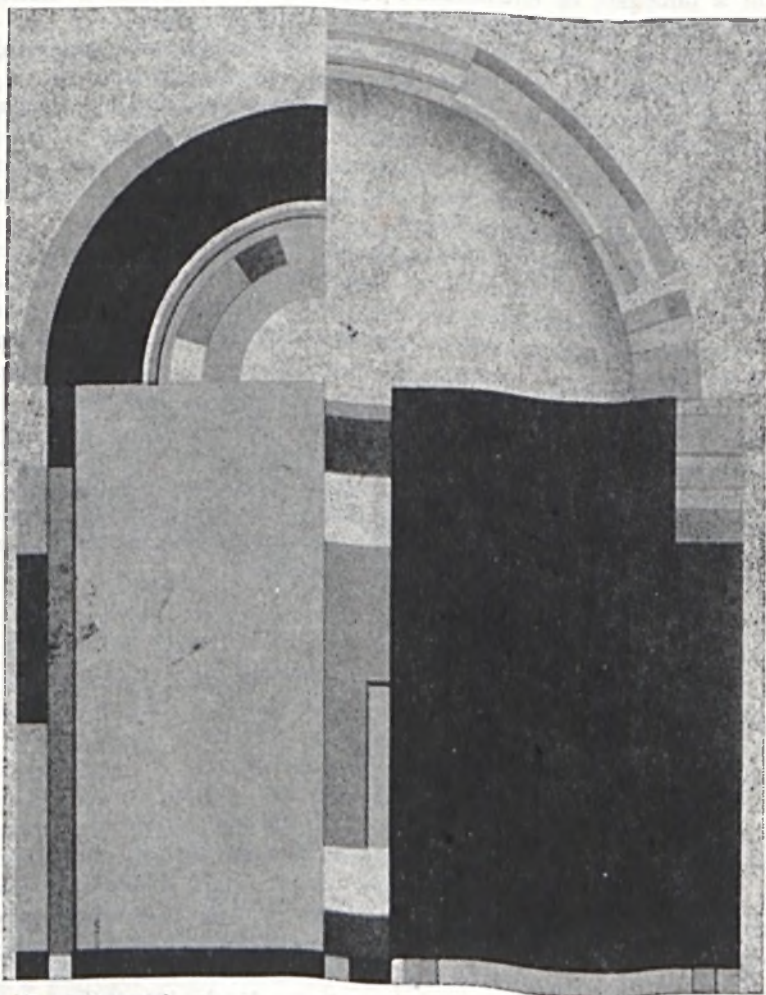
(Szívesen közreadjuk az új típusú tanárképzésről szóló írásokat, utasításokat. – A szerkesztő.)

*

IRODALOM

Berend T. Iván: Öt előadás gazdaságról és oktatásról. Magvető, 1978. Garami László: Struktúra és szervezet – oktatók és hallgatók. Bp., 1980. FPK. Gáspár László: A társadalmi gyakorlat szükségletei és az általános nevelés tartalma. AK., 1977. Kelemen László: A pedagógusképzés rendszere, lehetséges modelljei. Felsőoktatási Sz. 1980. 1. sz. 1–13. o. U. Komoly Judit: A tanító személyiségének pedagógiai-pszichológiai vizsgálata. Akadémiai K., 1978. Közoktatási kutatások 27. sz. (Az OTTKT 6. sz. főirány témalapjai) Bp., 1983. január. Kozma Mihály: Művelődésünk távlati fejlesztés-

tése. Társadalmi Szemle, 1978. 11. *Ladányi Andor*: A tanárszakos hallgatók pedagógiai-pszichológiai oktatásáról. Magyar Pedagógia, 1973. 259-275. o. *Óvári Ágnes*: A pedagógusképzés rendszere, problémái, fejlődési tendenciái. Bp., FPK. 1980. *Orosz Sándor*: A többlépcsős pedagógusképzés hipotetikus modellje. Felsőoktatási Sz. 1982., 555-562. o. *Papp János*: Vizsgálatok a tanári pályáalkalmasság előrejelzésére. Debrecen, Nevelés, Művelődés. 75. sz., 1978. *Szépe György*: Gondolatok a magyarországi nevelőképzés szerkezetének továbbfejlesztéséről. Pedagógusképzés, 1979., 2. sz. 15-23. o., 1980., 2. sz. 116-117. o. *Vastagb Zoltán*: A pedagógia és nevelőképzés (Kézirat, készült az MTA-OM bizottság felkérésére, 1978.) Az egyetemi és főiskolai tanárképzés rendszeralkotó elemei. In: Személyiségformálás és hivatásra nevelés a pedagógusképzésben. MM-Debrecen, KLTE, 1978. I. köt. 91-100. o. *Zibolen Endre*: A felsőoktatás új útjai. Bevezetés a felsőoktatásba. FPK. Budapest, 1975. *Zsolnay József*: A tantárgypedagógiákról (Előadás a Kaposvári Tanítóképző Főiskolán, 1978.)

Jan Pamula (Lengyelország)

A KOZÉPISKOLA ÉS A FELSŐOKTATÁS KAPCSOLATÁNAK NÉHÁNY PROBLÉMÁJA

(Ami egy tévé-interjúból kimaradt...)

A Magyar Televízió (Pedagógusok fóruma műsorában) 1983 őszén az egyes *iskolafokokozatok közötti átmenet* kérdéseit vizsgálta interjúk, vélemények, rövid szakértői magyarázatok, stúdióbeszélgetések formájában. 1983. november 17-én sugárzott műsor a középiskola (gimnázium és szakközépiskola) és a felsőoktatás (főiskola, egyetem) szerkezeti és tartalmi illeszkedésének problémáit villantotta fel. A műsorvezető – az előzetesen felvett és ekkor bemutatott riportfilm alapján – több (jól átgondolt és lényeges) kérdést tett fel nekem, ezekre egy-másfél percben válaszolhattam. Mivel az e témára fordítható kb. 18 percnyi műsoridő csupán érzékeltetni tudott egy-két gondot, próbálkozást és elképzelést, másrészt minthogy a két intézményszint közötti kapcsolat meglehetősen ágas-bogas: figyelemre méltó mélyrétegei és elágazásai vannak, és végül: egy sor félreértés is nehezíti a tisztánlátást, készséggel tettem eleget a Baranyai Művelődés szerkesztője kérdésének: írjam meg azt, amit még szívesen elmondtam volna a műsorban.

VAN-E ELÉG FELKÉSZÜLT JELENTKEZŐ?

A probléma lényege

A felsőoktatási intézmények képviselői, oktatáskutatók és szociológusok az egyik gondot a szűk, sőt: egyre inkább szűkülő és minőségében romló *merítési bázisban* látják. Közelebről: az arányok nem kívánt módon eltolódtak a szakmai képzést nyújtó iskolatípusok javára (1). A továbbtanulási *esély* a legerősebb a *gimnáziumban* végzettek számára, meglehetősen korlátozott a *szakközépiskolások* esetében és erre a „királyi útra” abszolúte nem léphetnek a *szakmunkásképző* intézetek növendékei (2). A szakközépiskolában érettségizők szakirányú továbbtanulása sem túlságosan vigasztaló, ha meggondoljuk, hogy – a Középiskolák felvételi vizsgaeredményei..., 1981. kötetből vett példákkal – egy egészségügyi szakközépiskolában 83-an érettségiznek, s ebből az orvosi egyetemre ketten jutnak be; egy ipari szakközépiskolában 133-an tesznek érettségi vizsgát, s ebből műszaki egyetemre 4 fő, műszaki főiskolán pedig 9 fő folytatja a tanulmányait; egy közgazdasági szakközépiskolában maturál 75 fiatal, közgazdasági egyetemen továbbtanulhat: 4; egy mezőgazdasági szakközépiskolában végzett 55 fő, agrártudományi egyetemen továbbtanul 5; egy óvónői szakközépiskolában 61-en fejezik be tanulmányaikat, s közülük 3 leányt vesznek fel óvónőképző főiskolára. E különös helyzet legfőbb *okaként* említik, hogy a szakmai középiskolákat utilitarisztikus – pillanatnyi munkaerő-szükségletnek elárendelt, szűk szakképző – igényeknek rendelték alá, ezzel egyidőben háttérbe szorult az általános műveltség, a tanulási képesség stb. megalapozása. A továbbtanulási esélyek egyenlőtlenségét *társadalompoli-*

tikai problémává transzponálja az egyes iskolatípusok társadalmi összetétele: a gimnáziumokban 45, a szakközépiskolában 65⁰/₀ a fizikai dolgozók gyermekeinek aránya. (A felsőoktatásban 38–40⁰/₀-os, a társadalomban – az aktív keresők körében – több mint 70⁰/₀-os ez az arány.)

Szűk meritési alap – szűkebb és tágabb megközelítésben

Egy hagyományos megközelítésben valóban *szűknek* minősíthető a felsőoktatás rekrutációs tere. Ha a felsőoktatásnak csaknem kizárólag a gimnáziumi előképzettség felel meg, s a gimnáziumban nem végeznek elegendően, akkor logikus a *következtetés*: javítani kell a középiskolák belső arányán a gimnázium javára; a szakközépiskolák képzési profilját – különösen az első két évfolyamon – közelíteni kell a gimnáziumhoz; és mindkét középiskolában emelni a – felsőoktatás által erősen kifogásolt – általános műveltséget, anyanyelvi és idegen nyelvi kultúrát. Ha ez az utóbbi feltétel is teljesül, akkor nemcsak több (vagy sok) jelölt közül választhatnak a felsőoktatás kapujánál, hanem az alkalmasak közül a legalkalmasabbakat engedhetik be ezen a kapun, és megszűnik (vagy jelentősen csökken) az a gond, hogy egyes karokra és szakokra a jelentkezők száma alig haladja meg – esetenként el sem éri – a felvehető számát.

Lényegében elfogadom ezt a korrekciós stratégiát, de két ponton *újragondolandónak* és *kiegészítendőnek* vélem.

1. A gimnáziumi arányt valóban javítani érdemes és szükséges, de a fizikai dolgozók gyermekei számára – egyebek mellett – csak akkor lesz vonzóbb a gimnázium, ha *kód_r* és *követelményrendszerét* hozzáférhetővé és relevánssá tesszük mindazok számára, akik értelmiségi magatartásformákat, mintákat, attitűdöket, nyelvhasználatot és problémakezelést nem birtokolják eleve, nem „hozzák hazulról” magukkal.

2. Azon is gondolkozni lehetne, hogy miközben különösebb aggály nélkül soroljuk, miként kell igazodnia valamiképpen a közoktatásnak a felsőoktatáshoz, magának a felsőoktatásnak nincsenek-e tennivalói a megváltozott és változó társadalmi követelmények számbavételében. Bizonyos, hogy különböző intézkedések révén növelhető a nagyobb eséllyel pályázó szakközépiskolások száma, javítható a merités bázisa. De addig is: szerencsés és igazságos dolog-e a felvétel mércéjeként egy sor tekintetben *szubjektív értelmiségi*, „*akadémikus*” kultúrát fenntartani (3), figyelmen kívül hagyni (vagy zavaró tényezőnek tekinteni) a szakközépiskolások szakmai tudását, gyakorlati készségeit? Meg vagyok róla győződve, hogy ha a felvételin kevésbé a mérhető tudásra, sokkal inkább a *kibontakoztatható képesség-beli tartalékokra* helyeződne a hangsúly (4), szélesedne a felvételizők tábora, és a hozzáférhetőség szempontjából, de minőségét tekintve is demokratikusabbá válna a továbbtanulási lehetőségért folytatott akadályverseny. Végül a szakközépiskolások mellett elidőzni, s lehetőségeiket javítani azért sem felesleges, mivel – ma már eléggé köztudott – a középszintű továbbtanulási irányt (is) sokszor erősebben befolyásolja a szülők társadalmi helyzete, iskolai végzettsége, lakóhelyének földrajzi elhelyezkedése stb., mint a fiatalok tényleges érdeklődése, képességei. Ez az érdeklődés és aspiráció azonban 14–18 év között *változhat*, sőt ténylegesen változik: sokan kerülhetnek olyan helyzetbe, hogy jó eséllyel pályázzák meg a felsőfokú továbbtanulást. És itt már nemcsak a felvétel mai rendszerének megváltoztatása, hanem a – különböző előképzettséggel számotvető – képzés módosítási igénye is felmerül.

ÜTKÖZŐPONT: A FELVÉTELI VIZSGA

Előterben: a bejutás

Gyakran teszünk szemrehányást – másoknak és önmagunknak – amiatt, hogy figyelmünket túlságosan leköti, lefoglalja maga a *felvételi vizsga*, a „bejutás” lehetősége és módja. Csakhogy ennek a kétségtelen torzulásnak *több reális oka* van. Az egyik az, hogy a felvételi időben közelebb van, mint a sikeres felvételt követő felsőoktatási beilleszkedés és helytállás; a másik, hogy „helytállni” csak az tud, aki már beverekedte magát (hiába rendelkezik valaki a sikeres felsőfokú tanulmányokra vonatkozó meggyőződéssel, ha nem tudja megszerezni a belépőjegyet). Végül: meglehetősen nagy a tétje, kockázata. Sikertelen felvételi vizsga esetén minimum egy évet kell várni az esetleges javításra (5).

Lehetne másként is!

Ahhoz képest, hogy mennyi minden múlik a felvételi vizsgán, *meglehetősen gyarló* módon tölti be a szelektáló funkcióját.

Nem szerencsés a főiskolai, egyetemi hallgatókat néhány órás tesztelés és felletetés alapján minősíteni a felvétel vagy elutasítás céljából. Térben és időben ki kellene bővíteni az alkalmasságvizsgáló terepet. Könnyebb, de mindenképpen igazságosabb lenne, hogy a *középiskolai* tapasztalatok, az *érettségi*, a *felvételi és a felsőoktatásban eltöltött évek* együttesen véglegesítsék a fiatal egyetemi polgárrá.

Nézzük ezeket külön-külön!

1. A *középiskola* két módon is szerephez juthatna a pályázó alkalmasságának megállapításában, és ezáltal a végső döntésben.

Egyrészt közvetve, a *pályaorientációs munka* lényeges módosításával (6). Ma a gimnáziumi pályaorientáció sokszor csak a gimnazista „lebeszélése” a túlzott elképzelésről, a szakközépiskolásnak pedig a „rábeszélése” a továbbtanulás vállalására. A segítség lényegében a továbbhaladás szintjének megválasztására, a „bejutás” számbavételére irányul. Csoportos keretben sokféle formában elvileg mód nyílna a pályaismeret megalapozására (tájékoztató anyagok; előadások; „nyílt napok”, rendszeresebb együttműködés formájában), csakhogy a figyelem általában nem a pályakövetelményekre, a foglalkozások lehető legszélesebb köréről való tájékoztatásra, hanem a felvételre helyeződik (7). Az ilyen pályaorientációnak nemcsak az a gyengéje, hogy lehetetlenné teszi vagy megnehezíti a pályázók számára saját személyiségvonásaik és a pályakövetelmények egyeztetését, hanem következménye is, hogy a pályakövetelmények ismerete nélkül bár, de bejutnak számosan a felsőoktatásba, hogy azután ott vergődjenek egy személyiségükkel kevésbé vagy egyáltalán nem harmonizáló pálya-(elő)kép ismeretében (8).

A pályázókat küldő középiskolák más módon is szerephez juthatnának a szelekcióban, közelebből a már régóta megfoghatatlannak minősülő tehetség, rátermettség, erkölcsi-politikai magatartás mérlegelésében. A felsőoktatási intézmények felvételizető oktatóinak egybehangzó panasza, hogy a pályázókról készített *középiskolai jellemzések* nem, vagy kevésbé alkalmasak valóságos és árnyalt információk szerzésére: csupa jót írnak a növendékeikről. Csakhogy ez *így* logikus! A középiskolák – különösen pedig a gimnáziumok – abban *érdekeltek*, hogy minél több tanítványukat felvegyék, ezzel összhangban pedig csakis a „melegen ajánlom” jellemzések állnak. A gimnáziumok eredményes munkájának szinte kizárólagos mutatójává – és értékelő paraméterévé – vált az, hogy milyen arányban, mennyire sikeresen oldják meg növendékeiknek bejuttatását a felsőoktatási intézményekbe (9). (Tudjuk, hogy a gimnázium egyik s első funkciója, hogy felkészítsen a felsőoktatási intézményekben való továbbtanulásra. De elvakult az, aki nem veszi észre, hogy a felkészítésnek van egy nyers, idomító, személyiséget elszűrítő – meg-

csorbító változata is!) Ezért árnyalt és igaz – négy esztendő sokrétű tapasztalatát tükröző – jellemzéseket akkor készítenek a középiskolák, ha *ebben* érdekelték lesznek, és segítséget kapnak ilyen informáló anyagok összeállításához. Miként tehetők érdekeltté a folyamatban a középiskolák? Elismerem, hogy a kivitelezés nehéz, a gondolatfelvetés könnyű (vagy könnyebb), mégis érdemes lenne – legalább próbaképpen – a gimnáziumok munkáját a felvételi arány és a *felvettek helytállása alapján is* minősíteni. Ha – mondjuk – a középiskolák felügyelői félévenként csupán 1–2 napot töltenének el a megyéjükben legtöbb fiataalt tömörítő felsőoktatási intézményekben, és néhány mutató (10) mentén jellemeznék az adott középiskoláról érkezett hallgatókat, igen értékes és sajátos (korrektül értelmezett) *tükröt* tarthatna az irányító apparátus – egy, eddig nem alkalmazott orientációs tényezőként – intézményei elé.

2. Az érettségi vizsgának van funkciója, de (különösen a szóbeli résznek) nincs szerepe a felvétel szempontjából. Pedig lehetne.

3. A *felvételi*ről már volt szó. Arra azonban utalni kell, hogy a jelenlegi tökéletlen felvételi rendszerben is több lehetőség kínálkozik a különb – minőségibb – szűrésre, mint amennyit sok helyen kihasználnak. E lehetőségeket nemcsak feltételezzük, hanem közvetlenül és több helyen is – egy vizsgálat keretében – tapasztaltuk (11).

4. A felsőoktatásban való *helytállás* – a már leírtakon túl történő – vizsgálatát indokolják azok a gondok, amelyeket főként a hallgatók főiskolai, egyetemi beilleszkedése címszó alatt emlegetünk (12). A dolognak az a lényege, hogy a felsőoktatásban nemcsak bejutni, hanem ott alkotó módon alkalmazkodni is nehéz az új, szokatlan helyzethez (13), hiszen változik a képzési cél, módosul az érdeklődés, más az intézmény szervezeti felépítése, eltérő a munkarend, különböző az ellenőrzés és értékelés. Ezért a hallgatók *jórészenek gondjai* vannak az első és második évben az önálló életvezetéssel, a racionális időbeosztással, az átfogó, rendszerezett és maradandó tudást biztosító tanulási mód kialakításával, a társas kapcsolatok kiépítésével. Az a baj, hogy a középiskola IV. évf. és a főiskola/egyetem I. éve között alig több mint 2 hónapnyi a különbség, életmódban, tanulás-szervezésben, munkafeltételekben viszont tetemes az eltérés. Ezért a két intézményszint (középiskola és felsőoktatás) *érintkező évfolyamainak közelítésére* az eddiginél jóval nagyobb figyelmet kell fordítani.

A TARTALMI ILLESZKEDÉS TEENDŐI

A két intézményszint érintkező évfolyamain az illeszkedésnek nemcsak *szerkezeti* – s nehezen felszámolható – problémái ismereteseek, hanem a *tartalmi-pedagógiai* vonatkozásai is. Az ezzel kapcsolatos feladatokat meg kell osztani a közoktatás (általános iskola, középiskola) és a felsőoktatás között (14).

A középiskolák (részben általános iskolák) feladatai

Nyilvánvaló kívánalom, az *önálló szellemi tevékenységre* való alkalmassá tétel, a tanulási képességek széles körű megalapozása a szóbeli kifejező- és fogalmazási készség javítása, a specializáció biztosítása (a középiskola utolsó éveiben), ha az a munkastilus, a tanulási formák gazdagodását eredményezi; időnként előadások beillesztése a tanrendbe; egyéni és csoportos konzultációk, team-ekben dolgoztatás; érdemi viták szervezése; az iskolán kívüli tanulási lehetőségek (könyvtárak, mozik, múzeumok, TIT-előadások stb.) feltárása, képzésbeli integrálása, méltányolása (15).

A felsőoktatásra báruló teendők

Nemcsak a középiskolák gondja, hogy a negyedéves (érettségi előtt álló) fiatal

önállóbb legyen, mint mondjuk az elsős, s így akadálytalanul haladjon a felvételt követő tanulmányokban. A főiskolák és egyetemek sem tehetik (vagy tehetnék) meg, hogy minden átmenet nélkül ugyanúgy követeljenek, tételezzenek fel önállóságot, alkalmazzanak felsőoktatási módszereket, mint negyed- vagy ötödéven. *Részt kell venniük az átmenet zökkenőinek csökkentésében, az önálló tanulási készségek fejlesztésében, s nem holmi kényelmi pozícióban csak várni a már önálló, felsőfokú tanulmányokra kész hallgatókat.*

Nemcsak (és nem elsősorban) az ún. felzárkóztató stádium(ok) keretében, hanem a főiskolai/egyetemi élet szervezésében, a hallgatókkal kapcsolatos *természetes munkafolyamatban* kell érvényt szerezni a fokozatosság elvének, mérsekélni a képzési feladatokat, oldani a tanterv merevségét, segíteni a „golyáknak” tanulási kultúrájuk fejlesztését. Mindezek érdekében szükséges jobb összhangot teremteni az előadások és szemináriumok között, gyakorolni az önálló információgyűjtés elemeit; a jegyzetkészítést, a könyvtárhasználatot, a cédulázást, a kutatás elemi szabályait. Külön figyelmet kell szentelni a saját vélemény kifejtésének, a logikus érvelésnek, a szakszerű vitának, a kritikai olvasásnak, a tagolt és szabatos kiselőadásnak.

Garanciák

Az átmenettel összefüggő feladatoknak eleget tenni nehéz, de nem lehetetlen. Hátráltató tényezőként számolni kell a rögzült tradíciókkal, az egymásnak ellentmondó – közoktatásnak és felsőoktatásnak címzett – társadalmi vagy annak nevezett igényekkel, a kényelemszeretettel, a rövidtávú és/vagy partikuláris, de hatásosan megnyilvánuló érdekképviseléssel, a munkacrögondokkal, a demográfiai hullámokkal stb. Ha azonban a folyamatszabályozás, az intézményvezetés, az ellenőrzési mechanizmus, az érdekeltiségi viszonyok tartósan előtérbe állítják a középiskolások utolsó évesei és a főiskolások, egyetemisták első évesei differenciált és átfogó gondozásának szükségleteit, valószínűleg *biztosítékai* lesznek eme átmenet gondjai enyhítésének.

JEGYZET

1. Merítés és kiválasztás a felsőoktatásban. Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont, Bp., 1981. Szerk.: Lukács Péter. – A magyar felsőoktatás helyzete. Oktatáskutató Intézet, Bp., 1983. Szerk.: Palovecz János. A közép-fokú oktatási intézmények I. évfolyamos tanulóinak megoszlása 1965-ben és 1978-ban: szakmunkásképző iskola: 49,3⁰/₀, ill. 50,1⁰/₀; szakközépfiskola: 20,4, ill. 28,4; gimnázium 30,3, ill. 21,5⁰/₀.

2. A Középfiskolák felvételi vizsgaeredményei a felsőoktatási intézményekben, 1981. (Tudományszervezési és Informatikai Intézet, Bp.) c. statisztikai összeállítás szerint 1981-ben a gimnáziumban érettségizettek száma: 19 028, ebből az összes felsőoktatás nappali tagozatára felvett fiatal: 6952 (36,5⁰/₀), a szakközépfiskolai tanulók vonatkozó adatai: 22 683 és 2869 (12,6⁰/₀).

3. Arra vonatkozóan, hogy mennyire *szubjektív* az általános műveltség tartalmának (ezen belül a fiatalok általános műveltségének megítélése, a Baranyai Művelődés nagyon érdekes és tanulságos körinterjújára utalok (1980/3. és 1981/1. szám), amelyben a „Milyennek képzeled el a mai művelt embert?” kérdésre adott válaszok *erősen szórtak*; továbbá egy ritka bravúros vizsgálatra hivatkozom (Lukács Péter: Színvonal, szelekció, oktatáspolitikai. Történeti-politikai elemzés. Oktatáskutató Intézet, Bp., 1982.), amelyből dokumentatív kiderül, hogy a tanulók felkészültsége, az érettségizők általános műveltsége *az elmúlt század közepétől* súlylyed *mindmáig* („...évek óta ismétlődő figyelmeztető – és sokak szerint *egyre*

negatívabb – jelzések jutnak vissza iskoláinkhoz” = Csonka Takács Lászlóné: A felsőfokú felvételi vizsgák tapasztalatairól. Baranyai Művelődés, 1981/1. 32. l. – „...Az egyetemek ma gyengébb hallgatóságot kapnak..., mint amelyet akár ezelőtt még 15 vagy 20 évvel kaptak” = Kerekasztal-beszélgetés a pedagógusképzés helyzetéről. Kritika, 1983/10. 7. l.).

4. Falusné Szikra Katalin: A termelékenység és hajtóerői. Kossuth, Bp., 1975. 147. l.

5. Meggyőző érveléssel és kitűnő becézőképességgel írja le a felvételi okozta kiszolgáltatottságot Pelle János: A diplomák inflációja című tanulmányában = Kultúra és Közösség, 1983/2. 52–69. l.

6. Lásd bővebben: Lukács Péter: A középiskolák és a felsőoktatási intézmények együttműködése a felsőfokú tanulmányokra való felkészítésben és a hallgatók kiválasztásában. Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont, Bp. 1980.

7. Különböző szellemi (egészségügyi, igazgatási, katonatiszti, közgazdász, mezőgazdasági, műszaki, művészeti, pedagógusi, természettudományi) pályák követelményeit igen jól foglalja össze a Szellemi foglalkozások című kiadvány. (Felsőfokú végzettséghez kötött pályákról pályaválasztóknak.) Országos Pedagógiai Intézet, Bp., 1982. Ennek előszava helyesen ajánlja a pályaválasztóknak, hogy barátok, ismerősök, rokonok munkahelyein a gyakorlatban is tájékozódjanak a választandó foglalkozás, pálya előnyös és kevésbé előnyös jellemzőiről, esetleg nehézségeiről. Ugyanakkor *ilyen* funkciót távolról sem képes betölteni az évente megjelenő Magyar felsőoktatási intézmények c. tájékoztató, mivel a mindig aktuális „beiskolázási” feladatok végrehajtásának eszköze, egy fajta intézménykatalógus.

8. Egy országos reprezentatív vizsgálat leírása szerint a főiskolások és egyetemisták pályaválasztási szándéka 77,5⁰/₀-ban stabilizálódik (mindenelőtt a gyakorlatok, aztán az elméleti tárgyak, végül a diákköri munka, a tanszéki kutatásokban való részvétel hatására), ugyanakkor a megkérdezettek 20,7⁰/₀-a *korrigálna* a választásán, ha ez nem lenne oly mértékben nehéz, mint amilyen jelenleg L. S. Faragó Magdolna: A hallgatók pályával való kapcsolatának alakulása = Tanulmányok a felsőoktatás köréből. (Egyetemi és főiskolai hallgatók élet- és munkakörülményei.) Szerk.: Sípos Istvánné. Felsőoktatási Pedagógiai Kutatócsoport, Bp., 1980. 203–258. l.

9. E torzulásnak egyik „beszédese” este éppen egy olyan gimnáziummal kapcsolatos, amely kísérletező-kutató munkájának előterébe a továbbépíthető műveltséget állította. Az irányító-felügyelő apparátus ezt szépnek találta, mindazonáltal „eredmények produkálásával” (értsd: a felsőfokra történő felvétel növelésével) vélte meggyőzhetőnek önmagát a jó gimnáziumról. Lásd: Bernáth József–Horváth Márton–Mihály Ottó–Páldi János: Az önálló tanulás feltételei és lehetőségei. (Neveléstudomány és társadalmi gyakorlat, 15.) Akadémiai Kiadó, Bp., 1981. 48–49. l.

10. A felsőoktatásba felvett fiatalok helytállásának *mutatói* talán az alábbiak lehetnének:

a) Tanulmányi munka (munkafegyelem, vizsgaeredmények, diákköri tevékenység, speciál- és szakkollégiumi részvétel, szakmai-gyakorlati produktók, a hivatásorientáltság megjelenési formái stb.);

b) Társas-községi magatartás (feladatok és tisztségek vállalása, csoportbeli pozíció és teljesítmény, külső-belső kapcsolatok stb.);

c) Életmód (aktívan végzett tevékenységek, önművelés útjai-formái, szabadidő-felhasználás stb.).

11. Bernáth József–Mihály Ottó–Páldi János: Tapasztalatok és tanulságok a szolnoki Varga Katalin Gimnáziumban az 1981/82. tanévben végzett tanulókkal

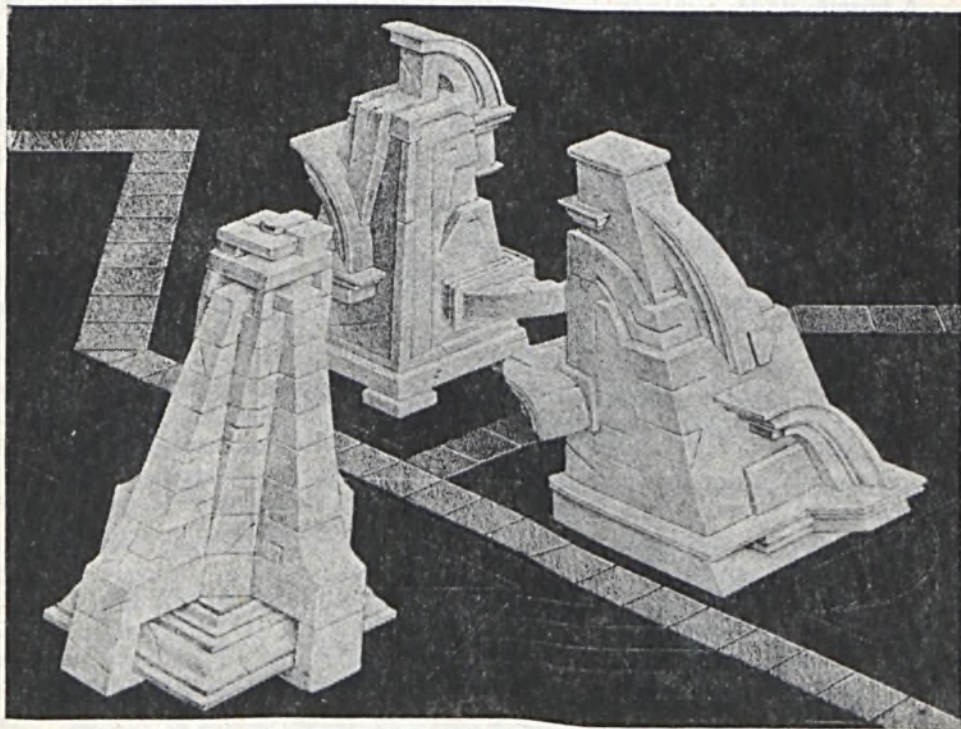

kapcsolatos érettségi és felvételi vizsgák tükrében = Magyar Pedagógia, 1983/3. sz.
- Csepeli György: Egy új felvételi módszer tapasztalatai = Köznevelés, 1983/39. sz.

12. V. ö.: S. Dr. Faragó Magdolna: Az egyetemi, főiskolai hallgatók beilleszkedése a felsőoktatásba. Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont, Bp., 1979.

14. Lásd bővebben: A magyar felsőoktatás helyzete. Oktatókutató Intézet, Bp., 1983. 361-390. l. - Javaslat a felsőoktatás fejlesztésére. Művelődési Minisztérium, Bp., 1983. szept., 30-34. l.

15. A Szolnok Varga Katalin Gimnázium nevelőtestülete és tanulóifjúsága évek óta gyakorolja a felkészítést az ún. Stúdium Generale keretében is.

Felvidéki András (Magyarország)

PÁRBSZÉD PÉCSETT A KULTURÁLIS DEMOKRÁCIARÓL

„... a kultúra demokratizálása és a kulturális demokrácia különbsége ...”

A közművelődés területén dolgozók részvételével az elmúlt években eddig két alkalommal került megrendezésre a Párbeszéd Debrecenben. Mindkettőt nagy szakmai érdeklődés, sajtóvisszhang fogadta. A rendezőknek sok jelentkezést kellett visszautasítani, de a résztvevők, közel kétszáz fő még így is túl soknak bizonyult az érdemi vitához, a valóságos párbeszédhez. A műhelybeszélgetésekben többen elmondhatták véleményüket, de csak szűkebb körben, résztémákhoz kapcsolódva. A plenáris vitán elkerülhetetlenül szót kaptak azok is, akik – jobb esetben – mindenki által ismert szövegekkel vagy egyénieskedő elmélkedésekkel untatták a jelenlévőket. Ezek tartalmi fogyatékoságokat idéztek elő. Az adott Párbeszéd-ek témáit nem lehetett oly módon kibontani, lezárni, hogy világosan kirajzolódjanak azok az elméleti összegezők és tennivalók, a gyakorlati megoldások és fejlesztési lehetőségek között oly módon, hogy a legszélesebb értelmezésű népművelőképzés (továbbképzés) a konkrét oktatáshoz fogódzókot kapjon. (2.)

Okulva mindebből s az új témához formában is alkalmazkodva az idén „két lépcsőben” került, ill. kerül megrendezésre a harmadik Párbeszéd.

Az „első lépcső” a területi fórumokat jelenti, amelyek az ország öt regionális központjában szerveződtek – köztük Pécsen, ahol Baranya közművelődési szakemberei mellett részt vettek a tanácskozáson Somogy, Tolna és Zala megye népművelői – a megyei művelődési osztály, a megyei művelődési központ és az MNE megyei szervezete rendezésében.

Először itt kerültek megvitatásra a kulturális demokrácia kérdései, problémái, majd a „második lépcső” jelenti Debrecen, ahol az új szellemben fogant Párbeszédre vehetnek részt azok, akik a területi fórumokon bizonyított aktivitásuk alapján a legtöbbet nyújthatják a közös gondolkodáshoz, hasznosítva a területi vitákat is. A debreceni rendezvényre ugyanis a területi fórumokon legtartalmasabban hozzászólókat, kutatókat, szakírókat és az irányító szervek képviselőit várják a rendező szervek: a Művelődési Minisztérium, a Művelődéskutató Intézet és a Magyar Népművelők Egyesülete.

Az utóbbi évek elméleti vitái, a közművelődés és általában a művelődésügy fejlődésének gyakorlati problémái egyre inkább előtérbe állították a kulturális demokrácia kérdését. Jogos a feltételezés, hogy a közművelődés fejlődése elválaszthatatlan a demokratizmusétól. Ha itt nem történik előrelépés, a közművelődés is nehezen fogja túlhaladni a jelenleg meglehetősen merevnek látszó határokat.

Meg kell különböztetnünk ebben a vonatkozásban a kultúra demokratizálását és a kulturális demokráciát. Az előző felülről lefelé haladó folyamat, a kultúra

terjesztésének auklerista fogalma szerint. Az utóbbi alulról felfelé irányul, s valóban a nép, a „köz” saját aktivitását, művelődését jelenti.

A kulturális demokráciával kapcsolatban sok a félreértés. Sokan tévesztik össze a liberalizmussal, míg mások a többségi elv merev alkalmazását vélik demokratikusnak. Ezek a hibák különösen gyakoriak, mondhatni általánosak az irányítás középső szintjén, éppen ezért akadályozzák még a legjobban átgondolt művelődéspolitikai elképzelések végrehajtását is.

Az eszmecsere, mely a kultúra és demokrácia kérdéseit öleli fel fontosnak tekinthető azon célból, hogy a témában felgyülemlett elméleti megfontolások és gyakorlati tapasztalatok egybevetésével, ütköztetésével körvonalazható legyen valamiféle cselekvési program. (3) „Jó pillanatban vagyunk, amikor egy ilyen témát vitatnunk kell vagy lehet. Jó pillanatban azért, mert hiszen mindenfajta válsághelyzet a feszültséget jelenti, az ellentmondásokat, a végig nem vitt gondolatokat és tetteket felszínre hozza” – mondta bevezető-vitaindító pécsi előadásában Rátki András, a Művelődési Minisztérium főosztályvezetője.

Melyek azok a gondok, amelyek a témával kapcsolatban a legégetőbbek a magyar közművelődésben. Először is az alkotmányban rögzített, mindenki számára egyenlő jogosultság, a művelődéshez való jog érvényesülése. Vajon egyforma esélye van-e egy aprófalú lakosainak a kulturális szolgáltatások élvezetére egy városi lakoséval. Tudjuk jól az aránytalanságok szembetűnőek. Alapprobléma, hogy az előző esetben a helységek többségeinek nincs meg az objektív és szubjektív feltétele a kulturális szolgáltatásokra. Jobb esetben találunk egy tiszteletdíjas klubkönyvtárvezetőt, aki takarító-fűtő is egyszemélyben. „... sok helyen ellentmondást érzek a települések művelődési ellátottság-rendszerében: Budapest-vidéki városok; városok-községek; községek-aprófalvak... a választék mellett, az intézményi ellátottság mellett a községi támogatásokat demokratikusabb elvek szerint kellene végezni... az új támogatási rendszernek mindenképpen ösztönözni kellene az intézményeket. Az alaptámogatás legyen valamiféle mozgó támogatás, amit különféle célokra lehetne használni, ösztönözve magát az intézmény egészét.” (Kerekes Miklós, Zalaegerszeg).

Mindezek hiánya, az ellentmondások léte nehezítik a kulturális demokrácia kibontakozását, a kulturális értékek létrejöttét.

Jelenlegi gazdasági helyzetünkben – ismerve a művelődési tárca szűkre szabott pénzügyi keretét – meggondolandó, hogy a közművelődés szakemberei energiájukat kikre kössék le, – kiket támogasson anyagilag: az általános iskolát csak unszolásra elvégezni hajlandó, a saját érdekeit föl nem ismerő embereket, vagy azokat, akik saját akaratukból és szorgalmukból megszerzett műveltségüket egyre magasabb színvonalra kívánják emelni? Elsősorban azok a rétegek kössék le a rendelkezésünkre álló szellemi és anyagi kapacitásunkat, amelyekben van művelődési igény, akik ebben a folyamatban valahol tartanak. A művelődési intézmények feladata, hogy számukra megtalálják a legjobb eszközöket, formákat annak érdekében, hogy visszataláljanak vagy beletaláljanak abba a társadalmi szerepbe, amelyre predesztináltak. Ismert, hogy jelenleg hazánkban az alapműveltség hiányzik egy viszonylag széles társadalmi környezetben. Ennek a problémának megoldására hivatottak mindazok, akik felelősséggel tartoznak a munkásosztály és az ifjúság művelődéséért. Ezek közé tartoznak a népművelők is. E két terület prioritását senki nem vitathatja. Feladatának kell, hogy tekintse minden érdekelt, hogy az érintetteket olyan helyzetbe kell hozni, hogy a művelődés és életmód állandó elemévé válják nálunk.

A munkásosztály, a munkásság művelődését segítő kezdeményezések, mozgalmak tapasztalatai vegyes képet mutatnak. Meggyőződéssel vallották a felszólalók,

hogy a részükre szervezett akciók – nevezzük bárhogy – csak akkor eredményesek, ha meg tudják szabadítani azokat a formalitásoktól, kerülve a pontrendszeret. A cél elérését jobban segítik a szocialista brigádok művelődési vállalásainak, tervezésének irányítása és a népművelőknek a megvalósításban való aktív közreműködése, mely év végén párosul a vállalat-teljesítés „mérésével”, értékelésével. Az értékelés – brigád önértékelése, vállalati művelődési bizottság értékelése, a művelődési intézmény értékelése – alapján kerül sor a kollektíva erkölcsi elismertetésére, elismerésére. A munka során igényelni kell a vállalati művelődési bizottság segítségét. Ezen bizottságok tagjai részére – javasolja a Magyar Népművelők Egyesülete Baranya megyei Szervezete – szervezni kell városonként, körzetenként olyan művelődési fórumokat, programokat, klubokat, ahol hasznos ismeretekhez juthatnak a munkahelyi művelődés irányítása, segítése területén. E munka irányítását, módszertani segítségét magára vállalta a megyei szervezet „Munkahelyi művelődés” szakcsoport, a komlóói bázisintézménnyel.

A munkásosztályon belül különösen hátrányos helyzetben találjuk a bejáró dolgozókat. Az ipari centrumok a dél-dunántúli régióban jelentős számban foglalkoztatnak bejáró munkásokat. A gond hasonló az ország bármely területén élőkével. A korán kelés, a munkahely, a hosszan tartó hazautazás az emberek fizikai és szellemi erejét javarészt felemészti. „... az emberek reggel felkelnek és bejönnek dolgozni a városba. Hazamennek, felemelik az árnyékszékéről a klozettetöt, elhessegetik a legyeket, elvégzik a dolgukat és lefekszenek.” (Zsíkó János, Pécs). Az esetek jelentős százalékát teszik ki az ezen életmódot folytatók száma. Esetükben a művelődés iránti minimális igény felébresztése lenne a feladat a szabadidős tevékenységek eszköz-felhasználásával. Nagy probléma itt, hogy a bejáró dolgozók nem részesülnek megfelelő arányban – a városban lakó munkatársaikhoz hasonló – kulturális ellátásban. A vállalat, üzem szociális-kulturális alapjából nem jut a bejárók lakóhelyére. Megoldás mutatkozik, ha kivitelezhető lesz annak a tanulmány-nak a végkövetkeztetése, mely Pécs és városkörnyéke integrációs törekvéseit tartalmazza és lényege, hogy a város közművelődési intézményhálózata vállalná azt, hogy közvetít a kisközségek és az őket foglalkoztató vállalatok között, így több juthatna a kulturális, szociális ellátásra a községekbe.

Magyarországon a művelődési intézményekkel szemben háromféle igény érvényesül:

- a statisztikusság, vagyis, hogy minél több rendezvényt zsúfoljanak be a programjukba az év végi statisztikai mutatók „helyes” alakulása érdekében,
- az „arisztokratikus”, a „magas művészeteket” favorizáló elvárások, ami egyfajta értelmiségi igény a művészek krémje, a tudomány bizonyította legújabb, legkiválóbb eredményei, a kultúra legtöményebb eszenciája iránt,
- a harmadik: a valós igények és a valós elvárások, amelyekbe beletartoznak a nótaestek, spontán alakult közösségek, kártyaklubok stb., mindazok, amelyek az emberben felgyülemelő feszültségeket feloldják, kikapcsolódást jelentenek, elterelik a figyelmet az élet nehézségeiről.

Mindhárom elvárásnak vannak elfogadható indokai.

„Számunkra – fogalmazta meg egy hozzászóló – a valós igények, a valós elvárások ismerete lenne a legfontosabb. Ezeknek az igényeknek, vagy alulról jövő információknak közvetítése tulajdonképpen a társadalmi vezetőségek feladata lenne, hisz azért hozták létre őket. Sajnos – nemcsak baranyai tapasztalat, hogy a társadalmi vezetőségek többsége nem felel meg a velük szemben támasztott igényeknek, követelményeknek. Működésük formális.” (Pörös Béla, Pécs). A társadalmi vezetőségek léte szükségszerű társadalmi igény. Működésük intézményenként

változó. Hiányuk a közművelődési szakembereknek is problémát jelent, mert helyettük, értük kell „kitalálni” azt, amit kérniük kellene.

A kulturális demokrácia létrejött, kiszélesítését segíthetik:

- az egyes településeken a művelődési intézmények integrációs törekvései. A gyermekkorban kezdett, közösségen belüli aktív tevékenység áthúzódva az ifjú- és felnőtt korra a permanens művelődés biztosításával céljaink elérését segítheti. Ezen intézménytípusok adott települések szerint differenciáltan alakulhatnak.
- Azon szolgáltatások kiterjesztése, melyek bő információt nyújthatnának az intézménybe látogatóknak lakóhelyükről, a világról. Az intézmények többségében a szükséges eszközellátottság ehhez minimális.
- A közművelődési intézményeknek tudatosabb együttműködést kell kialakítani a KISZ helyi bizottságaival, alapszervezeteivel, a HNF aktívaival, a vöröskereszt társadalmi munkásaival és a lakóhelyen létező más társadalmi és tömegszervezetekkel.
- Népszerűsíteni kell az olyan kezdeményezéseket, melyek az intézményen belül, az adott területen a kisvállalkozások létrehozását teszik lehetővé, észszerűvé. (Lásd siklósi modell!)

A pécsi Párbeszéd egy lépést tehetett abban az irányban, hogy ne csak beszéljünk a kulturális demokráciáról, hanem cselekedjünk is, „mert a magyar közművelődés kérdései nem a konferenciákon, hanem a népművelői posztokon dőlnek el.” (4)

Forrásjegyzék

1. PÁRBESZÉD PÉCSETT A KULTURÁLIS DEMOKRÁCIÁRÓL – fórum jegyzőkönyve – 1983. május 18.
2. Litauszki Tibor: Párbeszéd III. – Kétlépcsős tanácskozássorozat a kulturális demokráciáról. (Kézirat, 1983.)
3. Hidy Péter: A Párbeszédhez
(A Magyar Népművelők Egyesületének Egyesületi Tájékoztatója – 1983.)
4. Havasi J.: Párbeszéd a kulturális demokráciáról –
Négy megye népművelői találkoztak. (Dunántúli Napló, 1983. május 19.)

INTENZIV OROSZ NYELVI SZAKTÁBOR MOHÁCSON

Baranya megye Tanácsa V. B. művelődési osztálya orosz nyelvi szaktábort szervezett 1983. július 4–július 15-ig a kiemelkedő nyelvi képességgel rendelkező általános 7. osztályos tanulók részére.

Az osztály közoktatást irányító koncepciójának megfelelően a szaktábor része volt a tanulók szervezett nyári foglalkoztatásának, ezen belül a tehetséggondozásnak.

A szervezés előzményéhez tartozik, hogy egy megyei, a tanulók nyári foglalkoztatását tárgyaló koordinációs értekezleten felhívtuk valamennyi városi, járási művelődési osztály figyelmét a tábor megszervezésének a lehetőségére, kiemelten szem előtt tartva annak célját. *Fontos feladat a kiemelkedő nyelvi képességgel rendelkező tanulókkal a képességüknek, tudásuknak megfelelő fejlesztő pedagógiai foglalkozás.* Nagy jelentősége van annak, hogy mennyire tudjuk kompenzálni a tanulók hátrányos helyzetét: egyrészt abból a szempontból, hogy a fizikai dolgozók és más társadalmi rétegek tehetséges gyermekei, a család szűkösebb anyagi körülményei, életvitelük sajátosságai miatt ne kerüljenek hátrányba. Másrészt, megyénkben különösen fontos, hogy a kis településeken, falvakban és kisebb városokban élő tanulók esélyegyenlőségét növeljük, közelítsük a nagyvárosokban jobban adott lehetőségekhez a képességfejlesztés, a tehetséggondozás érdekében.

A feladat megoldására Mohács város és járás művelődési osztálya vállalkozott. A tábort a Szabadság úti Általános Iskolában szerveztük meg a tanítás befejezése után két héttel, lehetőséget adva a tanulóknak a felfrissülésre.

A szakmai program elkészítése osztályunk módszertani útmutatója alapján történt.

Kiinduló feladat a tanulók összetételének a megállapítása volt. Ezt egyrészt behatárolta a megyei költségvetésből biztosított (30 000 Ft) anyagi fedezet. Legjobb megoldásnak az mutatkozott, hogy 7. osztályos tanulók legyenek a tábor résztvevői. Pedagógiai szempontból indokolta ezt az a további cél, hogy a tanulók nyáron szerzett ismereteit, teljesítményét a szaktanár még egy évig nem csupán figyelni tudja, hanem tovább is tudja fejleszteni a tanulócsoporton belüli egyéni fejlesztő pedagógiai program alapján. Ez a feladat már túlmutat a szaktábor programján, de fontos része a nyelvi tehetség gondozásának. Feltételezésünk szerint a nyár tiz napján is nagy érdeklődéssel és intenzíven dolgozó tanulók egy jelentős részével egy év múlva, a 8. osztályban találkozhatunk a megyei tehetséggondozó előnyprogramba bekapcsolódható tanulók között. Mohács váro és járás általános iskolái, rajtuk keresztül a szülők és tanulók tájékoztatást kaptak a nyelvi szempontból újszerű nyári programról. A részvételi igény várakozáson felül nagy volt.

A pedagógusok örömmel látták, hogy a kiemelkedő orosz nyelvtudású tanulók zöme még a szorgalmi időn túl is szeretne foglalkozni a nyelvvel.

A jelentkezések után következett az egyik legnehezebb feladat, az anyagi lehetőségek által meghatározott létszámkeretnek a betöltése, vagyis a jelentkezett tanulók pedagógiai szempontú szelektálása.

Az előkészítés, a szervezés, a programkészítés fázisaiban folyamatosan együttműködtünk a területileg illetékes általános tanulmányi felügyelőkkel, illetve orosz szakfelügyelővel, aki a tanulók tudását, az idegen nyelv iránti érdeklődését több szempontból megvizsgálta.

Az előzetes tájékozódás célja nem csak a válogatás volt, hanem előfeltétele a jó szakmai program megalkotásának. Meghatározó abban is, hogy a tanulók már jó előre megismerték a tábor egyik tanárát, aki esetünkben a táborvezetői funkciót is ellátta. Ez lélektanilag igen kedvezően hatott. A tanulók már a tanév végén várták a tábor kezdetét. Pedagógiai szempontból szintén nagy jelentőségű, hiszen nem kellett értékes órákat olyan nagy mértékben a tudásszint felmérésére, az ismerkedésre fordítani, hanem szinte már az első órától kezdve intenzív munka folyhatott.

Az előzetes szakmai tudnivalókat a tábor vezetője, Gál Pálné megyei orosz szakfelügyelő megismertette még a tanév folyamán a majdani tábori kollégákkal. Ezt követően, a tapasztalatok, adatok elemzése után készült el a nagy koordinációs, kollektív munkát, széles körű szakirodalmi tájékozódást igénylő foglalkozási tematika.

Végül is 30 tanuló kapott lehetőséget a részvételre, akik hat szaktanár irányításával, többnyire 5–6 fős csoportokban dolgoztak. A tábori közösség kialakítása érdekében délelőttönként egy közös foglalkozást tartottak. A foglalkozások napi időtartama 5–6 intenzív óra volt, ami változatos – a nyelv további gyakorlását lehetővé tevő – szabadidős tevékenységgel, fakultatív programokkal egészült ki, ahol – helyt adva a tanulók kívánságainak is – erősen differenciált és egyéni foglalkozás keretében történt a tanultak elmélyítése, a korrekciós munka, a vetélkedőkre, akadályversenyre, műsorra való felkészülés.

Mind a csoportok létszáma, mind a szaktábor foglalkozási időkerete (megközelítően 80 óra, ami meghaladja az egy tanévi szakköri óraszámot) kedvezően hatott az eredményesség szempontjából. Ismét beigazolódott az a nyelvtanárok előtt ismert tény, hogy „Van egy olyan tényező, amely nélkül nehezen érhet el sikert az idegen nyelvet tanuló; ez a ráfordított tényleges idő mennyisége; vagy egyszerűbb szavakkal: az az időmennyiség, amely alatt a tanuló beszél a megtanulandó idegen nyelven.” (Szépe György, 1980. A nyelvi és kommunikációs nevelés fejlesztése – in Rét Rózsa (összeállította) Műveltségkép az ezredfordulón Bp. Kossuth Könyvkiadó 57. p.)

A nyelvi kurzus foglalkoztatási programjának gerincét – a célt elérendő – az orosz nyelvi kommunikációs jártasságok és készségek kialakítása, fejlesztése, az intenzív gyakorlás adta. Kiemelt hangsúlyt kapott a beszédkészség, a hallás utáni megértés fejlesztése, természetesen nem elhanyagolva az írásbeliséget, a szükséges nyelvtani ismeretek megszilárdítását sem. Alapvető követelmény az orosz nyelvűség minél teljesebb körű biztosítása.

A kommunikációs készségek fejlesztését – ezen belül a különféle beszédzándékok (üdvözlés, bemutatkozás, megszólítás, köszönetnyilvánítás, bocsánatkérés, meghívás, engedélykérés, közlés, véleménynyilvánítás, érzelmek kifejezése, felszólítások stb.) kifejezésének elsajátítását segítették a tanulók aktivitását igénylő tevékenységi formák: dialógusok, szituatív gyakorlatok, a tanulói érdeklődést felkeltő

szövegfeldolgozások, dal- és verstanulás, a nyelvi játékok, tematikus vetélkedők, filmvetítés, nyelvi séták, városnézés, tanulói idegenvezetés a városban és környékén, beszámolók készítése előzetes felkészítés, élmény (üzem-, áruházlátogatás stb.) alapján. Ismerkedtek a Szovjetunió köztársaságaival, a szovjet nép életével, kultúrájával, szokásaival. Helyet kapott a magyar és az orosz népművészettel való ismerkedés éppúgy mint az orosz nép jellegzetes ételeinek megismerése.

Lehetőséget kapnak arra is, hogy orosz népművészeti tárgyakat, ételeket maguk készítsenek. A két nép egy-egy történelmi eseménye is szerepelt a tábori programban. Például a Mohácsi Emlékpark megtekintése előzetes felkészítés alapján, majd az ezt követő élménybeszámoló az előzőekkel együtt hatékony segítői a cselekvő hazaszeretetre, az internacionalizmusra nevelésnek.

A témák biztosították az országismereti feladatok megvalósítását is. A tanulás segítségével egyidejűleg az idegen nyelvi környezet megteremtését szolgálták az egyes foglalkoztatási termekben – tanári irányítással, gyűjtött anyagból – megrendezett tematikus minikiállítások (Szovjetunió köztársaságai, népművészete; Utazás; Gyermekvilág; Élelmiszer-, papír-, könyvesbolt).

A szabadidős programok (dunai hajókirándulás, mozi, strand) nem formai mellékletei voltak a tábori életnek, hanem szerves részei. A pihenésen, kikapcsolódáson túl előkészítői egy következő társalgási témának. A programot nem tekintettük merevnek. Egyes elemei változtathatók voltak a tanulók érdeklődésének, esetleges kívánságainak megfelelően.

A tábor befejező aktusaként került sor a nyelvi kurzus értékelésére. A feszített munkatempót diktáló program ellenére mind a nevelők, mind a tanulók igen hasznosnak és eredményesnek ítélték meg a tíz nap munkáját. A szakmailag jól felkészült, új iránt fogékony pedagógusok örömmel vettek részt a fásasztó, de alkotó pedagógiai munkában. A képzési feladatokkal együtt számos művelődési-nevelési feladatot is megvalósítottak. (Az alábbi, néhány nevelési területet elemző megállapítás kiemelés a táborvezető jelentéséből.)

A közösségi, erkölcsi, politikai nevelést érintően meglepő volt a tanulók számára az a tény, hogy beleszólhatnak a program alakulásába, hogy a tábor munkáját illetően az ő értékelésük a legfontosabb. A közösségért végzett ügyeletes munkát becsülettel ellátták. Megismerkedtek a szovjet iskolások és pionírok életével, az iskolarendszerrel, a formaruhával, Artekkel. A szimbólumokkal kapcsolatos (himnusz, vörös zászló, sarló, kalapács stb.) megerősödött tiszteletadásuk. Mohács nevezetességeivel kapcsolatos ismeretük egy orosz nyelvű prospektus feldolgozásával is bővült.

Érzelmi-értelmi-világnézeti neveltségük formálódott a SZU köztársaságainak megismerésével. A gyerekek a SZU földrajzi és gazdasági viszonyait még ismerték, de az ott élő népek életéről, szokásairól nagyon keveset tudtak. Mint vallották, ezek az ismeretek hozták hozzájuk közelebb a szovjet népet.

A SZU köztársaságainak jellegzetességei mellett foglalkoztak az ikonfestészettel, az Aranygyűrűvel. Teljesen komplex lett volna a kép, ha a népművészettel még behatóbban foglalkoztak volna.

Szívesen tanulták meg az űrhajóssal kapcsolatos szavakat. Az e témával kapcsolatos szituációs játékban nagy élvezettel gyakorolták az űrhajósoktól elvárt tulajdonságokat is (memória, koncentráció, logikai készség, sport, technikai felkészültség).

Az esztétikai-kulturális nevelés mélyült el a hímezett ajándékok és a terítő elkészítésével, az ikonok készítéséről hallottakkal, a szerb templom megtekintésével. Pontos országismereti anyag volt az Aranygyűrű megismertetése, amely az orosz

állam kialakulásának és megerősödésének helye. Élményt jelentettek a tanulóknak az itt felhalmozott képzőművészeti, építészeti és népművészeti értékek. (Kiemelések tőlem!)

A speciális feladatoknak való megfelelés széles körű önképzést igényelt a nevelőktől. Új ismereteiket, tapasztalataikat a szorgalmi időszak pedagógiai munkájában is kreatív módon hasznosítják.

A tanulók példamutató munkaintenzitást és érdeklődést tanúsítottak. Az összehasonlító eredményvizsgálat alapján a táborban szerzett tudásuk szintje a kommunikációs készségek területén 76,8⁰%. Megállapíthatóan sokat fejlődött a nyelvi anyag reprodukálásának készsége, a változatos tevékenységi formák és alkalmazási módok keretében biztonságot szereztek abban, hogy az elsajátított lexikai egységeket egyre nagyobb variálási készséggel, kreatív módon tudták felhasználni gondolataik kifejezésére.

Eredményt értek el a nevelők az önálló nyelvtanuláshoz, az önművelődéshez nélkülözhetetlen szintetikus olvasás készségének a fejlesztésében a tanulók életkorának és érdeklődésének megfelelő szövegek olvastatásán keresztül.

A szaktábor munkájáról részletes tájékoztatást kaptak azok a szaktanárok, akik a tanév folyamán – a szakfelügyelet segítségével – továbbfejlesztik tanulóik ismereteit tanulócsoporton belül, egyéni fejlesztő program alapján.

A korlátozott körülmények (szállás nem volt biztosított) és feltételek (megfelelő példányszámú orosz nyelvi anyagok hiánya megnövelte az írásbeliséget) ellenére a szándék és a megvalósítás összhangja biztosította és a jövőben is lehetővé teszi az intenzív munkát és az eredményességet.

Az egyik „legilletékesebb” (Péter Gabriella 7. o. tanuló – Majs, Általános Iskola) vélemény minderről így hangzik:

„Nekem nagyon tetszett ez a szaktábor. A gyerekek, akikkel együtt voltam szerintem nagyon rendesek és kedvesek. Jól éreztem magam közöttük. A tanárokról is ugyanez a véleményem. Ők is csinálhattak volna mást otthon ebben a 10 napban, mintsem hogy velünk foglalkozzanak. A tanfolyam szerintem hasznos volt. A sok ének, vers tanulása tetszett nagyon, mivel mi az óráinkon nem énekelünk, igaz néha jobb is. Kicsit sokat kellett írni, de megérte. A társaság nagyon jól összehozott, kár hogy most elválunk. Nagyon sokat tanultam. Szerintem felkészítés volt a 8. osztályra is. Úgy érzem, hogy sokkal közelebb kerültem az orosz nyelvhez. A tanárok megpróbálták, hogy ebben a nyári időben is jól érezzük magunkat, ne legyen az egész olyan mint az iskolában és az sikerült is nekik. Sokkal jobb lett volna ha itt alszunk és nem kellett volna bejárnunk. Ez kicsit fárasztó volt. Az orosz filmet kár, hogy nem vetítették le. Még egyszer nagyon köszönöm, hogy sokat tanulhattam.”

BESZÉLGETÉSEK AZ ASZTALNÁL

(Középkelet-európai tervek)

Valóság és tervezettség között nagy a különbség. Az I. magyar hadsereg java része a Don-kanyarban valóban elpusztult. Hitler tágabb és távolabbi terveiben sem Magyarországgal, sem a legtöbb középkelet-európai állammal, illetve néppel szemben nem valósultak meg. A Lengyel kormányzóságban elkezdődött a terv végrehajtása, de a háború végéig nem fejeződött be.

A terv, vagy – ha ebben a vonatkozásban lehet használni e szót: – a cél ismerete mégis közelebbi felvilágosítással szolgál arról, hogy vajon miért esett el a sok ezer magyar, román, szlovák és más katona, s hogy e népeknek egyáltalán mit tartogatott az esetleges náci-germán Európa.

A diplomáciai és háborús irodalom alapján Magyarországon mindenki tisztában van azzal, hogy a német háborús célok között a legfontosabb az úgynevezett Kelet meghódítása volt. Sokkal kevésbé ismert azonban, hogy gyakorlatilag mi értendő ebben az esetben meghódításon.

Az ember hajlik arra, hogy e háborút elképzelésében azonosítsa a hagyományos háborúkkal. Azt gondolja, hogy végeredménye kisebb-nagyobb területek elfoglalása és a győztes Németország gazdasági-anyagi érdekeinek kielégítése kellett volna, hogy legyen. Ezt az árat – nyilván – a vereség hatására létrejövő valamiféle nemzeti orosz kormány fizette volna meg. A valóságban egyáltalán nem erről volt szó. A náci a szovjet föld java részét a szó legszorosabb értelmében ki akarták sajátítani. Ebből a szempontból Hitler mindvégig következetes maradt. Már a Mein Kampf-ban leszögezte, hogy a német népek Grund und Boden-t (földet) akar szerezni, s azt is hozzátette, hogy ezt elsősorban Oroszországban és peremállamaiban találhatja meg. Megismételte e gondolatot 1932-ben Rauschning előtt, majd a háború alatt lépten-nyomon hangsúlyozta és hozzá fűződő elgondolásait mind jobban és mind részletesebben kidolgozta.

Szokásává vált ebben az időben, hogy gondolatait étkezések alkalmával a főhadiszállás ebédlőjében összegyűltek – közvetlen környezetének tagjai és meghívottak – előtt monológok formájában fejtegesse. E hitleri szózatokat 1941. július 21. és 1942. július 31. között feljegyezték és az egyik jegyző, Henry Picker 1976-ban kiadta őket. Hitler középkelet-európai elgondolásait és gondjait a továbbiakban e mű alapján foglaljuk össze (Henry Picker: Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier, Goldmann Sachbuch, 1981.)

A Kelet meghódítása röviden azt jelentette, hogy a soron következő történelmi szakaszban, 50–100 év leforgása alatt a Keleten mintegy százmilliós germán települést hoznak létre. Ez magától értetődően feltételezte, hogy e településeknek egyrészt „helyet” kell csinálni, vagyis az ott élő lakosság egy részét el kell puszt-

títani, másrészt az őslakosság szabályozott mennyiségének mégis biztosítani kell a túlélést, hogy az uralkodó germán elit számára a súlyos fizikai munkát (bányamunka, útépités stb.) elvégezze. Őslakóknak egyébként már csak azért is kellett maradniuk, mert Hitler és a náciik nézete szerint uralkodó népről csak akkor lehet beszélni, ha van kin uralkodnia.

Hogy és mint gondolták a náciik elérhetőnek a mindig éppen kellő számban és a kellő alázattal rendelkezésre álló rabszolgahad biztosítását a szovjet „térsgben”, ezúttal nem vizsgáljuk. Témánkhoz most csupán az tartozik, hogy a germanizált Kelet „modellje” milyen következményekkel járt a „köztes területekre”.

Mindenekelőtt természetesen azzal, hogy Középkelet-Európa a szó legszorosabb értelmében „köztes” területté válik, vagy másként szólva beszorul a „germán” harapófogóba, s egerútja sem gazdaságilag, sem külpolitikailag nem marad. Ez olyan egyszerű és magától értetődő tény volt, hogy a náciik további figyelmet a kérdés részleteinek nem is szenteltek.

Gondot okozott azonban, ami e banális és fatális tényen már túlmutatott; nevezetesen az, hogy egyáltalán mi történjék Középkelet-Európa mindenféle apró nemzetével, nemzetiségével, kisebbségével. Ez már olyan kérdés volt, amelyet több náci szempont egyidejűen befolyásolt, és amelyet a háború szükségletei is módosítottak.

A náci szempontok között szerepet játszott a faji rangsorolás, az egyik vagy a másik fajnak tulajdonított veszedelmes vagy tiszteletre méltó karakter, továbbá a telepítéspolitika klimatikus követelménye és a legfontosabb közlekedési utak feletti uralmi igény. Mindegyik szempont engedett azonban a közvetlen háborús érdekeknek.

Eldönteni mindenekelőtt e zóna telepítéspolitikáját kellett, vagy kellett volna. Hová vigyék a térség német anyanyelvű csoportjait, s ha ezeket megmozdítják, mi legyen a bennszülöttekkel. Hagyják-e őket nagyjában-egészében a helyükön vagy egyiküket-másikat rakják-e vonatra, s ha igen, hová szállítsák őket?

Egy részletkérdésben Hitler megtalálta a „végleges” és teljesen kielégítő megoldást. Frauenfeld Gauleiter javaslatára alapján lelkesen helybenhagyta azt a gondolatot, hogy a dél-tiroliakat telepítsék át a Krimbe. Azt gondolta, hogy ott egyszerűen lehet élni és a Krim „klimatikus és tájviszonyai is rendkívül megfelelőek a dél-tiroli népességnek. Ezen kívül – fejtegette –, összehasonlítva a dél-tiroliak jelenlegi településhelyével, ez a vidék tejjel-mézszel folyó Kánaán. A dél-tiroliak átvitele a Krimbe sem fizikailag, sem lelkiileg nem jelent nagy nehézségeket. Csupán egy német folyón, a Dunán kell lehajózniuk, és már ott is vannak.”

Ez a „német” folyó, a Duna jelentette azonban a nagy problémát. Hogy teljes hosszában németeknek kell lennie, német településeknek kell körülvenniük és eljótól a végéig németeknek kell uralniuk; mindez nem volt vitás. Az erre vonatkozó hitleri kinyilatkoztatások közül csak egyet idézünk: „Afelől, hogy mi az úgynevezett Vaskapuról semmilyen körülmények között sem mondhatunk le, semmi kétség nem lehet. A dunai az a víziút, amely a kontinens szívébe vezet, és ezért egy általunk egyesített Európában csak mint német folyamat szabad kezelni és uralni. A Kelet-Nyugat közlekedés szabályozása e nagytérben azon az alternatíván áll vagy bukik, hogy vajon a Duna német-e vagy nem. Minden csatornázás esztelen-séggé válik, ha nem sikerül ezt a fő vízeret örökre korlátlan befolyásunk alatt tartani.”

A Duna korlátlan uralásának azonban útjában álltak a magyarok, a románok és a bolgárok. Ami a szerbeket illette, Hitler könnyen igazat adott osztrák sugalmazóinak, akik úgy vélték, hogy Belgrádot a németeknek többé nem lenne szabad

kiengedniük a kezeik közül. A többi dunai nép viszont szövetséges volt és valamilyen módon – katonailag vagy gazdaságilag – hozzájárult a náci hadviseléshez. E gondolatot Hitler 1942. február 26-án, – hogy pontosak legyünk, a vacsoránál –, éppen Magyarországgal kapcsolatban fejtegette. Eszmefuttatása abból indult ki, hogy amennyiben a magyarországi német nemzetiséget továbbra is ennek az államnak a fennhatósága alatt hagyják, úgy a magyarok, ezek a hétpróbás (durchgekochteste) nacionalisták annak legértékesebb elemeit mind bevonják magas állami pozíciókba és így teljesen elmagyarosítják őket. A németységben – mint kifejezte magát – csak a „Dreck” marad vissza. Ezen – vélte – csak Magyarország német fennhatósága alá helyezése segítené. De felvetette azt a gondolatot is, hogy a németeket Magyarországról – egyébként Romániából is – ki kellene telepíteni. Harmadik lehetőségként megpendített még egy változatot. „A keleti területen nagyvonalú telepítést akarunk végrehajtani, amennyiben a népcsoportokat ott akarjuk letelepíteni. Minden kitelepítés a mi számlánkra történik. De ha egy másiktól ismét megvonom a földet, akkor az megszűnik létezni. Az egész az állami erőszak problémája, hatalmi kérdés!” Eléggé világos, hogy ebben az összefüggésben Hitler már nem csak a német népcsoportokra gondolt, hanem „másokra” is. Alátámasztja ezt a szöveg folytatása is. Hitler ugyanis hozzátette a fentiekhez, hogy ő személy szerint a németek kitelepítésére hajlik, amiben azonban zavarja a Duna kérdése. Megoldás végül is az lehetne, ha a magyarokat meg a románokat zömmel a helyükön hagyják, a Duna vonaláról kellene elköltözniük, hogy ott a helyükön összevonják a térség német nemzetiségeit. E megoldást alátámasztaná, hogy – mint Hitler vélte – „Öszszebékülni a magyarok és a románok soha nem fognak, még akkor sem, ha Németországban közös ellenséget látnának.”

A magyarokkal a náci egyébként is nehezen boldogultak. Elméleteikhez nehezen kaptak esetükben fogódzókat. A magyarok nem voltak szlávok, de germánok sem. Az ország nem tartozott a gyűlöletes örökletes monarchiák körébe, de nem volt Führer-állam sem. „A magyar államnak – mondta Hitler – van parlamentje, ami számunkra elviselhetetlen –, ám a végrehajtó hatalomnak ehhez semmi köze.” Horthy az ő szemében „hihetetlenül bátor” ember volt, de rendszeresen bosszantotta őt. Hitler rosszmájúan ironizált a kormányzó üzenete felett, amellyel – Kállay miniszterelnök útján – felhatalmazást kért egy Románia elleni magyar akcióhoz, s ebben arra hivatkozott, hogy a Tisza a magyarok számára, éppen úgy, mint a németeknek a Rajna, nemzeti folyó, nem pedig nemzeti határ. Bosszantotta ugyanakkor, hogy a nem örökletes kormányzóságot Horthy mégis örökletessé akarja tenni, s ezt németbarát és bolsevikellenes hőst faragva a fiából, olyan jól „kifőzte”, hogy ellene Hitlernek még csak szava sem lehet.

Még sokkal bosszantóbbnak találta a Führer azt a módot, ahogyan mind a magyar, mind a román kormány a náci Németországgal való kollaborálást szerinte megvalósította. Véleménye szerint Románia az olajat, Magyarország a gabonát teaurálta, ahelyett, hogy a háború céljaira rendelkezésre bocsátotta volna. Mindkettő arra törekedett ugyanis – gondolta Hitler –, hogy e fontos nyersanyag a keze ügyében legyen, ha majd a másik ellen végre háborút viselhet. E bosszúságot csak kevéssé ellensúlyozta az öröm, amelyet a bécsi döntés oszt meg és uralkodj elvének alkalmazásával e két nép szembeállításában elért náci siker felett érzett.

Több hitleri nyilatkozat tanúskodik arról, hogy a háborús szükségletek, a fennálló szövetségek egyelőre bizonytalanságot eredményeztek, végleges álláspont nem alakult ki. Hitler a döntést a háború utánra halasztotta, éppen úgy, mint a német egyházakkal való leszámolást. Egyelőre mindössze arról intézkedett, hogy minden,

a Vaskapura és a Dunára irányuló német igényt alátámasztó okmányt gyűjtsenek össze, hogy egyszer majd be lehessen mutatni őket.

Hitler egy rövid, ám annál frappánsabb megjegyzése annyit mégis elárul, hogy Magyarország függetlenségének biztosítása semmiképpen sem tartozhatott tervei közé. Az uralkodás feltétele az, mondta, hogy az uralkodó nép tudatában legyen uralkodókéességének. Ha ezt megfontoljuk, úgy „önmagától világossá válik, hogy Bécs a Habsburg-házat – többek között – Magyarország függetlenségi törekvéseivel szemben nem tudta fenntartani. Mert egy német kormány, amely a magyaroknak számottevő uralmi befolyást engedett át az össz állam felett, nem számolhatott azzal, hogy Magyarországgal szemben magát még tartani tudja”. A következtetés a napnál is világosabb: a térség német uralmának feltétele a magyarok megfosztása minden befolyástól.

Súlyos aggodalmakat okozott a főhadiszálláson a román politikai vezetés kérése, amelyet Hitler alapján véve megoldatlannak tartott. Egyetlen támasznak Antonescut tekintette, de őt sem tartotta politikailag eléggé ügyesnek, sem hatalmát kellően megalapozottnak. Nem értett egyet már azzal a móddal sem, ahogyan a tábornok a Vasgárdával támadt feszültséget és harcot megoldotta. „Horia Simát lelöttem volna – mondta –, és megtettem volna a román ‚Légiót’ a hatalom hordozójává.” Miután Antonescu ezt elmulasztotta, most nincs utód és a politikai alap bizonytalan. Röviddel utóbb Hitler visszatért e kérdésre. „Románia! – kiáltott fel. Ha ma Antonescuval történik valami, ki jön azután? Aggódok, ha csak rá gondolkok! A király egy piszkos kis béka . . . A román paraszt nyomorult barom. Egyébként is, minden, ami csak napvilágra jön, a legnyomorúságosabb.” Hitler bevallotta, azt szeretné, ha a horvátok lennének a románok helyén és megfordítva. Pavelić az olat feltehetően jobban biztosította volna, mint a román állam.

A szorgos munka, a hadiipari termelés mértéke és eredményeinek kiszolgáltatása tekintetében a nácioknak nem volt panaszuk az úgynevezett Cseh-Morva Protektorátusra. A katonailag megszállt ország cseh adminisztrációja nem vehetett magának még olyan szabadságokat sem, mint amelyeket Horthy vagy Antonescu megengedett magának. Itt semmiféle alkudozásnak és vásárnak nem volt helye. Ezzel is összefüggött, hogy Hitler megítélése a cseh nemzetről és jövőjéről a korábbiakhoz képest megváltozott. Rauschning magyarul is megjelentetett könyvében (Hitler bizalmasa voltam, Bp. én.) még az áll, hogy Hitler a csehek Szibériába vagy Volhíniába akarta költöztetni, mert azt gondolta, hogy amíg csak Közép-Európában vannak, „a huszita-bolsevista lázadás tüzfészkének” szerepét töltik be.

1942-ben a helyzetet a Führer már másként látta. Bizonyos szempontból ekkor már jobbakkak vélte a csehek a magyaroknál, lengyeleknél és románoknál. Elsősorban annyiban, hogy a csehek évszázadokon át készek voltak az elnémetesedésre és nem harcoltak egy olyan állami függetlenségért, amire egyébként sem alkalmasak. Ők legalább ismerik saját korlátaikat. Csak egy hibát nem szabad elkövetni velük szemben: nem szabad fegyvert adni a kezükbe. „A csehek ugyanis alázatóságok – magyarázta Hitler – amíg fegyvertelenek, de nagyra vágyásuk azonnal veszélyesen megnyilvánul, mihelyt az ember újra fegyvert ad a kezükbe.” Ez történt a Köztársaság idején, amikor Csehszlovákia – a többi kisállamhoz hasonlóan, de a legtöbbet felülmúlva –, ott fontoskodott a világ minden fővárosában. A mostani vezetők, így pl. Hacha, nagyon jól tudják, hogy a csehek önállósága letérés volt a jog útjáról. Most azután a csehek büntudatból és saját kitelepítésüktől félve, lázasan együttműködnek. „A Protektorátus kemény vezetésével így sikerülnie kell – vonta le Hitler a következtetést –, hogy 20 éven belül a cseh nyelvet ismét egy dialektus jelentőségére szorítsuk vissza.”

A cseh kollaboránsok ügybuzgalmát a náci fenyegetésekkel is alátámasztották. Heydrich meggyilkolása után a temetésre érkezett cseh küldöttség tagjaival Hitler közölte, „hogy mi a birodalmi érdekek további súlyos megsértését nem tűrhetjük el, és adott esetben a csehek kitelepítését fogjuk fontolóra venni, ami számunkra, akik már több millió németet áttelepítettünk, semmi problémát nem jelent.”. E kijelentést követően Hitler kegyesen engedélyezte, hogy Hacha és társai ezt az eshetőséget „megfelelő formában” a cseh nép tudomására hozzák. Az eredménnyel a náciak elégedettek voltak.

Mindazonáltal a csehekkel szemben Hitler ebben az időben is nagy elővigyázatosságot tanácsolt, mondván, hogy évszázadokig képesek játszani a legjobb alattvalót, majd hirtelen nagy meglepetéseket okoznak. A cseh kérdést, a visszánémetesített hű alattvaló szorgalmának kihasználása vagy a huszita-bolsevik tűzfészek kiirtása és a csehek kitelepítésének alternatíváját sem lehetett lezárni a háború alatt. Mint a magyarok, a Damokles kard a csehek feje felett is ott maradt, s nem lehetett tudni, vajon lecsap-e.

Teljesen egyértelmű volt viszont a lengyelek helyzete és a nekik szánt sors is. A volt lengyel állam hatalmas területeit Hitler egyszer s mindenkorra kiszemelte a telepítés céljaira, és úgy vélte, a történelem elég leckét adott abból, hogy a lengyelek, amíg egyáltalán léteznek, nem adják fel a harcot. Amikor egyes náciak a sok szép magas, szőke, kékszemű lengyelre felhívták figyelmét, sőt egy „fajtudós” a lengyelek egyik-másik törzsét alkalmasnak tartotta az elnémetesítésre, Hitler hevesen kikelt e tévtanok ellen. Kénytelen volt megmagyarázni, hogy aki ilyesmit állít, az a fajelméletből semmit sem értett meg. Kifejtette, hogy „szláv”, mint faj nincs is. A bolgárok türkmén eredetűek, a többi dél-szlávnál dinári „beütés” van, a cseheknek pedig csak bajszot kell növeszteniük ahhoz, hogy mindenki belássa: valójában mongolok. A horvátok elnémetesítése például népi szempontból nagyon is kívánatos lenne, politikailag azonban helytelen. A lényeg – mondta Hitler – az, hogy mi jön ki az elnémetesítésből: olyan faj, amely bele tud nőni a németiségbe, vagy olyan negatív valami, mint az elnémetesedett zsidó. E jövőbelátással viszont rajta kívül – úgy látszik – senki sem rendelkezett. Ő is csak annyiban, hogy azoknak a népeknek feltűnő „árja” vonásait, kék szemét, nyúlánk alkatát, szőkeségét nem akceptálta, amelyeknek földjét egyszer s mindenkorra el akarta sajátítani. Az ilyenekből szerinte csakis valami „zsidóféle” jöhetett elő „elnémetesítésük” esetén.

Az ilyen népeket, köztük a lengyeleket és ukránokat, minél életképesebbek és szaporábbak voltak, annál jobban kellett irtani, annál inkább meg kellett fosztani szellemi fegyvereiktől, vezető rétegeiktől, értelmiségüktől. A lengyeleket – amint Himmler és Frank, a birodalmi kormányzó megbeszélte, Hitler pedig jóváhagyta –, két német központból kiindulva (Krakkó és Lublin) német vasfogóba kellett zárni, s e két kiindulási pontból lassan, de állandóan összébszorítani. Hitler megparancsolta, hogy amíg e folyamat egyáltalán tart, nem szabad velük szemben semmiféle engedékenységet tanúsítani.

E gyakorlati politikai megfontolások arról vallanak, hogy a hitleri Közép-Európában nem csak az itt élő népek mozgásszabadsága szűnt meg, nem csak kiszolgáltatottakká váltak, nem csak a még meg nem szállt országok állami önállósága korlátozódott szinte napról napra, de valamennyien annak néztek elébe, hogy különállásuk formálisan is megszűnik, sőt nemzeti létük a legsúlyosabb veszélybe kerül. A lengyelek abszolút mértékben és bizonyosan „eltűnnek”, mások alázatuktól és engedelmségüktől függően megmaradhatnak és másodikként megtarthatják nemzeti nyelvüket, mint megtűrt dialektust. Vegetálhatnak esetleg megszokott helyükön, de a náci megítélésétől és a technikai, mindenekelezt közleke-

dési feltételektől függően talán másutt kell majd élniük. Ott is csak addig, amíg jól viselkednek, mert különben a Führer megvonja tőlük a Grund und Boden-t.

Ezek az elvek és elgondolások húzódtak meg a háttérben, midőn Horthy és Antonescu a Führerrel arról próbált vitatkozni, mennyiben és hogyan vegyen részt a „bolsevizmus elleni kereszties hadjáratban”, amikor Hacha növelte a hadiipari termelést, hogy kielégítse a német követeléseket, amikor valamennyien a német győzelemtől várható előnyöket latolgatták, és amikor ezek biztosítása érdekében a közkatonák elestek a német háborúban.

Kolbe Mibály (Magyarország)

A WEIMARI NÉMETORSZÁG KÜLPOLITIKÁJA ÉS A DUNA-MEDENCE NÉMET KISEBBSÉGEI

Az első világháború utáni német diplomáciai akták alapján érdekes képet kaphatunk arról, mennyire fájlalták az Osztrák–Magyar Monarchia „küldetésének” megszakadását, tekintettel a németiség által elért előnyös kulturális és gazdasági helyzetre délkeleten. Általános vélemény volt, hogy soha többé nem lehet elérni vagy pótolni az egykori monarchiának a befolyását a délkelet-európai térségben. A történelmi fejlődés véget vetett a Duna-medence eddigi állami egységének is: Nagy-Magyarország lakosságán – s ezzel a kétmilliónyi németiség szórványtelepülésein is – öt utódállam osztozott. Nem alaptalanul féltették a németiséget az uralgó nemzetek várhatóan erős nacionalizmusától Csehszlovákiában, Romániában, Jugoszláviában és az ún. Csonka-Magyarországon. (A kisebbségi sorsból egyedül a Burgenland néven Ausztriához csatolt nyugat-magyarországi német lakosság került ki.)

Felvetődött a kérdés: nem volna-e helyesebb sorsukra hagyni őket, és ezáltal tehermentesíteni Németország kapcsolatait a Duna-medence államaival? A konfliktuslehetőségek meglehetősen nagyok voltak ugyanis: a német kisebbségek védelmét, erkölcsi és anyagi támogatást sürgettek Németországtól, azon államok kormányaival szemben, amelyekben éltek. A németországi közvélemény határozottan pártfogásába vette a német kisebbségeket, és befolyásos német társadalmi szövetségek (Deutscher Schutzbund, Verein für das Deutschtum im Ausland) erélyesen és szüntelenül követelték számukra a német külpolitika védelmét és támogatását.

A német külügyminisztérium végül is a Duna-medence német kisebbségei számára kedvező döntést hozott: Németországnak kisebbségvédelmet kell folytatnia, és – saját nehéz helyzete ellenére – anyagilag is segítenie kell a német kisebbségeket, „mert a maguk ereje nem elegendő”. Mint hangsúlyozták: ha a Weimari Köztársaság külpolitikája a német kisebbségeket támogatja, azzal nem egy érzelmi – és bizonyos mértékig terhes – kötelességet teljesít, hanem mindenekelőtt Németország érdekeit szolgálja. A német kisebbségeknek a Duna-medence államaiban olyan gyakorlati jelentőségük van Németország számára, amelyet nem lehet elég nagyra értékelni. A leplezetlen cél: a német kisebbségeket felhasználni Németország befolyásának kiterjesztésére a Duna-medence államaiban.

Gazdasági tekintetben: jövedelmező piacot biztosítani ezekben az államokban a németországi exportnak. Az export ezen kiszélesítésében az ottani német kisebbségek segítségével sokat lehet elérni. Népinémet vállalatokat kell létesíteni, birodalmi német részesedéssel; e vállalatok számára németországi ösztöndíjak nyújtásával fiatal szakemberek képzendők ki. Németországi cégeknek a népinémet üzleti

vállalkozásokkal való együttműködése révén német befolyás alá kell vonni a Duna-medence országainak gazdasági életét. Kedvező körülmény, hogy a gazdaság – és nemcsak a gazdaság – kulcspozícióiban nagy számban található németek, akik – ha részben már asszimiláltak is – előreláthatólag készek lesznek a német érdekeknek megfelelően dolgozni.

A Duna-medence államaiban található nyersanyagok és élelmiszerek sok mindent pótolhatnak, amit Németország a versaillesi békeszerződéssel bekövetkezett területcsoportolások folytán elveszített. A német falusi lakosság maga is igen jelentős részt vesz ezen országok mezőgazdasági termelésében; mintaszerű mezőgazdasági munkájuk a nem-német lakosságra is szélesan kisugározhat. Ez igen fontos, tekintettel a mezőgazdaság intenzívvé tételének szükségességére, s a mezőgazdasági termelés kívánatos átállítása szempontjából is, hogy ti. ezen országok mezőgazdasági termelése a német import-szükségletekhez alkalmazkodjék.

Kulturális tekintetben a német kisebbségek jelentőségét abban látták és hangsúlyozták, hogy fontos szerepük van és lehet a német nyelv Délkelet-Európában elért térhódításának fenntartásában. Mindenekelőtt a német gazdaság számára, de általános politikai és kulturális szempontból is nyilvánvalóan óriási jelentőségű ugyanis, hogy a Duna-medence országaiban a német nyelvet meglehetősen sokan ismerik, és előnyben részesítik. A Weimari Köztársaság ún. külügyi kultúrpolitikája nagy érdeklődéssel figyelte a német kisebbségek iskolahelyzetét a Duna-medence államaiban, különös tekintettel a német nyelvre, mint tannyelvre vagy kötelező tantárgyra, a német tanítók, lelkészek – gyakorta hiányos – képzésére, s általában a német öntudatú értelmiségi réteg több helyütt igen vékony és gyenge voltára. E szempontból tulajdonítottak különösen nagy jelentőséget a német kisebbségi fiatalok számára részben hazai, részben németországi főiskolai tanulmányokat lehetővé tevő németországi ösztöndíjaknak.

Mínt hogy a Duna-medence államaiban a kormányok az új helyzetben kedvező konjunktúrát biztosítottak a francia kultúrbefolyásnak, a német külügyi kultúrpolitika erős versenyben volt francia konkurenciával. Német könyvek, folyóiratok, újságok terjesztésével, az ottani birodalmi- és népinémet kulturális szervezetek propaganda-tevékenységével igyekezett az egyes országok vezető köreit és egész közvéleményét meggyőzni arról, hogy az állam igazi érdekei sokkal inkább Németország, mint Franciaország felé irányulnak.

Politikai tekintetben igen nagy volt a Duna-medence német kisebbségeinek jelentősége Németország számára. A német külpolitika nyitva akarta tartani az átjárást a Közel-Kelethez és az Adriához és a német kisebbségek hídpillérekül szolgáltak ahhoz. A francia politika befolyása a Duna-medencében a kisantant-államokra, igen veszélyes volt e német külpolitikai célkitűzések, különösen az osztrák Anschluss megvalósítása szempontjából. A német diplomácia és maga a Külügyi Hivatal nézete szerint a németiség megerősítése a Duna-medence államaiban, melőzhetetlen feladat: a német kisebbségek a maguk kisebbségi politikájával akként befolyásolhatják azon országok belpolitikáját, ahol élnek, hogy az egy németbarát külpolitikai orientációt is eredményezhet.

A németiség megerősítéséhez a kisantant-államokban messzemenően kedvezőbbek voltak a körülmények, mint a trianoni Magyarországon, ahol a maradék németiség – amely a magyar környezetben már eddig is erősen asszimilálódott – e folyamat további előrehaladásával számolhatott. A magyar nemzetiségpolitika, a Trianon sokkhatása alatt álló közvélemény erős nyomására, mesterséges eszközökkel is gyorsítani igyekezett ezt az alapjában véve természetes folyamatot. A kis-

antant-államok kormányai viszont politikailag azt tartották okosnak, ha a Magyarországtól hozzájuk átszatolt területeken előzékenyek a német kisebbségekkel szemben: itt a maguk részéről is támogatták a visszánémetesítő tendenciákat, és a németiség megerősítését célzó módszereket. Meg voltak ugyanis győződve arról, hogy ezeken a magyar irredentától fenyegetett területeken ez az elképzelhető legjobb állampolitika ahhoz, hogy az itt – földrajzi elhelyezkedésüknél fogva – nem német-irredenta beállítottágú német kisebbségeket a magyar irredenta törekvésektől is visszatartsák, s részükről közös front, német–magyar kisebbségi blokk alakítását megakadályozzák. A Weimari Köztársaság külpolitikája nem hagyta kihasználatlanul az effajta diszkriminatív nemzetiségpolitikából a német népesség megerősítésére adódó lehetőségeket a kisantant-államok Magyarországtól átszatolt területein. A magyar diplomácia hiába sürgette a Weimari Köztársaság kormányaitól a kisantant-országok németiségének az ottani magyar kisebbséggel való szorosabb együttműködésre ösztönzését, a magyarországi német kisebbség helyzetének ellenszolgáltatás gyanánt kilátásba helyezett rendezése nélkülözöte a megfelelő határozottságot és szükséges garanciákat. A német „erőgyűjtés” weimari időszakában egyelőre nem voltak időszerűek a magyar felszólítások közös, aktív irredenta ill. revíziós politikára.

Ilyen körülmények között nem csekély feszültség támadt Magyarország és Németország viszonyában; a német külpolitika módszerei a baráti Magyarországgal szemben – sajátos módon – bizonyos mértékig keményebbek voltak, mint amelyeket a kisantant-államok viszonylatában alkalmazott. A Külügyi Hivatal sajtóosztálya által kezdeményezett és vezetett ismételt sajtókampányok során erősen kihasználták azt a különbséget, amely a magyarországi németiség és a kisantant-államokhoz csatolt volt magyarországi területek németiségének helyzete között az utóbbi javára mutatkozott. A Külügyi Hivatal kulturális osztályának titkos fondjaiból – némi habozás után – kifejezetten politikai célokra is adtak pénzt a magyarországi ún. népinémet mozgalomnak. Politikai célzatú titkos németországi finanszírozásra, amely az államközi kapcsolatokat mindig súlyos megterheléssel fenyegette, a kisantant-államok vonatkozásában nem volt szükség, mert ott legális német pártok működtek, s azok költségeit honi forrásokból fedezhették; a Németországból érkező anyagi támogatás így valóban az ottani német kulturális intézmények fenntartását és fejlesztését szolgálta.

A Weimari Köztársaság külpolitikája mégis bizonyos tartózkodást tanúsított Magyarországgal szemben. Magyarország barátsága fontos volt Németország számára – ha nem is annyira, mint azt Magyarországon képzelték: a német külpolitika nem volt abban a helyzetben, hogy a kisantant-államok vonatkozásában fennálló német érdekeket feláldozhassa a számára kétségkívül értékes magyar barátságért, illetve, hogy lemondhatott volna a magyarországi németiség erősítéséről, amelyben összekötő kapcsot látott az említett országokban oly fontos gazdasági, kulturális, és politikai „küldetés” betöltő német kisebbséghez. A kisebbségi politikába, mint minden egyes állam belpolitikai ügyébe való beavatkozás ódiúmat a német külpolitika egy ügyes, leplezett kooperáció keretében átháríthatta a Külügyi Hivatallal együttműködő német társadalmi szervezetekre és intézményekre (Deutscher Schutzbund, Verein für das Deutschtum im Ausland, Deutsches Auslandsinstitut stb.).

A weimari időszak vége felé azonban e szervezetek és intézmények már bizonyos érintkezésbe kerültek a Németországban hatalomra törő nemzetiszocializmussal; a nagy német népközösség eszméjét nemzetiszocialista szellemben kezdték át-

értelmezni, és ebben a szellemben kezdték befolyásolni a Duna-medence államainak német kisebbségeit. A Weimari Köztársaság diplomáciai aktái aggodalmat áruznak el ezen új szellem és az annak megfelelő új módszerek térhódítása miatt, amely hamarosan tapasztalható volt a Duna-medence államai németiségénél.

Jegyzet

E közleményünk a szerző előadásának szövege, amelyet a nyugatnémet történészekkel első ízben tartott balatoni konferencia (1983. május 28–29.) keretében a címben jelzett témakör megvitatásához bevezetőül mondott el. Forrásaiul a budapesti, prágai, bucaresti, belgrádi német követ-ségek, pozsonyi, kassai, brassói, temesvári német konzulátusok jelentései szolgáltak, az 1919–1933 közti időszakból. E diplomáciai aktákat a Német Szövetségi Köztársaság külügyminisztériumának politikai archívumában (Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes) tanulmányozta Bonnban.

A közlemény tömör összefoglaló jellegére való tekintettel az egyes diplomáciai aktákra egyenként történő hivatkozástól eltekintettünk.

Martyn Ferenc (Magyarország)

A MAGYARORSZÁGI NÉMETSÉG ISKOLAUGYEINEK ALAKULÁSA
A DÉLKELET-DUNÁNTÚLON
(1938—1944)

Bevezetés

A magyarországi németiség történetét tárgyaló irodalmunk elsősorban politikai mozgalmunkkal, a kormányzatok és a hazai németiség nemzetiségpolitikai viszonyainak kérdéseivel foglalkozott. Ugyanezek a munkák figyelemmel kísérték és alapvető utalásokat tettek a németiség iskolapolitikai kérdéseire is. A legjelentősebb munkák egybehangzóan megállapították azt is, hogy a harmincas évektől a hazai németiség szervezetei egyik legfontosabb politikai kérdésnek tekintették a „kisebbségi iskolaügyet”, vagy más terminus szerint „nemzeti iskolaügyet”.¹

A magyar kormányzat, szemben az utódállamok kultúrpolitikai koncepcióival és gyakorlatával, az iskoláztatás ügyét, a kisebbségi oktatás politikája irányítását nem kívánta kiengedni kezéből. Konzultációs szinten tárgyaltak a *Gratz Gusztáv* vezette Volksbildungsverein képviselőivel, de a Basch Ferenc irányítása alatt tevékenykedő és a birodalomtól eszmeileg és anyagilag erősen támogatott Volksdeutsche Kameradschaft vezetőivel nem kívántak tárgyalni. Az első bécsi döntést követően megalakult és megerősödött Volksbund is mindvégig küzdeni volt kénytelen azért, hogy miniszteri szintig egyáltalán eljuthasson. A kormányzat mindvégig „saját iniciatívája alapján” döntött a kisebbségi iskolaügyekben. A hazai németiség politikai szervezetei között, az 1935-ben bevezetett ún. egységes iskolarendszer ügye körül alakult ki, erős politikai töltettel teli „iskolaharc” (Schulkampf), amelyben a nagy német törekvések, a nemzeti szocialista behatolás, a jogos kisebbségi követelések éppúgy megtalálhatók a németiség részéről, mint a nacionalista magyar kormányzati politika, a legmodernebb nemzetiségpolitikai elemek, a magyar tanügyirányító kormány és alsóbb szervektől.

A kor iskolapolitikájára mindenképpen alapvetően jellemző, hogy ellentmondásokkal teli küzdelem volt a német birodalom ránk nehezedő politikai nyomásával szemben.

Imrédy Béla első kormánya az anyanyelvi oktatást illetően azon a véleményen volt, hogy a Magyarországi Német Népművelődési Egyesülettel tárgyalva, annak véleményét kikérve, a magyar kultuskormányzat önállóan, minden más befolyástól mentesen oldja meg a németiség anyanyelvi oktatásának ügyét. A kormány azonban valószínű nem látta tisztán ennek a megoldásnak várható nehézségeit. Ugyanis ekkor már a hazai németiség politikai mozgalmában a Basch Ferenc vezette Volksdeutsche Kameradschaft hatása és befolyása olyan jelentékeny volt, hogy az oktatás kérdésében is irányítani volt képes a hazai német közvéleményt.²

Az iskolaügy általában, ezen belül a német nyelv (anyanyelv) oktatásának kérdése a hazai radikális német csoport koncepciójában egyik fő harci kérdés lett. 1935. évi iskolarendelet, amely az ún. egységes tanítási rendszert vezette be és igen

jelentékeny lehetőségeket adott az anyanyelv oktatására még akkor is, ha a korábbi „A” típusú iskolákat megszüntette. Az anyanyelv tanítása általában nagyobb figyelmet kapott a kormányzati és kerületi (Tankerület) és megyei (Tanfelügyelőség) iskolairányítás munkájában. Az anyanyelv tanítása és a magyar nyelv oktatása párhuzamosan történt az új rendszer szerint a nemzetiségi lakosságú községben, ahol ennek megvoltak a feltételei. A Volksdeutsche Kamerandschaft vezetői és hívei a szomszéd államok mintájára készítettné. Volksprogram (Népi német program) második pontjában a német nevelésügy kérdését dolgozták ki. E program elutasította az egységes tanítási rendszert, tagadva a kisebbségi német iskolákban a kétnyelvűség szisztémáját, tisztán német tannyelv bevezetését követelte, továbbá 400 óvoda átadását a népcsoport számára.³

A tannyelv tanításának eldöntését meghatározó szülői értekezletek megszüntetését kívánta, amely mögött természetesen nemcsak az húzódott meg, hogy ezzel ki akarták védeni a magyar helyi iskolahatóságok (Iskolaszék) befolyását, hanem a szülői akarat megsemmisítésével a radikális (nemzetiszocialista) tartalmú iskolák megszervezését akarták érvényesíteni.

Abból a rosszul és tendenciózusan állított és hangoztatott koncepcióból kiindulva, hogy nincs elég németül tudó tanító a nemzetiségi lakosságú falvakban, német tanítóképző és középiskolák felállítását követelték.⁴

1935–1936-ban folyt magyar–német kormánytárgyalásokon is egyik legjelentősebb problémaként ismeretes az iskolaügy. Érdekes módon e tárgyalásokon a német tényezők pozitívabban ítélték meg az iskola konzekvens végrehajtásának várható következményeit, mint Basch vezette csoport Magyarországon.⁵

Kameradschaft és a Volksbildungsverein Gratz vezette csoportja között, a szakításig kiéleződött harcban, az anyanyelvi oktatás, illetve az egész hazai német iskolaügy neuralgikus pont lett már a Volksbund megalakulását követő években. Tanulmányunk e küzdelem megismeréséhez nagy jelentőségű és mennyiségű dokumentumot tár fel ahhoz, hogy reálisan bizonyítékokat sorakoztathassunk fel.

Gratz a magyar kultusz kormányzat által kidolgozott iskolarendelet alapján állt, annak következetes végrehajtásáért küzdött, a német tanítóképzés megindítását is hangsúlyozta, továbbá sikraszállt a szülői akarat érvényesítésének gondolata mellett. Vele szemben Basch és csoportja kevésnek tartva az iskolarendelet által hozott lehetőségeket, a Volksbildungsverein elleni harc eszközeként tekintette a német iskolák tannyelvének kérdését, a propaganda hadjáratukban központi kérdéssé fokozták az egységes oktatási rendszer azonnali bevezetését.

A szomszéd államokban pl. a sajtó eléggé tárgyilagosan, igen jelentékeny számban, pedig elismeréstől sem tartózkodva írt a magyar iskolarendszer lehetőségéről. Basch, a Gratz csoport elleni állandósuló támadásban, azokat túllicítálva, a teljes anyanyelvi tanításért szállt síkra. Természetesen nemzetiszocialista szellemű, német tannyelvű iskolát értve alatta. Mint ezt később Baranya, Tolna, Somogy megyei egyesületi alapítású iskolájuknál Balázs Ferenc jelentései alapján láthatjuk, meg is valósította.

Kozma Miklós belügyminiszter 1936. decemberi németországi tárgyalásait megelőzően készült budapesti német nagykövetségi tájékoztató feljegyzés részletesen kitért a magyarországi német iskolaügyre. Ez a dokumentum számunkra különösen azért fontos, mert konkrét adatai mutatják, hogy a birodalmi német szervezet következetesen pontatlanul tájékoztatták, mind a hivatalos magyarországi német tényezők, különösen pedig a német egyesületek. Az a megállapításuk, hogy az ún. kisebbségi népiskolákban alkalmazott 1306 tanító nem német és németül csak félig-meddig tud, ugyanúgy nem felelt meg a valóságnak, mint az, hogy a

20 149 népiskolai tanító közül 95 német anyanyelvű tanítót alkalmaznak. Ez akkor is tendenciózus szintetizálás, ha adataikat hivatalos statisztikákból, népszámlálás nyilvánosságra hozott adataiból állítottuk össze. A valóságos tényeket dolgozatunk három alfejezetében láthatjuk, Délkelet-Dunántúl jelentős németlakta községeiben működő iskolák vizsgálatai alapján. Különösen hamis volt a német szervek tájékoztatása a gyermekek német tudását, író- és beszédkészségét illetően. Kozmának e tárgyalásokra további előnyt biztosított, hogy a tanítóságról, a tanulóifjúság, az iskolák nyelvtanítási eredményeiről és a szülők várható magatartásáról e tájékoztatás ugyancsak egy sor szubjektív érzésektől irányított adatot tartalmazott. Továbbá a hivatalos hazai német sajtó elfogultságát.⁶

A német kormány kulturális követeléseai között különösen figyelemre méltó, rémánk szempontjából, Kozma tárgyalásra készült, ellenérveknek tekinthető német összeállításból az a megállapítás, amely szerint tarthatatlanok a magyarországi és az utódállamokban élő németiség iskolaügye között megfigyelhető különbségek. Mint erre később, tanulmányunk II. fejezetében részletesen utalunk, ezt nemcsak a náci befolyás alá kerülő Volksbund használta fel érvként, hanem a legmagasabb szintű államközi tárgyalásokon is a román, jugoszláviai, csehszlovákiai német nemzetiszocialista szellemű kulturális „eredményeket” kívánták presszionálni a birodalom vezetői a magyar kormány ellen.

A magyarországi német iskolaügyi referencia megszervezése 1938-ban és *Balázs Ferenc* kinevezése ilyen politikai helyzetben válhatott különösen nagy jelentőségűvé. A magyar–német kormányközi tárgyalásokhoz alapanyagot szolgáltatott a következő kérdésekben: az iskolarendszer fejlődése, tanítók, tanulók nyelvtudása, az új, egységes rendszer alakulása, a tanítói nyelvtanfolyamok eredményei, a pángermán szellem jelentkezése az iskolákban.⁷

1937 végén azonban még lehetségesnek tűnt egy ilyen rendszeres tájékoztatás hiányában az, hogy a Neues Sonntagsblatt a valóságnál lényegesen sötétebbre fesse az egységes rendszer által elért eredményeket, és egyáltalán a hazai németiség iskolaügyét Hóman miniszterhez címzett nyílt levélben. Jólehet e cikk propagandisztikus jellegéhez nem fér kétség, döntően arra irányult, hogy a radikalizálódás híveiül szegődött német csoportokat visszahódítsa – mindenekelőtt hangnemével – a Kameradschaft irányzatától. E nyílt levél jelentős valóság tartalma mellett, teljesen egyoldalúan a helyi hatóságokat és magyar nacionalizmus helyi jelentkezését okolta az egységes rendszer lassú bevezetéséért. Nem kétséges, hogy ez döntő tényezőnek bizonyult a felekezeti iskolák tanterveinek kidolgozásakor, a két nyelv párhuzamos tanításának megvalósításakor. Azonban a nyílt levél mélyen hallgatott arról, hogy az egységes rendszer bevezetésének egy sor objektív akadály volt. Mindenekelőtt az egész magyar iskolahálózat rendkívül elavult, rossz és elhanyagolt épületei. Az egyházi fenntartású iskolák felszerelése is szegényes. A tanítói ellátottság hasonlóan rendkívül alacsony volt, függetlenül a tanulók nemzetiségi hovatartozásától. Rendkívül kevés volt az osztott iskolák száma, ahol kedvező feltételek mellett lehetett volna az egységes rendszerre az áttérést megvalósítani.

1937. szeptember 14-én Gratz Gusztáv nyújtott be memorandumot a miniszterelnöknek, amelyben félreérthetetlenül fejtette ki, hogy az a Kameradschaft elhelyezésére irányul. E dokumentumban is az iskolaügy került legelőször és legrészletesebben exponálásra. A benne felsorolt konkrét tényezők azonban jelentős túlzásokat, sőt olyan megállapításokat tartalmaztak, amelyek nem feleltek meg a valóságnak. Így pl. nem üldözték a szülőket, amiért egységes rendszerű tagozatba írátták gyermekeiket, noha volt elszórta példa arra, hogy viták keletkeztek a falvakban ezért. Egyetlen példát sem találtunk három megye 189 iskolájában, ahol

német gyermekeket tanítottak, hogy Gratz hangoztatta „szégyenkönyvet” vezettek volna a németül beszélő, játszó kisdíjakokról. Ti. minden kisiskolás anyanyelvét használta, ahol a szülők otthon velük németül beszéltek. Balázs Ferencnek csaknem az egész országra kiterjedt iskolalátogatásai alapján, az is biztosan megállapítható, hogy elenyésző azoknak az eseteknek a száma, ahol a szülőket megfélemlítették a tagozatok feletti szavazások idején.

1938 után, amikor a Volksbund erőteljes agitációba fogott, akkor annak ellen-súlyozására valóban találunk példát arra, hogy a német szülőket, megszervezték a helyi iskolaszék vezetői, a magyar tagozatok támogatására.⁸

Nem fogadható el a Gratz-féle memorandumban hangoztatott azon megállapítás sem, hogy a szülői értekezletek az iskolarendelet szabotálását mozdítják elő. Az 1937. és az 1938/39. tanévre elhúzódnó szülői értekezletek valóban az új rendszer bevezetését késleltető, helyi iskolaszéki vagy egyházmegyei tevékenységből adódtak.

Gratz Gusztáv vezette Volksbildungsverein kétségkívül nehéz helyzetbe került 1937–1938-ban, hiszen az iskolaügyben széles körben hangoztatott perspektivikus tervei, valamint a mindennapi iskolapolitikában felmerülő nehézségek, mindenekelőtt az egységes rendszer lassú realizálódása, azt a látszatot keltették a németiség egy részében, mintha valójában nem elég erőteljesen lépne fel a kormánytól.

1938 nyarán a minisztertanács foglalkozva az iskolaüggyel, a tanfelügyelőségtől és a tankerületi főigazgatóságoktól kapott, eléggé egyoldalú tájékoztatása alapján, Teleki előterjesztésében úgy döntött, hogy kikapcsolják a lakosság kezdeményezését, véleményezését az iskolák tagozatainak felállításánál. Ez valójában egyrészt engedmény volt, az ekkorra már birodalmi tényezők által is hangoztatott azon követelésnek, hogy a szülőket a helyi vezetés nemzetiségellenes hatása alól ki kell vonni, amelyet az egyház és különböző tanügyirányító hatóságok fejtenek ki. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy a VKM a maga kerületi, megyei oktatásirányító szervezeteivel, valamint a megyei egyházhatóságokkal hivatalból kívánta meggyorsítani az egységes rendszer megvalósítását. Ettől a pillanattól kezdődően a minisztériumnak minden eddigi tájékoztatásnál gyorsabb, részletesebb, pontosabb felmérésre, az egész magyarországi német nemzetiségi iskolaügy áttekintésére volt szüksége.

1939. januári magyar–német tárgyalásokon is élesen vetődött fel az iskolaügy. Csáky, Ribbentroppal történt tárgyalásain Balázs Ferenc két összefoglaló jelentéséből merítve, már konkrét elemzést adhatott arról, hogy a felekezeti iskoláknál is jelentősen előrehaladt, azok „autonom jogaik ellenére”, a kisebbségi iskolák egységes rendszerű tagozatainak szervezése.

E tárgyalásokat megelőzően egy hónappal Balázs Ferenc jelentést készített tapasztalatairól a miniszterelnöknek és a VKM-nek. Ezt követően a kultuszminiszter 1939 második felében küldött leiratában jelezte Balásznak, hogy jelentését az előző felterjesztéséhez hasonlóan készítse el, hogy azokat „német birodalmi tényezőkkel folytatandó tárgyalásokon ismét használni lehessen, törekedve ugyanúgy arra, hogy valamennyi adata ellenőrizhető legyen és ugyanúgy kiállja a hitelesség és teljes objektivitás próbáját...”⁹

Csáky tárgyalásain pontos adatokkal szolgálhatott Ribbentropnak arról, hogy a német lakosság egy része kifejezetten gazdasági és egzisztenciális okokból, hátrározottan kívánja a magyar nyelv tanítását is. Ennek megvalósítása ugyanúgy kisebbségi érdek, mint az anyanyelv tanítása. Balázs Ferenc valamennyi jelentésében e kérdésre pontosan, teljes bizonyító anyaggal tért ki 1941-ig. Jelentései szemléletesen bizonyítják tevékenységének horderjét, valamint igen értékes ada-

tokkal teszik láthatóvá a magyar kormányzati működés mechanizmusát a korabeli diplomáciában a nemzetiségi kérdésről, közelebbről a német kisebbségi kérdésben.¹⁰

1938–1943 között német–magyar kormánytárgyalásokon, ahol a „népinémet művelődés” kérdése is előkerült, továbbra is az iskolaügy nyújtott újabb támadási lehetőséget a magyar kormányzat ellen. A bécsi szerződés elszabotálását hangoztatva kíséreltek újabb engedményeket kierőszakolni a magyar kormányzattól. 1942 nyarán *Kállay Gyula* miniszterelnök németországi útján Ribbentrop azt terjesztette elő, hogy az iskolaügyben nem kaptak egyenlő jogot a visszacsatolt országrészekben élő németekkel. Kállay tárgyalását megelőzően kelt *Balázs Ferenc* 1941. évről és 1942. első tanévről készített külön jelentése a miniszterelnökségre és a VKM VI/6. üo.-ra, amelyben különösen a visszacsatolt Bácska, Délbaranya területén lévő helyzetet elemezte. Emellett a német ifjúsági szervezkedésre foglalt össze hatalmas anyagot. Ezek reprezentatív egykorú felméréseknek számítanak. Külön szólt a Volksbund által létesített és fenntartott társulati iskolákról, amelyekben a nemzetiszocialista nevelés nyomult előtérbe.

A miniszterelnök tárgyalásairól szóló irodalmi utalásokat összevetve *Balázs Ferenc* jelentésében foglaltakkal, valamint a külön jelentés időpontja és Kállay miniszterelnök tárgyalási terminusa is mutatja Balázs tevékenységének kormánykapcsolatát.¹¹

A területi revízió befejezése után a Volksbund és a német birodalmi szervek is teljes erővel igyekeztek fokozni a hazai német kisebbségi iskolák, nem is szólva a Volksbund társulati iskolák nemzetiszocialista szellemű oktatását. Elsősorban a kultuskormányzat, de maga a miniszterelnökség nemzetiségi iskolaügyi referenciája is – egy-két németbarát tanácsost kivéve – erőfeszítéseket tettek az erősödő nemzetiszocialista jelenségek ellen.

A birodalmi német hivatalok vezetői és különböző képviselői, akik iskolaügyi kérdésekben tárgyaltak 1941–1943 között Budapesten vagy Németországban, a bécsi döntés művelődési vonatkozásainak megszegésével vádolták a magyar kormányt és igyekeztek nyomást gyakorolni a tárgyalásokon szereplő küldöttségre. Amikor az iskolaügyekben felkészült magyar küldöttség vezetője pl. cáfolta a Birodalmi Külügyi Hivatal vezetőjének, *Helmut Triskának* a német kisebbségi iskolaügyben kialakított véleményét, azzal válaszolt, hogy már nem is a tanítási nyelv fontos, hanem a nemzetiszocialista szellem érvényesülése. 1942-ben általában előtérbe került a különböző magyar–német tárgyalásokban a kisebbségi iskolák „szeleme”.¹²

Balázs külön jelentésben számolt be 1942. november 1-én a miniszterelnökség nemzetiségi osztálya utasítására, a visszacsatolt Bácska és Délbaranya iskoláiban jelentkező nemzetiszocialista szellemű tanításról. Ugyanekkor részletes összefoglaló jelentést küldött a Deutsche Jugend szervezkedéséről. Bizonyította, hogy „... alapszabály ellenesen működik, kizárólag nemzetiszocialista szellemben tevékenykedik és azt az általánossá vált gondolatot táplálták a legkisebbtől a legnagyobbba, ti., hogy „én német vagyok, az én hazám Németország...”” Novemberben folytatott kormány megbeszélésen részletesen került előtérbe az iskolákban folyó nemzetiszocialista agitáció. A Volksbund vezette Deutsche Jugend erejének növekedésével párhuzamosan növekedett *Balázs Ferenc* látogatása, ellenőrzése. Az ifjúsági szervezet döntő dokumentumai is kezébe kerültek valamilyen módon, amelyet eljuttatott a kormányhoz. Kitérult ezzel az egész Dunántúlon és Bácskában kiépített szervezet minden részlete.

Világosan látható tehát, hogy Balázs Ferenc minisztériumi nemzetiségi iskolareferens és a kormányzat általános nemzetiségpolitikájában fontos láncszem volt,

rendszerint kormányutasításra közvetítette fel azt a valóságanyagot, amely a hazai német iskolaügy, valamint a Volksbund kulturális, elsősorban iskolapolitikájában jelentkezett. Kormányzattörténeti szempontból sem érdektelen az a módszer, ahogy ezeket a jelentős feladatokat elvégezte.

I. Fejezet

A magyarországi németiség iskolaügyének iratai a Baranya megyei Levéltárban és Balázs Ferenc nemzetiségi iskolaügyi referens működése

1. Források

A Baranya megyei Levéltár több olyan jellegű fonddal rendelkezik, amelyekben a két háború közötti kisebbségi iskolaügyre vonatkozóan primér források találhatóak. Mindenekelőtt a Pécsi Tankerületi Főigazgatóság Baranya és Somogy megyei hatáskörrel működő hivatal iratai jelentősek. Tolna a Székesfehérvári Tankerülethez tartozott, de tekintettel a művelődési és kulturális kapcsolatokra, jelentősek az igazgatóságok közötti olyan jellegű és tartalmú átiratok, amelyek a kerületi oktatásirányítás elvi politikai kérdéseiről szólnak.

Kiegészíti és részletezheti a kutatást a Baranya megyei királyi tanfelügyelőség iratai is ugyanebből az időszakból. A tankerülethez, illetve a tanfelügyelőséghez került több olyan iratcsoport, amely ugyan nem e két szerv irattárában keletkezett, de tartalmuk miatt, a háború után ide sorolták. Ezek a dél-dunántúli, Bács megyei német polgárok ellenőrzése során keletkezett roppant értékes iratok, jegyzőkönyvek stb.

Harmadik fond Balázs Ferenc minisztériumi nemzetiségi iskolaügyi referens és felügyelő iratai, amelyek hiánytalanul maradtak meg, 1938. évi kinevezésétől 1944. novemberi nyugdíjazásáig. Nagy fontosságú dokumentumokat tartalmaz a terület politikai hatóságának, a főispánnak az irattára, amelyben az iskolák jellegének és statisztikáinak dokumentumai találhatóak. Végül meg kell említenünk a Baranya megyei Levéltár és az Országos Levéltár együttműködése során a Délkelet-Dunántúlra vonatkozóan feltárt Miniszterelnöki Nemzetiségi Ügyosztály iratait, amelyek kimeríthetetlen tára a hazai nemzetiségi iskolaügy két háború közötti kutatásának.

Jelen tanulmányunkban elsősorban Balázs Ferenc nemzetiségi iskolaügyi referens iratainak alapján kívánjuk megrajzolni a Délkelet-Dunántúl német kisebbségi iskolaügyének alakulását 1938–1944 között.

Balázs Ferenc iratainak történeti forrásértéke a bevezetőben vázolt magyar kormánypolitikai gyakorlat egybevetésénél voltak különösen megfigyelhetők. Természetesen egy-két jellemző esetre utalhattunk csak. Azonban kimutathatók elemzéseinek felhasználása a legkülönbözőbb területeken, így az egykorú rendeletalkotásnál ugyanúgy, mint a közoktatáspolitikai tartalmi kimunkálásánál.

Jelentései, valamint statisztikái országosan is reprezentatív felmérésnek foghatók fel. Különösen akkor állapíthatjuk ezt meg, amikor összehasonlítást tettünk a német kisebbségi iskolaügyet rendező miniszterelnöki és VKM utasításokban kijelölt iskolák száma és Balázs Ferenc által látogatott intézetek száma és minősítése között. A 700/1941. ME. sz. r. alapján készült és a VKM által kiadott 25.376/1941. sz. rendelet pl. Baranya–Somogy–Tolna vármegyék területén 184 iskolát nevezett meg, ahol tisztán német tannyelvű oktatásra kellett áttérni. Balázs Ferenc 1938–1944 között ezek közül 132 iskolát, tehát 71,7⁰/₀-át ellenőrizte. A rendelet kiadá-

sát megelőzően Balázs Ferenc minősítette Baranya, Tolna, Zala, Somogy, Bácska, Veszprém, Fehér, Pest–Pilis–Kiskun vármegyék valamennyi kisebbségi iskoláját.

1938. évi első jelentésétől egész 1944 januárjáig készített részjelentéseiben felhívta a figyelmet arra is, hogy a hazai szórványmagyarság iskolaügyét is rendezni kell. Ezalatt a német vagy éppen délszláv lakosságú falvakban elszórtan élő 1–20 főt kitevő magyar iskolaköteleseket értette. Javaslatára a VKM a harmincas évek derekán tervezetet dolgoztatott ki. Amikor funkciójába került, tervezetét a VKM elfogadta és a pécsi gyárvárosi iskola kiemelkedő képességű tanítóját, majd a felszabadulás után főiskolai tanárt, dr. Muszti Lászlót bízta meg a kérdés rendezésével. Muszti, Balázssal együttműködve a magyarországi német falvakban élő szórványmagyarság iskolaügyét is irányította. Kerületeket szervezett, iskola-kollégiumi és magánoktatási hálózatot épített ki. Balázs és Muszti irattára is fennmaradt a jelzett időből. A kisebbségi iskolaügy rendezésére való őszinte törekvésükre jellemző, hogy a szórvány német és délszláv oktatást is szorgalmazták. Fejér megyében pl. megszervezték a balinkai, isztiméri, pusztavámi, Tolnában a bikácsi, györkönyi, Baranyában a lipoldi, Pest megyében a budakeszi, Bácskában a Bulkesz községi német szórványiskolát.

A meglátogatott iskolák döntően felekezeti iskolák voltak. Jelentései alapján statisztikai összeállítást készítettünk a kisebbségi, német tanítású, vagy az egységes rendszerben tanító iskolákról. Ezek alapján a következő volt a vizsgált régióban a német tannyelvű, illetve vegyes tannyelvű iskolák jellege:

Állami	Katolikus	Evangélikus	Református	Községi	VDU	Össz.
20	72	26	2	9	3	132
15,15 ⁰ / ₀	54,56 ⁰ / ₀	19,71 ⁰ / ₀	1,5 ⁰ / ₀	6,81 ⁰ / ₀	2,27 ⁰ / ₀	100 ⁰ / ₀

Döntően tehát (100 iskola, 72,77⁰/₀) felekezeti iskolákat látogatott.

14 félévről készített összefoglaló jelentése és statisztikái mellett közel 400 részletes tájékoztatója maradt fenn.

Külön tanulmány témája Balázs Ferenc irataiban a magyarországi német ifjúsági mozgalom, a német polgári iskolák ügye. Ugyancsak jelentékeny irata maradt fenn a kisebbségi iskolák nyelvtanításának metodikai kérdéseiről, amelynek országos jelentősége van. Ő készítette a tanterveket, tanmenetmintákat, vezérkönyvet, minta óraterveket, módszertani utasítástervezeteket, sőt a német tannyelvű iskolák kötelező és ajánlott olvasmányjegyzék tervezetét. Hasonlóképpen az egységes rendszerű oktatás számára is számos dokumentumot dolgozott ki. Balázs életművéhez szorosan ezek is hozzátartoznak, feldolgozásuk további tanulmányaink témája.

2. Balázs Ferenc működése 1938–1944 között

Ki volt Balázs Ferenc?

1887. január 17-én született a Torontál vármegyei Rudolfsnad nagyközségben. Anyakönyvi bejegyzés szerint: Franz Anton Bittenbinder néven a második gyermek volt. Szülei földművesek. A BM. 157.700/1926. sz. rendeletével engedélyezte számára a névmagyarosítást. Elemi iskoláit Rudolfsnadon, a polgárit Títelben, a tanítóképzőt pedig 1902–1906 között a temesvári állami tanítóképzőben végezte, ugyanitt kántori bizonyítványt szerzett. Németül tökéletesen beszélt és 1909-re képesítődött német tannyelvű tanításra is a Temesvári Állami Tanítóképzőben. 1908/9. évben ipariskolai rajztanfolyamon képesítette magát, 1910-ben ipar-

iskolai közismereti tanfolyamot végzett. 1927-ben faipari szakrajztanfolyamon szerzett oklevelet. Végül 1930-ban tanítói szemináriumok előadóképzői tanfolyamon szerzett képesítést.

Berze Nagy János Baranya vármegye királyi tanfelügyelő 1937. évi minősítése alapján ismeretes szolgálati működése 1906-tól. A tanítást a Temes megyei Károlyfalva állami elemi iskolában kezdte és rendes tanítóként működött 1918. júliusig. Ezt követően Fehértemplomra került az ottani állami elemi iskolába. 1919-ig itt németül tanított. A többnyire német anyanyelvű tanulók ragaszkodása nehezéte tette számára a búcsút, amely az impérium változás kövekeztében elkerülhetetlen lett számára. Ugyanis 1919-ben a szerb megszálló hatóságok előtt leteendő hűség esküt megtagadta. Fegyelmi eljárás során osztozott kisebbségi tanítók itteni sorában. Fizetését $\frac{1}{3}$ -al csökkentették, majd tanítói működését felfüggesztették és egyidejűleg rendőrségi felügyelet alá helyezték. 1920-ban a demarkációs vonalon átszökött és a VKM-ben szolgáltatételre jelentkezett. 1920. április 1-én a minisztérium a székesfehérvári község elemi iskolába helyezte. 1923. február 12-én VKM Pécsre helyezte át, és itt az állami elemi iskola tanítója. 1929. november 25-én a Fiumei u. állami elemi iskola igazgatójává nevezték ki. 1933. május 1-től saját kérelmére a Belvárosi iskolába kerül. Két iskolaévben vezeti a kísérletképp megszervezett elemi iskola VII–VIII. osztályát. Ugyanitt az iskola igazgatójává nevezték ki 1938-ban. 1935-től a hegyháti járásban a kisebbségi iskolák körzeti iskolafelügyelője is, ahol feltűnt nagy pedagógiai és iskolapolitikai tájékozottságával és a nemzetiségi kérdésben tanúsított toleráns magatartásával. Az igen művelt és nagy tudású, humanista királyi tanfelügyelő, *Berze Nagy János* legkiválóbb munkatársának tartotta, s ő pedig megkülönböztetett tisztelettel vette körül a jelentékeny néprajzkutatót, aki a nemzetiségi és az etnológiai kérdésekben vallott haladó nézeteivel nagy hatással volt rá.

Iskolán kívüli munkájával is szakmai elismerést szerzett. A Pécsi Tanító Egyletben, a Pécsi Tankerületi Közoktatási Tanácsban, Fiatalkorúak Felügyelő Bizottságában működött közre, és éveken át vezetőszerpet vállalt. Pedagógiai Szemináriumban kifejtett munkájáért a VKM-től elismerő oklevelet kapott. Különösen a kisebbségi iskolaügy kérdésében elhangzott előadásai és a nyelvtanítás módszeréről készített referátumai figyelemre méltóak. Kisebbségi iskolák körzeti felügyelőjeként kifejtett munkájáért a vármegye elismerő oklevélben részesítette. 1935-ben Baranya vármegyei Iskolánkívüli Népművelési Bizottsága a német nyelvű falvakban „hazafias szellemben kifejtett népművelő munkásságáért” elismerő oklevélben részesítette. A VIII. osztályos elemi iskola létesítéséért végzett munkájáért a tankerületi főigazgatóság tüntette ki.

Életének legjelentősebb feladatát 1938. július 1-i kinevezése jelentette. A VKM IX. ügyosztályára került nemzetiségi iskolaügyi szakreferensnek. A kormányzat a legnagyobb óvatossággal járt el és érdekesnek tűnő biztonsági intézkedéseket tett működési körének meghatározásánál. Moravék Endre, az elnöki osztály vezetője olyan intenciókat adott, amelyek szerint tevékenységéről senkinek semmilyen tájékoztatást nem adhatott. Kiszállásait a tankerületi főigazgatóság fedezte. Irodáját azonban lakásán kellett berendeznie, jelentései nem kerülhettek a főigazgatóság postájába, azokat közvetlenül a minisztériumba, vagy a miniszterelnökségre kellett küldeni. A IX. és a VI. ügyosztályra kerülő jelentései mellett közvetlenül a miniszterelnökhöz címzett különjelentései a nemzetiségi ügyosztályra kerültek.

Feladatai 1940-ben olyan mértékben növekedtek meg, hogy a VKM felmentette igazgatói feladatai alól és fizetésének kiegészítésére a miniszterelnökség intézkedett. Működésének területe változott 1938–1944 között. Ugyanúgy változtak

a politikai viszonyoknak megfelelően feladatai is. Kinevezésekor a német tannyelvű elemi iskolák ellenőrzését kezdte meg Baranya, Somogy, Tolna és Bács-Bodrog vármegyékben. 1939/1940. tanévtől Zala, Veszprém, Fehér és Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegyék felügyeletét is rábízták, 1940/41. tanévtől a visszacsatolt Bácska és Délbaranya nemzetiségi iskoláit is felügyelte.

A szakfelügyelői munkája teljes mértékben eltért a gyakorlatban ismert ilyen irányú metódustól. Kizárólag nemzetiségpolitikai aspektusból folytak vizsgálatai. Nemcsak az iskolai helyzet ellenőrzése, hanem a meglátogatott község politikai viszonyainak vizsgálata is feladatai közé tartozott. Mindenekelőtt a német lakosság hangulata, az iskolaüggyel kapcsolatos álláspontja került megfigyelési központjába. Olyan községeket is meglátogatott, amelyekben nem működött kisebbségi iskola, noha a lakosság nemzetiségi összetétele alapján erre lehetőség és szükség lett volna.

Ellenőrzése alá kerültek a fent vázolt területek német tannyelvű polgári iskolái, valamint a Volksbund által alapított társulati (egyesületi) jellegű iskolák. A Deutsche Jugend szervezeteit – az iskolán kívüli tevékenység ellenőrzése címén – rendszeresen látogatta.

Látogatási tervei ismeretesk. Ezek szerint a fő ellenőrzési szempontok a következők voltak: az iskola tannyelve, típusa. A gyakorlati tanítás mennyiben felelt meg a fennálló rendelkezéseknek. Az iskolai anyakönyvekben szereplő és a valóságban megállapítható anyanyelvi statisztikai adatok összhangban vannak-e? Az anyanyelvi igényeknek megfelel-e az iskolai tanítás? Külön, részletesen beszámolt a tanítóság nyelvtudásáról, szakmai és ideológiai felkészültségéről. A német politikai mozgalom hatásának ellenőrzése, az iskolára irányuló befolyásának megállapítása külön fontos részei jelentéseinek. A Volksbund és az iskola Viszonyának vizsgálata, a községekben a Volksbund tevékenységének a megfigyelése már nem oktatási feladatok értékelését, hanem kifejezetten politikai viszonyok elemzéséről meghatározott referenciát jelentettek.

A tankönyvek vizsgálata során elsősorban a birodalmi kiadású munkákat kellett kiszűrnie. Hasonlóképpen az ifjúsági irodalom felülvizsgálatát 1939-től szintén ő végezte. A tanári nyelvi továbbképzésre történő jelentkezési kötelezettséget ő állapította meg. A Pécsi és a bajai nemzetiségi tanítói továbbképzésekre előadásokat készített, maga is rendszeresen előadott a nyelvtanítás metodikájáról és nemzetiségi iskolapolitikai témakörből. Ezek az előadások világosan mutatják, hogy erősen Teleki Pál hatása alatt volt, az ő nézeteit képviselte.

A „nemzeti nevelés” ellenőrzése egyik fő feladata közé tartozott. E vizsgálati körben kifejezetten arra figyelt, hogy a pángermán és nemzetiszocialista szellem milyen mértékben hatol be az iskolába. Továbbá az iskolán kívül milyen tevékenységi formákba vonják be a gyermekeket a nemzetiszocialista szervezetek. (VDK, Deutsche Jugend)

Az iskolai ellenőrző tevékenysége mellett széles körű tudományos-módszertani feladatokat bízta rá, amelyeket sikerrel oldott meg. Tankönyveket írt, Vezérkönyvet készített, tanterveket és tanmeneteket, minta óraterveket dolgozott ki a kisebbségi jellegű iskolák részére. Az Országos Nevelő Tanács részére a kisebbségi nyelvoktatás módszertana címen tanulmányokat készített. 1941-re minden szakkérdésben, amely valamilyen ponton érintette a nemzetiségi iskolaügyet, mind a VKM, mind a miniszterelnökség nemzetiségi ügyosztálya őt kérte fel szakvéleményre.

1944-ig minden fontos nemzetiségi-iskolaügyi kérdésben véleményt mondhatott a VKM VI/2. ügyosztálya megbízására. Változatlan szorgalommal járta a félországnyi területet és csak 1944 elején megromlott egészsége miatt látható némi csökkenés a meglátogatott iskolák számában.

A német megszállást követően nehézségekbe ütközött az ellenőrzés. 1944. szeptemberében „... működésének gyakorlása közben egyik baranyai faluban megszálló német SS katonák őrizetbe veszik és csak hosszú igazoló telefoninformációk után bocsájtják szabadon. Ezt sérelmezve elégtételt kért a minisztériumtól, majd ennek teljesíthetatlensége miatt nyugdíjazását kérte. Kérelmét elfogadták.”¹³

Balázs Ferenc a legnehezebb időszakban, igen kényes és mint látható, nem veszélytelen politikai feladatokat látott el. Tevékenységét az utókor nem honorálta. A háború után visszavonultan élt Pécsen 1971-ben bekövetkezett haláláig.¹⁴

JEGYZETEK

¹ A bevezető részben felhasznált irodalom: *Tilkovszky Lóránt*: Volkdeutsche Bewegung und ungarische Nationalitäten politik (1938–1941). *Asta Historica* Vd. XII. Nr. 1–4. Bp. 1966; Separatum. 1–2. rész. *Tilkovszky Lóránt*: A Volksbund szerepe Magyarország második világháborús történetében. *Klly. Történelmi Szemle*, 1968. 3. sz. Bp. 1969. *Tilkovszky Lóránt*: Harc a magyarországi német mozgalom külföldről támogatott náci irányzata ellen. (1935–1936) *Klly. Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv*. 12. Kaposvár, 1981. szerk.: *Kanyar József. Tilkovszky Lóránt*: A magyarországi némettség a Darányi-kormány idején. *Klly. Századok*, 1981. 5–6. sz. Bp. 1981. *Tilkovszky Lóránt*: Nationalitäten-politische Richtungen in Ungarn in der Gegenrevolutionären Epoche (1919–1945) *Studia Historica. Academiae Scientiarum Hungaricac.* 123. Bp. 1975. ² *Tilkovszky Lóránt*: Ez volt a Volksbund. *Kossuth K.* 1978. 18–19. p. ³ Uo. ⁴ *Tilkovszky Lóránt*: im. 20–21. p. ⁵ *Tilkovszky Lóránt*: Harc a magyarországi német mozgalom külföldről irányított náci irányzata ellen. (1935–1936) II. rész. *Klly. Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv*. 13. Szerk.: *Kanyar József. Kaposvár*, 1982. 347–349. p. ⁶ A berlini tárgyalást megelőző feljegyzést részletesen lásd: *Tilkovszky Lóránt*: A magyarországi némettség a Darányi-kormány idején. Bp. 1981. *Klly. Századok*, 1981. évi 5. és 6. számából 893–894. p. ⁷ A német kormány részéről készült feljegyzést lásd: *Tilkovszky Lóránt*: im. 394–396. p. ⁸ Johannes Huber és Gratz Gusztáv levelét, illetve memorandumát lásd: *Tilkovszky Lóránt*: A magyarországi némettség a Darányi-kormány idején. 2. rész. *Klly. Századok* 1981. évi 5. és 6. számából. Bp. 1981. 1114–1116. p. ⁹ B. m. L. BF. biz. ir. 65/1939. ¹⁰ Ribbentroppal történő tárgyalásra fontos utalást lásd: *Tilkovszky Lóránt*: Ez volt a Volksbund. A német népcsoport-politika és Magyarország 1938–1945. *Kossuth Kiadó* 1978. 43–44. p. ¹¹ A tárgyalásokra szóló utalást lásd: *Tilkovszky Lóránt*: im. 207–209. p. ¹² H. Triska kijelentésére vonatkozóan lásd: *Tilkovszky Lóránt*: im. 231–232. p. ¹³ B. m. L. ifj. Balázs Ferenc mérnök fia írásbeli közlése: „Balázs Ferenc ig. tanító adatai.” A dokumentumokért és édcsapjára vonatkozó információkért e helyütt mondok neki és dr. Berze Nagy Jánosnak köszönetet. ¹⁴ Balázs életére vonatkozóan a leghitelesebb dokumentum az 1937. április 5-én kelt és a tanfelügyelő által elkészített „Minősítési lap”, amely 1902-től minden fontos változást tartalmazott működéséről.

BARANYA MEGYÉRŐL

(Bibliográfia és repertórium)

1982. július 1–december 31.

Összeállította: Surján Miklós, Szakács Sándor

Rövidítések:

ausgew.	=	ausgewählte
B	=	bibliográfia
BH	=	Baranyai helytörténetírás
BK	=	Baranyai krónikaírás
BM	=	Baranyai Művelődés
böv.	=	bővített
DN	=	Dunántúli Napló
DNM	=	Dunántúli Napló mohácsi kiadása (Mohácsi Napló)
fel.	=	felelős
főszerk.	=	főszerkesztő
füz.	=	füzet
Hrsg.	=	Herausgeber, herausgegeben
ill.	=	illusztrált
JPMÉ	=	Janus Pannonius Múzeum Évkönyve
kiad.	=	kiadás, kiadja
klny.	=	különlenyomat
közzr.	=	közreadja
köt.	=	kötet
lev.	=	levél
MB	=	Mecseki Bányász
mell.	=	melléklet
m. n.	=	méterarány nélkül
ny.	=	nyomda
összeáll.	=	összeállította
p.	=	pagina (lap)
PM	=	Pécsi Műsor
PMSZ	=	Pécsi Műszaki Szemle
red.	=	redigierte
rend.	=	rendezte
sz.	=	szám
szerk.	=	szerkesztette
t.	=	tábla
térk.	=	térkép
ua.	=	ugyanaz
utánnny.	=	utánnnyomás
v. ö.	=	vesd össze
Verl.	=	Verlag

ÖNÁLLÓ MŰVEK, GYŰJTEMÉNYES MUNKÁK KÖZLEMÉNYEI

3785. 100 kísérlet Bólyban. 1982. Összeáll. a Kutatási és Kísérleti Osztály. Bóly 1982, Bólyi Mezőgazdasági Kombinát. 266 p.
3786. ANDRÁSFALVI Bertalan: A népi kultúra és életmód. = Sásd. Szerk. Füzes Miklós. Sásd 1982. 505–545., Sásd.
3787. BABICS András: A 18. századi úrbéri viszonyok a dárdai uradalomban. = BH 1981. Pécs 1982. 175–222. B. ua. (Baranyai levéltári füzetek 21.)
3788. Baranya megye. Készítette és kiad. a Kartográfiai Váll. M. 1:150 000. – 4. jav. kiad. Bp. 1982.
3789. Baranya megye kutatási-fejlesztési (K+F) munkáinak jegyzéke. (Készítette a Tudománypolitikai Aktívacsoport, (Pollack Mihály Műszaki Főiskola Matematika és Számítástechnika Intézete). Pécs 1982, PMMF. 44 p.
3790. Baranya megye tanácsi könyvtárainak 1981. évi ellátottsági és statisztikai adatai. Kiad. a Baranya Megyei Könyvtár. Pécs 1982. 46 p.
3791. Baranya megyei Tárlat. Pécsi Galéria, 1982. július 14–augusztus 6. Rend. Pinczehelyi Sándor. Pécs 1982. 10 lev.
3792. Baranyai helytörténetírás. A Baranya megyei Levéltár évkönyve. 1981. Szerk. Szita László. Pécs 1982. 552 p.
3793. BAYER Ferenc: A Bólyi Mezőgazdasági Kombinát mohácsi uszálykikötője. = Nemzetközi mezőgazdasági anyagmozgatási szimpozion előadásai, Bp. 1982, MAE. 57–58.
3794. BAZSÓ Zoltán: Külföldi hallgatók a Pollack Mihály Műszaki Főiskolán. = Pedagógia. Pécs 1982, PMMF. 4–6. p. (Munkaközi közlemények 2 – 1982.)
3795. BEGOVÁ CZ Rózsa: A Dráva menti horvátok népviselete. = JPMÉ 26. 1981. Pécs 1982. 165–195., ill.
3796. BEZERÉDY Győző: Baranya községeink pecsétkatasztere. IV. rész: Márok – Ózd. = JPMÉ 26. 1981. Pécs 1982. 123–134., ill.
3797. BEZERÉDY Győző: Gazdasági és társadalmi fejlődés a 17–18. században. = Sásd. Szerk. Füzes Miklós. Sásd 1982, 175–213., ill. Sásd.
3798. BIRÓ Imre: Szarvasmarha-tenyésztés a Szigetvári Állami Gazdaságban. = A gazdaságos hústermelés növelésének feladatai. A XIV. Állattenyésztési tudományos napok alkalmával elhangzott előadások és hozzászólások. Bp. 1982., Mezőgazd. K. 77–79.
3799. BOCSÁRDI Albert: Az oktatás, nevelés és képzés tartalmi kérdései a pécsi pedagógusképzés kezdeti korszakában. = Pedagógia. Pécs 1982, PMMF. 13–14. (Munkaközi közlemények 2–1982.)
3800. BOCSÁRDI Albert: A tervszerű és egységes nevelői hatások megvalósításának problémái a főiskola nevelőmunkájában. = Pedagógia. Pécs 1982, PMMF. 10–12. (Munkaközi közlemények 2–1982.)
3801. BOROS László: A Pécsi Székesegyház Pollack-féle átépítésének története. = BH 1981. Pécs 1982. 293–352., ill. B.
U. a. (Baranyai levéltári füzetek. 24.)
3802. BORSY Károly: Társadalmi-gazdasági viszonyok és azok háttere a pécsi nyomdászok életében. = A Dunántúl településtörténete 4. 1867–1900. Pécs – Veszprém 1982, MTA PAB – VEAB. 320–323.
3803. BOSNYÁK János: Értékelési gyakorlat a Zsolnay Porcelángyárban. = A vezetési színvonal emelésének gyakorlati modelljei. 6. Vállalatvezetői Tapasztalatcsere Találkozás. Pécs 1982. 257–277.
3804. CSANÁLOSI Sándor: Pécs funkcionális település morfológiái sajátosságainak fejlődése és jelenlegi képe. Pécs 1982, JPTE Tanárképző Kara. 108 p. B. [109–110.]

3805. CSERDI András: A komlói kőbányászat 1940–1944 között. = JPMÉ 26. 1981. Pécs 1982. 145–156.
3806. CSIZMADIA Andor: A városi kegyuraság Dél-Dunántúlon a dualizmus korában. = A Dunántúl településtörténete. 4. 1867–1900. Pécs – Veszprém 1982. MTA PAB – VEAB. 42–50.
3807. CZEGLÉDY Ilona, Sz.: Siklós, Vár. Bp. 1981 (1982!). 16 p. (Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára 97.)
3808. DANKÓ Imre: Szlovákiai magyarok Délkelet-Dunántúlon. = A Dunántúl településtörténete. 4. 1867–1900. Pécs – Veszprém 1982, MTA PAB – VEAB. 347–355.
3809. DÁNYI Pál: Megyei politikánk céljai a gazdasági tevékenység szervezeti kereteinek és szerveztségének tükrében. = Időszerű szervezési kérdések. Pécs 1982. 35–50.
3810. DÁNYI Pál: A szövetkezetek helye és szerepe Baranya megye gazdaságában. = Szövetkezeti napok. A pécsi tanácskozás tanulmánykötete. Pécs 1982. 6–22.
3811. DEÁK József: A pécsi pincevizek származásának vizsgálata környezeti izotópok segítségével. = Dél-dunántúli vízügyi ifjúsági műszaki napok. Bp. 1982. 39–48.
3812. Dél-Dunántúl regionális vizellátása. Bp. 1982, Vizgazdálkodási Intézet. 178 lev.
3813. ECSEDY István–MARÁZ Borbála: Régészeti vizsgálat a késő bronzkortól a római kor végéig. = Sásd. Összeáll. Füzes Miklós. Sásd 1982. 57–76., ill.
3814. Ég–Föld–Tűz–Víz: A Baranya megyei Fiatal Művészek Klubjának bemutatója. Pécs 1982, KISZ Baranya m. Biz. 38 p., ill.
3815. ERDÓDI Gyula: Az 1880. évi iparstatisztikai felvételek nemzetiségi vonatkozásai Baranyában. = BH 1981. Pécs 1982. 391–413.
U. a. (Baranyai levéltári füzetek. 27.)
3816. ERDÓDI Gyula: A szocialista fejlődés útján. = Sásd. Szerk. Füzes Miklós. Sásd 1982. 471–502., ill.
3817. ERDŐSI Ferenc: Pécs funkcióinak és városszerkezetének alakulása a dualizmus korában. = A Dunántúl településtörténete. 4. 1867–1900. Pécs – Veszprém 1982, MTA PAB – VEAB. 129–138.
3818. FARKAS Károly: Baranya megye jelenlegi közigazgatási szerkezetének kialakítási folyamata. = A Magyar Tudományos Akadémia Dunántúli Tudományos Intézetének kutatási eredményei. 1981–1985. 6. Dolgozatok a területi irányítás igazgatási eszközszeréről. Pécs 1982. 93–112.
3819. Feleszmélve. A Pécsi Tudományegyetem Glosszátor c. lapjának antológiája. Szerk. Bay Endre. Pécs [1982?] 106 p.
3820. FRAKNÓI Mária: A Batthyány és a Montenuovo család házassági kapcsolatai. = A Dunántúl településtörténete. 4. 1867–1900. Pécs – Veszprém 1982, MTA PAB – VEAB. 403–409.
3821. FRICSI Ádám: Levelek a hódoltsági Pécsről 1613–1629. = BH 1981. Pécs 1982. 57–105.
U. a. (Baranyai levéltári füzetek. 17.)
3822. FÜZES Miklós: A demokratikus átalakulás kezdetei. = Sásd. Szerk. Füzes Miklós. Sásd 1982. 425–469., ill.
3823. FÜZES Miklós: Az ellenforradalom időszaka 1919–1944. = Sásd. Szerk. Füzes Miklós. Sásd 1982. 367–424., ill.
3824. FÜZES Miklós: A népszámlálások szervezési tapasztalatai Baranyában, különös tekintettel a nemzetiségek összeírására 1920–1949. = BH 1981. Pécs 1982. 515–534. B.
U. a. (Baranyai levéltári füzetek. 31.)
3825. FÜZES Miklós: Vókány nemzetiségi népességének és birtokviszonyainak alakulása 1863–1898-ig. = A Dunántúl településtörténete. 4. 1867–1900. Pécs – Veszprém 1982, MTA PAB – VEAB. 377–382.

3826. GARAMI József: A hallgatók fizikai képességei értékelésének módszere és tapasztalatai a PMMF testnevelési óráin. = *Pedagógia*. Pécs 1982, PMMF. 29–31. (Munkaközi közlemények. 2–1982.)
3827. GORJÁNC Radojka: Az 1919. évi szerb népszámlálás a megszállt Baranyában. = *BH* 1981. Pécs 1982. 463–513.
U. a. (Baranyai levéltári füzetek. 30.)
3828. HÁRS Éva: Historismus, Jugendstil, Art Deco. Meister werke der Zsolnay-Keramik aus dem Museum Pécs. = *Ausstellungen ungarische Wirtschaft- und Kulturtag 1982*. Hamburg 1982, Interversa. 5–33.
3829. HAVAS Gábor: A Baranya megyei teknővájó cigányok. = *Cigányvizsgálatok*. Bp. 1982. 61–140.
3830. HORVATOVICH Sándor: Hazánk faunájára új és ritka bogárfajok a Dél- és Nyugat-Dunántúlról. IV. (Coleoptera.) = *JPMÉ* 26. 1981. Pécs 1982. 19–32. B. 30.
3831. IVÁNYOSI Szabó Tibor: Baranyai-somogyi szökött jobbágyok Kecskeméten 1677-ben. = *BH* 1981. Pécs 1982. 107–113.
U. a. (Baranyai levéltári füzetek. 18.)
3832. A Janus Pannonius Múzeum évkönyve. 26. 1981. Szerk. Uherkovich Ákos. Pécs 1982. 240 p.
3833. KANYAR József: A művelődés regionális intézményeinek városfejlesztő funkciói Dél-Dunántúlon a dualizmus kezdő éveztételeiben. = *A Dunántúl településtörténete*. 4. 1867–1900. Pécs – Veszprém 1982, MTA PAB – VEAB. 23–41.
3834. KAPRONCZAY József: A társadalmi átrétegződés folyamata Szigetvár fejlődésének tükrében. = *BH* 1981. Pécs 1982. 383–388.
U. a. (Baranyai levéltári füzetek. 26.)
3835. KÁRPÁTI Gábor: A középkorban. = *Sásd*. Szerk. Füzes Miklós. Sásd 1982. 77–98., ill. Sásd.
3836. KÉRI NAGY Béla: Három dokumentum értékű fénykép a pécsi munkásmozgalom történetéről (1918–1919-ből.) = *JPMÉ* 26. 1981. Pécs 1982. 157–159., ill.
3837. KISS Géza: A reformkorban és a szabadságharc idején. = *Sásd*. Szerk. Füzes Miklós, Sásd 1982. 215–264., ill.
3838. Kutatási tématervek Baranya megyében. 1981–1985. Kiad. az MSZMP Baranya megyei Bizottsága propaganda és művelődési osztálya. Pécs 1982. 67 p.
A „Beszéljünk róla” különkiadása.
3839. KUTI Imréné Schiszler Margit: A szigetvári termálvíz és a gyógyászat. = „Termál – 82” szigetvári konferencia gyűjteménye. Pécs 1982. 145–151.
3840. A lakásgazdálkodásról. Pécs megyei város Tanácsa 1982. évi 2. sz. tanácsrendelete. Pécs 1982. 35 p.
3841. [LANTOSNÉ] IMRE Mária: Töpferei in Nadasch (Mecseknádasd und Altglashütten) Óbánya. – A mecseknádasdi és óbányai fazekasság. + BOROSS Marietta: Bemalte Bauernmöbel von Hartau/Harta – A hartai festett bútorok. Bp. 1982, Tankönyvk. 295 p., ill. B. 286–291. (Ungarndeutsches Handwerk. 1.)
3842. LANTOSNÉ IMRE Mária: A Sásd környéki fazekasság. = *Sásd*. Szerk. Füzes Miklós. Sásd 1982. 571–592.
3843. LANTOSNÉ IMRE Mária: A viselet és a háziváson használatának változása Sásdon és környékén. = *Sásd*. Szerk. Füzes Miklós. Sásd 1982. 547–550., ill.
3844. LIPPENSZKY István: A magyar játékfilmszemle története Pécsen és Baranyában, 1965–1980. Pécs 1982. 134 p.
3845. LOVÁSZ György: Természeti viszonyok és hatások a társadalmi életre. = *Sásd*. Szerk. Füzes Miklós. Sásd 1982. 11–54., ill. B. 54.
Sásd.

3846. LŐRINC János: A geotermikus energia hasznosítása a Szigetvári Zöldségzaporító és Hajtató Közös Vállalat takarékos gazdálkodásában. = „Termál - 82” szigetvári konferencia gyűjteménye. Pécs 1982. 119-138.
3847. MAJER József: Az Éger-völgy (Mecsek hegység) Solvidae, Stratiomyidae faunája (Diptera). = JPMÉ 26. 1981. Pécs 1982. 63-66.
3848. MÁNDOKI László: Egyház- és oktatástörténeti adatok Siklósról. = BH 1981. Pécs 1982. 161-174., ill. B. 174.
U. a. (Baranyai levéltári füzetek. 20.)
3849. MASSÁNYI Tibor: Szigetvár szabadidő központ modellje. = „Termál - 82” szigetvári konferencia gyűjteménye. Pécs 1982. 93-98.
3850. MATUŠEK, Ladislav: Bošnjački vezovi iz Ata -Átai bosnyák hímzések. = Etnografija Južnih Slavena u Madarskoj, 4. Bp. 1982. 134-149., ill.
3851. MÉREY Klára, T.: Az iparosodás hatása Dél-Dunántúl településszerkezetére 1872-1910. = A Dunántúl településtörténete. 4. 1867-1900. Pécs - Veszprém 1982, MTA PAB - VEAB. 66-78.
3852. MILLEI Ilona: Egy tizennyolcadik századi zászló restaurálása. = JPMÉ 26. 1981. Pécs 1982. 219-234.
A baranyai Berényi-címerrel.
3853. Modern művészet a pécsi múzeumokban. 1. Önálló gyűjtemények: Amerigo Tot szobrai, Csontváry Múzeum, Martyn-gyűjtemény, Uitz Múzeum, Vasarely Múzeum. Írta Hárs Éva. Bp. 1982, Képzőműv. K. 30 p. (Az én múzeumom. 10.)
3854. MÓRÓ Mária Anna: Baranya vármegye 1815 és 1842/44. évi malomösszeírásai. 1. rész. = BH 1981. Pécs 1982. 223-255., ill.
U. a. (Baranyai levéltári füzetek. 22.)
3855. NÁDOR Tamás: Kodály Zoltán és Pécs-Baranya. Pécs 1982, TIT Baranya m. Szervezete. 112 p. B.
3856. NAGY Lajos: Az 1710. és 1713. évi pécsi pestisjárvány. = BH 1981. Pécs 1982. 115-160.
U. a. (Baranyai levéltári füzetek. 19.)
3857. NAGY Sándorné: A pécsi Magyar-Finn Baráti Társaság. = A 4. Anyanyelvi konferencia tanácskozásainak összefoglalása. Bp. 1982, 205-207.
3858. Napravleniâ i rezul'taty razvitiâ kornogo karotaza v ŝahtân proizvodstvennogo ob edineniâ „Mečekugol'”. = International geophysical symposium, 25. Bp. 1981 [1982], MGE. 465-475.
3859. Odrobina András: A Pollack Mihály Műszaki Főiskola tudományos közleményei kiadásának új rendszere. = Tudományszervezés. Pécs 1982, PPMF. 6 p. (Munkaközi közlemények. 1-1982.)
3860. Ötvenéves a Bőrgyári Torna Club. 1932-1982. Fel. szerk. Miklósvári Zoltán. Pécs 1982, Pécsi Bőrgyár. 168 p., 20 t.
3861. PALKÓ Sándor: A szigetvári meleg víz története. = „Termál - 82” szigetvári konferencia gyűjteménye. Pécs 1982. 181-185.
3862. PAPP Jenő: A Dél-Dunántúl gyilkosfűrkész faunájának alapvetése. (Himenoptera, Braconidae). I. Bevezetés és Opiinae. = JPMÉ 26. 1981. Pécs 1982. 67-70.
3863. A Park utcai általános iskola évkönyve 1982. Szerk. Kiss Miklós, Müller Gézané, Puch Jánosné. Mohács 1982. 112 lev., 5 t.
3864. Pécs szobrai. Szobrok, épületszobrok, emlékművek, emléktáblák. Szerk. Romváry Ferenc. Pécs 1982, Pécs m. város művelődési osztálya. 496 p. B. 442-444.
3865. Pécsi Nemzeti Színház. 1982-1983. Pécs 1982. 46 p.
3866. A Pécsi Tanárképző Főiskola oktatóinak szakirodalmi munkássága. Bibliográfia. 2. köt. 1973-1980. Szerk. Takács József. Pécs 1982. 235 p.

3867. RUZSÁS Lajos: A falusi értelmiség sorsa az 1848–49-es szabadságharc bukása után. = A Dunántúl településtörténete. 4. 1867–1900. Pécs – Veszprém 1982, MTA PAB – VEAB. 238–240.
3868. SÁNDOR László: Abszolutizmus és dualizmus kora. = Sásd. Szerk. Füzes Miklós. Sásd 1982. 265–322., ill. Sásd.
3869. SÁNDOR László: Berkesd birtokviszonyainak és gazdasági életének alakulása 1783-tól 1939-ig. = BH 1981. Pécs 1982. 353–381., ill. B. U. a. (Baranyai levéltári füzetek. 25.)
3870. SÁNDOR László: Berkesd németekkel történő települése és a vegyes etnikumú település birtokviszonyainak alakulása 1783–1911-ig. = A Dunántúl településtörténete. 4. 1867–1900. Pécs – Veszprém 1982, MTA PAB – VEAB. 366–376.
3871. SAROSÁCSZ György: Temetkezési szokások a baranyai sokácoknál és bosnyákoknál. = Halottkultusz. Bp. 1982. 232–240.
3872. Sásd. Szerk. Füzes Miklós. Sásd 1982, Sásd Nagyközségi Tanács V. B. 607 p., ill.
3873. Szigetvári levelek a török hódoltság korából. Vál. Pataki János. Latinból ford. Molnár Imre. Szigetvár 1982. 136 p., ill. (A Szigetvári Várbaráti Kör kiadványai. 9.)
3874. A szigetvári Zrínyi-emlékünepségek története. Összeáll. Molnár Imre. Szigetvár 1982. 55 p. (A Szigetvári Várbaráti Kör kiadványai 12.)
3875. SZITA János: Településrendezési törekvések Baranyában, 1867–1872. = A Dunántúl településtörténete. 4. 1867–1900. Pécs – Veszprém 1982, MTA PAB – VEAB. 139–148.
3876. SZITA László: Horvát (sokác), magyar, német parasztok agrárszocialista mozgalma Baranyában 1897–1898-ban. = BH 1981. Pécs 1982. 415–444., ill. B. U. a. (Baranyai levéltári füzetek. 28.)
3877. SZITA László: Nemzetiségi kérdés Délkelet-Dunántúlon a kiegyezés és a századforduló közötti időszakban, 1867–1900. = A Dunántúl településtörténete. 4. 1867–1900. Pécs – Veszprém 1982, MTA PAB – VEAB. 329–335.
3878. SZOMOLÁNYI Gyula: A termelékenység, a bányaművelési technológia hatása az érchigulásra a Mecseki Ércbányászati Vállalatnál. = II. Bányaföldtani Ankét előadási anyaga. Bp. 1983, KFH. 2. köt. 39–40.
3879. SZOTÁCSKY Mihály: Dr. Kauszer Lipót a tudós, a professzor és az ember. = Kauszer Lipót emlékkönyv. Pécs 1982. 9–24. (Studia iuridica auctoritate Universitatis Pécsi publicata. 100.)
3880. TARCSAY Imre: A Baranya megyei geotermikus energiahasznosítás és termálvíz igénybevétele a mezőgazdaság szolgálatában. = „Termál – 82” szigetvári konferencia gyűjteménye. Pécs 1982. 23–47.
3881. TARCSAY Imre: Termálvízre alapozott üdülés – idegenforgalom 6. ötéves tervi koordinációs programja. = „Termál – 82” szigetvári konferencia anyaga. Pécs 1982. 101–118.
3882. TEGZES Ferenc: Adatok az alsófokú közigazgatás nyelvhasználatához Baranya megyében a dualizmus idején (1870–1899). = BH 1981. Pécs 1982. 445–462. U. a. (Baranyai levéltári füzetek. 29.)
3883. TEGZES Ferenc: Az alsó szintű közigazgatás nyelvhasználatának alakulása Baranya megyében, 1867–1900. = A Dunántúl településtörténete. 4. 1867–1900. Pécs – Veszprém 1982. MTA PAB – VEAB. 383–386.
3884. TEGZES Ferenc: Az első világháború időszakában. = Sásd. Szerk. Füzes Miklós. Sásd 1982. 323–337., ill. Sásd.
3885. „TERMÁL – 82” – szigetvári konferencia gyűjteménye. Kiad. a Szervezési és Vezetési Tudományos Társaság Baranya megyei Szervezete. Pécs 1982. 188 p.

3886. TIMÁR György: A középkor az írásos források alapján. = Sásd. Szerk. Füzes Miklós. Sásd 1982. 101–152.
Sásd.
3887. TIMÁR György: Pécs egyházi társadalma Károly Róbert korában. = BH 1981. Pécs 1982. 13–56. B. 55–56.
U. a. (Baranyai levéltári füzetek. 16.)
3888. UHERKOVICH Ákos: A Zselic nagylepkéfaunája. II. Délkelet-Zselic (Lepidoptera). = JPMÉ 26. 1981. Pécs 1982. 33–50., ill. B. 50.
3889. VAJDA József: Bíboros István internacionalista (1895–1973). = JPMÉ 26. 1981. Pécs 1982. 160–162., ill.
3890. VARGHA Dezső: Adatok a bükkösi Jeszenszky uradalom reformkori gazdálkodásához. = BH 1981. Pécs 1982. 257–292., ill. B.
U. a. (Baranyai levéltári füzetek. 23.)
3891. VÁRNAGY Elemér: Cigánytanulók problémáinak vizsgálata néhány baranyai településen. = A szocialista nevelés, a szocialista nevelőiskola. Bp. 1981 (1982). 414–422.
3892. VASS, Anna: Recent data on the microscopic fungi of the Mecsek Mountains and environs. X. (Újabb adatok a Mecsek hegység és környékének gombaflórájához. X. = JPMÉ 26. 1981. Pécs 1982. 7–12. B. 11.
3893. VASS Béla: A szigetvári termásvíz hasznosítási lehetőségei. = „Termál – 82” szigetvári konferencia gyűjteménye. Pécs 1982. 139–141.
3894. VASS Előd: A török hódoltság kora. = Sásd. Szerk. Füzes Miklós. Sásd 1982. 153–173.
Sásd.
3895. VONYÓ József: A Nemzeti Egység Pártjának megszervezése és taglétszámának alakulása Baranya megyében (1932–1936.) Kiad. a Pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Kar, Történelem Tanszék. Pécs 1982. 116 p., ill. (Acta Historica. 1.)
3896. Zrínyi Miklós, a hadtudományi író és hadvezér. Összeáll. Molnár Imre. Szigetvár 1982, 36 p. (A Szigetvári Várbaráti Kör kiadványa. 11.)
3897. The Zsolnay Ceramics. Comp. by Éva Hárs. Pécs 1982, JPM. 36 p.
3898. Die Zsolnay-Keramik. Zgst. von Éva Hárs. Pécs 1982, JPM. 36 p.
- KÉZIRATOK**
3899. BOJTÁR László: Mohács zenei életének fejlődéstörténete. (Egy kisváros társadalmi adottságainak tükröződése a tanulmányozásra kiragadott művészeti ág jelenségeiben.) Mohács [1982?]. 213 p. B. 210.
3900. HUBER Kálmánné: A pécsi humorisztikus lapok fél évszázada. 1872–1921. Pécs 1982. 102 lev.
- JÚLIUS**
3901. CSALOG Judit: A nevelés gondjai – közelről. Vita a gyermekpartí pedagógiáról. = Alföld, 82.7:63–70.
A pécsi Nevelési Központ tapasztalatairól.
3902. CSEK Sándor: Bólyi tapasztalatok az üzemegészségügyi feladatok megoldásában. = Állami Gazdaság, 82.4:11–13.
3903. FABI József: A hatékonyabb termelés érdekében. = Állami Gazdaság, 82.4:6–7.
A Szigetvári Állami Gazdaságról.
3904. VARGA Péter: Az értékesítés rendszeréről. = Állami Gazdaság, 82.4:31–32.
A Bólyi Mezőgazdasági Kombinátban.
3905. FAZEKAS Imre: A Kelet-Mecseki Tájvédelmi Körzet lepidopterológiai kutatásának eddigi eredményei. = Állattani Közlemények, 82.1–4:85–90. B. 89–90.
3906. SZABÓ László: Horvát Adolf Olivér 75 éves. = Botanikai Közlemények, 82.1–2:15–17.
Botanikus. A Mecsek növényvilágának kutatója.

3907. PASTINSZKY István: Dr. Dvorszky Kornél. 1910. XII. 25–1981. XI. 3. = Bőrgyógyászati és Venerológiai Szemle, 82.2:94.
Bőrgyógyász
3908. ACHS Károlyné: „Nem a jajgatók közé állók” [!]. = Confessió, 82.3:22–30.
Kiss Géza (1891–1947) kákicsi református lelkészről, az Ormánság kutatójáról.
3909. MÉTNEKI János: A pécsi Egészségügyi Ifjúsági Napokról (1981. szept. 11–12.) = Egészségnevelés, 82.1:38.
3910. TIGYI András: A tananyag tartalmi koordinációjának fokozása az orvosképzésben. = Felsőoktatási Szemle, 82.7–8:391–401.
A POTE tapasztalatai alapján.
3911. TISZAY László: Megnyílt az orfúi kirándulóközpont. = Idegenforgalom, 82.7:8., ill.
3912. BARTHA Lajos, ifj.: Janus Pannonius szülőhelyének kérdéséhez. = Irodalomtörténeti Közlemények, 82.2:179–182., ill.
3913. HALLAMA Erzsébet: Beszélgetés Melczer Miklóssal. = Jelenkor, 82.7–8:683–689.
Bőrgyógyász, a POTE professzora.
3914. [KALMÁR Tibor] (kalmár): Városok, ahol régen jártunk. Mohács. = Kirakat, 82.7:9., ill.
Beszélgetés a Városi Tanács elnökhelyettesével Mohács kereskedelmi hálózatáról.
3915. KISS József: Baranyai kistermelőknél. = Kistenyésztők Lapja, 82.7:10–11.
3916. FEUER Mária: Ki is az a Tóth Ferenc? = Muzsika, 82.7:4–5., ill.
A komlói ének-zenei általános iskola tanáráról és Komló zenei életéről.
3917. CSER István: Tömbrekonstrukciók Pécs belvárosában. = Műemlékvédelem, 82.3:232–241.
3918. RIDEG Gábor: Villány másfél évtizede. = Művészet, 82.7:4–9., ill.
A villányi szoborparkról.
3919. REMECZKI László–TARR György: Célvizsgálat az energiaszolgáltatásról a Pécsi Távfűtő Vállalatnál. = Népi Ellenőrzés, 82.7:27–29.
3920. HORVÁTH Lajos: Gondolatok az ellenőrzési rendszerről. = Népi Ellenőrzés, 82.7:1–3.
3921. RUZSÁS Lajosné Faluhelyi Veronika: A regionális együttműködés helyzete Dél-Dunántúlon. = Orvosi Könyvtáros, 82.1:7–13.
3922. BEZERÉDY Győző: Pécsi utcák és terek. 18. A pécsi külvárosok furcsaságai. = PM, 82.7:23.
3923. Energiatakarékosság Baranyában. = PMSZ, 82.2:1–22., ill.
3924. KISS József: Dr. Pávai-Vajna Ferenc (1886–1963). = PMSZ, 82.2:23–24.
Geológus-tudós, 1950–1957 között Baranyában dolgozott.
3925. SZABÓ László Gy.: Horváth A. Olivér a Magyar Biológiai Társaság Pécsi Csoportjának elnöke 75 éves. = PMSZ, 82.2:25., ill.
3926. KAJDY Sarolta: A Pollack Mihály Műszaki Főiskola Pedagógiai Intézete, Pedagógiai Szakcsoportja tevékenységéről. = Pedagógusképzés, 82.1:48–54.
3927. HALAS János: Szaporodásbiológiai tapasztalatok egy 1248 férőhelyes kötetlen tartású tehenészeti telepen. = Szarvasmarha- és sertésenyésztés gyakorlata, 82.1:32–39.
A Bólyi Mezőgazdasági Kombinátban.
3928. ERÉNYI Tibor: Politika – hírközlés – agitáció. Magyarországi munkássajtó 1900–1905. = Századok, 82.2:199–245.
A pécsi Munkás c. lapról! 223–225.
3929. KOCOZH Ákos: Kemse figyelmeztetője. = Új Forrás, 82.5:54–57.
A falukutatásról.
3930. ILLÉS Antal: Nagyváros jellegű, sokszávos út. Átadás előtt a pályaudvar Pécsen. = Volán Hírlap, 82.7:
A készülő autóbusz-pályaudvarról.
3931. ÁDÁM Erika: Ma próbaüzem. Vezetékes ivóvizet kap Vasas I. és Vasas II. = DN, júl. 1:1.
3932. MAJDÁN János: Jakováli Haszán dzsámija. = Élet és Tudomány, júl. 2:858.

3933. Harmincéves a Pécsi Építőipari Szövetkezet. 2000 lakást építettek. = DN, júl. 3:1.,
3934. Baranyai délszláv népköltés. = Szolnok Megyei Néplap, júl. 3:7.
3935. PÁLFI Diana: Országos vetélkedő Pécsett. Ki tud többet a bányászatról? = Népszabadság, júl. 3:17.
Középiskolás és szakmunkástanulók vetélkedője, 1982. jún. 19.
3936. [VINCZE István] vincze: Csányoszró, a hagyományok és a kilencvenkilenc szövöszék. = Szabad Föld, júl. 3:13.
Szönyegkészítés Csányoszróon.
3937. HÁRSFAI István: A pécsi sétatca. = DN, júl. 3:4.
Sallai u.
3938. MIKLÓSVÁRI Zoltán: Hogyan él meg a nagyvállalat? A helyzet nehéz, de nem reménytelen. Beszélgetés Gulyás Józseffel, a Pécsi Kesztyűgyár vezérigazgatójával. = DN, júl. 3:5.
3939. [HALLAMA Erzsébet] H. E.: Új pécsi akadémikusok. Jobst Kázmér. = DN, júl. 3:5.
A POTE egyetemi tanára.
3940. KOZMA Ferenc: 33 mágocsi esztendő. = DN, júl. 3:6.
A termelőszövetkezetről és Sziveri Kálmán tsz-elnökről.
3941. HÁRSFAI István: Műemlékek a Hegyháton. = DN, júl. 3:7.
A sásdi és az oroszloi templomról, valamint a bakócai fazekasmúzeumról.
3942. NÓGRÁDI Gábor: Akiért a harang nem szól. = Új Tükör, júl. 4:6-8., ill.
Az elnéptelenedő kisközségről, Szággyról.
3943. R. T.: Pécsi Disputa. Egy XVI. századi magyar könyv kritikai kiadása. = Magyar Nemzet, júl. 4:8.
3944. HÁRSFAI István: A falak. Sopianae üzenete. = Magyarország, júl. 4:27., ill.
A pécsi belváros alatti római leletek megmentésének és feltárásának tervéről.
3945. [VARGA János] V. J.: A kisgrafika barátai. Országos találkozó a pécsi klub húszéves jubileumán. = DN, júl. 4:1.
Pécs, 1982. júl. 3-4.
3946. Várostörténeti vizsgálat Pécsett. Faragott kövek, művészi freskók. = Esti Hírlap, júl. 5:8.
3947. MURÁNYI László: Pécs energetikai átváltozása. Hol lesz táv-, földgáz-, villamos és egyedi fűtés? = DN, júl. 6:3.
3948. KOVÁCS Miklós: Kétszázán rajtoltak atlétikai számokban. Falusi spartakiád megyei döntője. = DN, júl. 6:8.
Pécs, 1982. júl. 4.
3949. TAMÁS Ervin: A Zsolnay újdonságai. = Népszabadság, júl. 7:5.
3950. [KAPUVÁRI László] K. L.: 125 éves a baranyai vasút. Mohácsi vasutasok. = DNM, júl. 7:6.
3951. VARGA János: „Szakoznak, cimleírnak”, rakodnak, rádiroznak. Amíg a könyv polcra kerül. = DN, júl. 8:3.
A pécsi Nevelési Központ könyvtáráról.
3952. Árvízi védvonal a Dráva mentén. = Népszabadság, júl. 8:9.
3953. KOZMA Ferenc: Kis telek, nagy telek...? = DN, júl. 9:3.
Villány és a társközségek jövőjéről.
3954. HALLAMA [Erzsébet] E.: Pécsi akadémikusok. Flerkó Béla. = DN, júl. 10:5.
Anatómus professzor.
3955. [HAVASI János] H. J.: Orvosegyetemi kutatások Pécsett. = DN, júl. 10:8.
3956. [WALLINGER Endre] W. E.: Cigány festők, naiv művészek állandó kiállítása. Ormánsági tájház Luzsokon. = DN, júl. 10:13.
3957. [GÁLDONYI Magdolna] G. M.: Komló új lakóterülete. Épül a sikondai városrész alapellátó közműrendszere. = DN, júl. 11:3.

3958. [KRISZTIÁN Béla] K. B.: Beruházások és az Állami Fejlesztési Bank. A mecseki fejlesztés távlatai. = MB, júl. 13:7.
Mecseki Szénbányák.
3959. Megfékeztek a zobáki bányatüzet. = Magyar Nemzet, júl. 13:6.
3960. Mostoha földek – kiváló gazdaságok. = Magyar Mezőgazdaság, júl. 14:9.
Az egyházaskozári Haladás, a kétújfalui Vörös Csillag és a sásdi Búzakalász Termelőszövetkezettről.
3961. DEÁK András: Pincevilág a város alatt. Pécs kellemes gondjai. = Népszava, júl. 15:5
A pincék hasznosításáról.
3962. NÓGRÁDI Gábor: Óvjuk az ország vagyonát. Megyénk tűzvédelmi helyzete. = Mecseki Ércbányász, júl. 15:1.
3963. [HAVASI János] H. J.: Pécsi Galéria. Megnyílt a Baranya megyei tárlat. = DN, júl. 15:1.
Pécs, 1982. júl. 14.
3964. VARGA János: Sokszektorúság: áldás vagy átok? Élünk magunknak. [1.] Vélemények a „színes” sokoldalú közművelődésről. = DN, júl. 15:3.
3965. [KAPUVÁRI László] K. L.: 30 éves a Mohácsi Halászati Termelőszövetkezet. = DN, júl. 15:4.
3966. PITI Zoltán: Amiről a testületek vitáznak. Társközségek életközben. = DN, júl. 17:3
3967. [ERŐSS Ágota] E. Á.: Nyári mozaik Pécsről. = Nők Lapja, júl. 17:10–11., ill.
A Pécsi Nyári Színházról.
3968. [HÁRSFAI István] H. I.: „Karácsonyi ajándéknak szánjuk...” Kommunális kölcsön Bolyban. Új hitelforma lakossági hozzájárulásból. = DN, júl. 17:4.
3969. HAVASI János: Községfejlesztés, 1982. Gazdag egyén, szegény közösség? = DN, júl. 17:6.
Magyarszék.
3970. SZILÁRD István: Feladat a közművelődésnek és az élet valamennyi területén is. Hadüzenet egy mai népbetegségnek. A szív- és érrendszeri megbetegedések közösségszintű megelőzésének modellkísérlete Pécsen és Baranya megyében. = DN, júl. 17:8.
3971. HÁRSFAI István: Még egy esztendei munka: Az újjászülető elefántos házban. = DN, júl. 21:3.
Pécs.
3972. [KAPUVÁRI László] Kapu László: A halászok harminc éve. = DNM, júl. 21:6.
A mohácsi halászati szövetkezettről.
3973. Jégvédelmi rakéták. A jégelhárítás eredményességének fokozása végett megerősítik a baranyai védelmi rendszert. = Magyar Nemzet, júl. 21:6.
3974. VARGHA Dezső: Pollonyi János tisztartó följegyzései. A bükkösi Jeszenszky-uradalom a reformkorban. = DN, júl. 21:6.
3975. ERDŐDI Gyula: Ifjómunkásiskola Pécsen 1921-ben. Kísérlet egy szocialista szellemű ipariskola felállítására. = DN, júl. 21:6.
3976. VARGA János: Összefogva – ésszerűbben, gazdagabban. Élünk magunknak. (2.) Vélemény a „színes sokoldalú” közművelődésről. = DN, júl. 22:3.
3977. [HÁRSFAI István] H. I.: Nyitás 1986-ban? Megkezdik a régi Pannónia felújítását. = DN, júl. 22:5.
Pécs, Pannónia Szálló.
3978. [GÁLLOS Orsolya] G. O.: Enyhítik a szállodagondokat. Diákothonok nyáron. = DN, júl. 22:5.
3979. VARGA János: Új szakmai profil: mezőgazdaság. Új szárnyalással bővül a Megyei Könyvtár. = DN, júl. 23:5.
3980. SALAMON Gyula: Szombati interjú Balatonyi Dezsővel, az OTP Baranya megyei Igazgató-ságának vezetőjével. Hatmilliárdos betétállomány. = DN, júl. 24:3.

3981. [HÁRSFAI István] H. I.: Tanulmányterv az ezredfordulóig. Energiagondok Szigetvárott. Fűtőerőmű? Alföldi gáz? Villany? = DN, júl. 24:4.
3982. KŐSZEGI Lajos: A MEZŐGÉP új üzeme két év után. Drávaszabolcsi változások. = DN, júl. 24:5.
3983. SÁSDI Sándor: Somlyó Zoltán pécsi féléve. = Népszabadság, júl. 24:15.
Somlyó Zoltán költő, 1910-ben a Pécsi Napló újságírója.
3984. HEGYI István: Testnevelési általános és sportiskola alakul Pécsen. = DN, júl. 24:16.
3985. ROSZPRIM Nándor: Az országban a legkorszerűbb és a legnagyobb. Formálódik a pécsi Nevelési Központ végleges képe. = DN, júl. 25:1.
3986. KESERŰ Katalin: Van-e mit bemutatni? Riasztó szobrok Pécsen. Pártatlan zsűrit hívtak össze. = Magyarország, júl. 25:27.
A pécsi képzőművészeti életéről, a köztéri szobrokról, a baranyai művészek tárlatáról.
3987. SZUNYOGH Szabolcs: Megújul a szigetvári hagyomány. Megkondul a Zrínyi-harang. = Népszava, júl. 25:5.
3988. SZILVÁGYI Irén: Baranya múltja. A szőlőművelés történetéből. = DN, júl. 28:6.
3989. [SALAMON Gyula] S. Gy.: Napirenden a takarékpénztár munkája. Jelentősen fejlődtek az OTP szolgáltatásai. Ülészett a megyei tanács végrehajtó bizottsága. = DN, júl. 29:5.
3990. LOMBOSI Jenő: Szombati interjú Kerekes Jenővel, a Bányászati Aknamélyítő Vállalat igazgatójával. Bányákat építettek. = DN, júl. 31:3.
3991. [MITZKI Ervin] M. E.: Pártfórumon. Áruellátás és szolgáltatások Baranyában. = DN, júl. 31:3.
3992. ÁLLÓ Miklós: Melioráció a baranyai földeken. = DN, júl. 31:5.
3993. [CSUTI János] Cs. J.: Úttörő kezdeményezés Baranyában. Kutatási kataszter készül. Számítógépen: ki, hol, mit kutat, mit publikál. = DN, júl. 31:5.
3994. ROMVÁRY Ferenc: A negatívumok is tükrözhetnek tanulságokat. Baranya megyei tárlat. Gondolatok a Pécsi Galériában. = DN, júl. 31:8.
3995. KISS György: Tanévzáró helyett. Közoktatásunk folyamatossága és megújulása. = DN, júl. 31:9.
3996. [LÁZÁR Lajos] L. L.: Látványos bemutató. Az autómодellező EB ünnepélyes megnyitója. = DN, júl. 31:16.
3997. SÁRVÁRI Mária: Pécs középkori egyetemc. = Magyar Nemzet, júl. 31:7.

Augusztus

3998. SZAKOLCZAY Lajos: Látogatóban Csorba Győzőnél. = Budapest, 82.8:20-23.
3999. FONAGY: Vajszló - egy vertikális gazdálkodó erdőszet. = Erdőgazdaság és Faipar, 82. 8-9:7-9.
4000. Cigány képzőművészeti múzeum. = Idegenforgalom, 82.8:30-31.
Luzsok.
4001. Újdonságok a Vasarely Múzeumban. = Idegenforgalom, 82.8:31.
4002. VARGA Sándor: „Az ismert baloldali könyvkiadó”, Faust Imre (1897-1963). = Irodalom-történet, 82.3:596-629.
Faust Imre (Mágoics, 1897-Pécs, 1963) könyvkiadó, később a Baranya megyei Moziüzemi V. igazgatója, majd a Baranya megyei Könyvtár munkatársa.
4003. D. Gy.: Az UNIVERZUM. Pécs. = Kereskedelem Technika, 82.8:30.
4004. Cégéres utca Pécsen. = Kirakat, 82.8:11., ill.
Sallai u.
4005. BARACS József: Segíteni a kedvezőtlen körülményekkel küszködőknek. = Népfőnt, 82. 8:52-54.
Baranya megye termelőszövetkezetéről.

4006. BEZERÉDY Győző: Pécsi házak. Amelyeket lebontottak a belvárosban (1.) = PM, 82.8:15.
4007. ROMVÁRY Ferenc: Fürtös György: A barátság kútja. = PM, 82.8:15., ill. Kőztéri kút Lvov-Kertvárosban.
4008. -esz: Profétának lenni... Szálloda és csárda együttműködése Mohácson. = Vendéglátás, 82.8:28.
4009. TÓTH István: Koller József, a historikus. = Vigília, 82.8:634.
Koller József (Huszt, 1745. dec. 16.–Pécs, 1832. szept. 2.) a pécsi egyházmegye történetírója.
4010. FUCHS Lívia: A hagyomány újjáélesztése. Pécsi nyár ötödször. = Új Tükör, aug. 1:28., ill.
4011. [LÁZÁR Lajos] L. L.: Autómodellező EB Szepes és Ruzsa aranyérmes. = DN, aug. 2:1. 1982. júl. 30.–aug. 1., Pécs.
4012. HEGYI István: XXIII. Mecsek Kupa Nemzetközi Kerékpárverseny. Karl-marx-stadi győzelmek a háromnapos viadalon. = DN, aug. 2:8.
Pécs, 1982. júl. 30.–aug. 1.
4013. Korszerű, új helyen a tűzoltóság. = DN, aug. 4:1.
Pécs, Engel János u.
4014. ROSZPRIM Nándor: Megtartani és eltartani. Szabadszentkirály. = DN, aug. 4:3.
4015. [TAMÁS Ervin] T. E.: Munkahely, lakás, kikapcsolódás. A baranyai bányászfiatalok helyzetéről. A megyei KISZ-bizottság tájékozódásának összegezése. = Népszabadság, aug. 4:4.
4016. WANATKA Gabriella: A haszon nem csak milliókban mérhető. = Ország-Világ, aug. 4:16–17.
Nyári építőtábor Grécpusztán.
4017. Az önállóság jegyében. = Figyelő, aug. 5:4.
A Villány-Mecsekajai Borgazdasági Kombinátról.
4018. [TAMÁS Ervin] T. E.: Vízet importálni pénzkidobás. Sörház a Mecsekben. = Népszabadság, aug. 5:6.
4019. GÁLLOS Orsolya: Római település a Szársomlyó lábánál. Amiről a mozaikok mesélnek. Pannónia Sörgyár.
Középiszkolás régésztáborok Baranyában. = DN, aug. 5:3.
4020. [DÜCSŐ Csilla] D. Cs.: Munkából üzemmérnök. Bemutatjuk Pálffy Tibort. Funkciója: KISZ Baranya megyei Bizottság gazdasági dolgozói titkára. = DN, aug. 6:3.
4021. RAB Ferenc: Harkány, hétköznap. = DN, aug. 7:4.
4022. Szabadidő-övezet épül Pécs körül. = Népszabadság, aug. 7:21.
4023. HÁRSFAI István: Új óvoda, 672 lakás, épül az új iskola. A pécsi városfejlesztés első féléve. = DN, aug. 7:4.
4024. MIKLÓSVÁRI Zoltán: Az elnököt visszahívták. = DN, aug. 7:5.
A Margitta-szigeti termelőszövetkezet elnökének visszaéléseiről.
4025. GÁLLOS Orsolya: A műemlékvédelem és az állampolgár. = DN, aug. 7:8.
Baranya megyében.
4026. Pécs és környéke folyamatosan lakott hely volt a századokban. Lcázarult a leletmentés Lvov-Kertvárosban. = DN, aug. 7:13.
4027. TAMÁS, Ervin: Archäologische Sensation in Pécs. Gefunden: die erste Universität des Landes. = Budapester Rundschau, aug. 9:32.
4028. [KURUCZ Gyula] K. Gy.: Sikerült a bemutatkozás. Első nap az új buszpályaudvaron. = DN, júl. 9:5.
4029. Megismerni a szocialista Magyarországot. A XXIV. „Népek Barátsága” nyári egyetem megnyitója Pécssett. = DN, aug. 10:1.
1982. aug. 9–19.

4030. MURÁNYI László: Ki pénzelje, ki építse meg a városi vezetéket. Pécs várja a földgázt. = DN, aug. 10:3.
4031. MANDIČ, Živko: Pečuški Hrvati. = Narodne Novine, aug. 12:2.
4032. [GÁLDONYI Magdolna] G. M.: Nem kell szégyenkezünk. A honismeretről Baranyában. = DN, aug. 12:5.
4033. KURUCZ Gyula: Építési telkek Pécs közelében. Kozármisleny terjeszkedni készül. = DN, aug. 13:3.
4034. The Mecsek and Villány hills. = Daily News, aug. 13:7.
4035. Dr. Emerich Ullmann, ein Sohn der Stadt Pécs: Organverpflanzung vor 80 Jahren. = Daily News, aug. 13:3.
Ullmann Emil sebész, Pécs, 1861. febr. 23. – a szervátültetés úttörője.
4036. A KÖZPONTI Statisztikai Hivatal Baranya megyei Igazgatóságának jelentése 1982. első feléről. = DN, aug. 14:1,3.
4037. LOMBOSI Jenő: Sűjtőlégrobbanás Zobák-bányán. = DN, aug. 14:5. 1982. aug. 8.
4038. SALAMON Gyula: Hazánk legnagyobb és legkorszerűbb autóbusz-pályaudvara. Több mint 1200 járat indul és érkezik Pécsre. = DN, aug. 14:6.
4039. [GÁLLOS Orsolya] G. O.: Megújul a tímárház. Dolgoznak a Munkásmozgalmi Múzeum épületén. = DN, aug. 15:1.
Pécsett.
4040. VERESS Tamás: Bányásztelepülés. Cserkút. = Mecseki Ércbányász, aug. 15:2.
4041. Pécsi régészeti szenzáció. = Új Ember, aug. 15:2.
Az egykori pécsi egyetem feltárásáról.
4042. KURUCZ Gyula: Az országban egyedülálló. Ifjúsági pszichiátria Szigetváron. = DN, aug. 15:3.
4043. ISTVÁNFALVI Miklós: A vállalatok, hatóságok összefogása révén. Megoldódott Vasas II. vízellátása. = MB, aug. 17:5.
4044. TÓTH Benedek: Csak így lehet. Életrevaló kezdeményezések a lippói tsz-ben. = Népszabadság, aug. 17:5.
4045. Fehérjettakarmány-feldolgozó Pécsett. = Magyar Mezőgazdaság, aug. 18:2.
4046. KECSKEMÉTY Zoltán: Diósvizlői közbirtokosság. „Termelőszövetkezet” 110 éve Magyarországon. = DN, aug. 18:6.
4047. PUSZTAI József: A bányavidékről indult el Kiss György szobrászművész. Születésének 130. évfordulójára. = DN, aug. 18:6.
4048. VARGHA Dezső: Előadóként a jogi kar legnevesebb professzorai szerepeltek. Szociális tanfolyam a Pécsi Tudományegyetemen (1942–1944). = DN, aug. 18:6.
4049. –nagy–: Címzetes címerezők. = Magyar Ifjúság, aug. 20:10.
A bolyi ifjúsági építőtáborról.
4050. MITZKI Ervin: Nemzetiségek Baranyában. Beszélgetés Krasznai Antallal, a HNF megyei titkárával. = DN, aug. 20:4.
4051. [HÁRSFAI István] H. I.: Az Aranyos Mária kápolna részlete? Püspökök temetkezőhelye? Országos jelentőségű szoborlelet a pécsi egyetemi ásatáson. = DN, aug. 20:5.
4052. WALLINGER Endre: Meddig jutottunk, merre tovább? Pécsi Nyári Színház, 1982. = DN, aug. 20:8.
4053. GÁLLOS Orsolya: Beszélgetés Babics Andrással. = DN, aug. 20:8.
4054. [DÚCSÓ Csilla] D. Cs.: Olvasótábor Bárban. „Ha kinyit egy könyvet, választ talál”. = DN, aug. 20:10.
4055. HORVÁTH Teréz: Suttogó kesztyűk. Pécs, a bőrök városa. – Cserzés a táncházban. = Magyarország, aug. 22:24.
4056. BEBESI Károly: Műhelyek, alkotók. Végh István fazekas. = DN, aug. 22:5.
Kishajmás.

4057. [MURÁNYI László] M. L.: Pannónia '82. = DN, aug. 23:1.
Harkány, 1982. aug. 22–szept. 4.
4058. Szövetkezetpolitikai találkozó. = Magyar Mezőgazdaság, aug. 25:2.
Pannónia '82, Harkány.
4059. BONYHÁDI Péter: Vizsgáljuk a kiscsoportos elszámolás. = Figyelő, aug. 26:13.
Munka- és üzemszervezés a baksai Ezüstkalász Tsz-ben.
4060. [GÁLLOS Orsolya] G. O.: Természet és emberi kéz alkotta szépségek. Egy nap a Jakab-hegyen. Folytatódik a kolostorfeltárás. = DN, aug. 26:3.
4061. 100 éve történt: az első Pécs vidéki bányászsztrájk. = DN, aug. 27:6.
4062. VARGHA Dezső: A Mecsek vidéki bányamunkások megmozdulásai az 1930-as években. A gazdasági világválságtól a csertetői csendőrsortüzig. = DN, aug. 27:6.
4063. [VARGHA Dezső] V. D.: Fejezetek a pécsi bányász dalosmozgalom kezdeti évtizedeiből. = DN, aug. 27:6.
4064. PUSZTAI József: Gárdonyi Géza Baranyában. = DN, aug. 28:9.
1882 augusztusában.
4065. NÉMETH Sándor: Szigetvár: mire képes a közakarát? = Szabad Föld, aug. 28:3.
A városközpont rekonstrukciójának terve.
4066. [CSUTI János] Cs. J.: Hajózási lehetőségek a Dráván. = DN, aug. 28:12.
4067. DUNAI Imre: Hős vértől pirosult gyásztér. Nyargalás a pusztulásba. A mohácsi csata fehér foltjai. = DN, aug. 30:6.
4068. VÍZHÁNYÓ Imre: Az ország megkülönböztetett tisztelettel köszönti a bányászokat. A Mecsek nagyarányú műszaki fejlesztése a bányászat jövőjét teremti meg. Interjú dr. Kapolyi László államtitkárral. = MB, aug. 31:3.
4069. FERENCI Demeter: Magyarereggy. A város vonzásában. = MB, aug. 31:8.
4070. FERENCI Demeter: A bányászat mellett. = MB, aug. 31:9.
Komló ipari üzemeiről.
4071. GRÜNWARD Géza: Visszapillantás lapunk két évtizedére. Az ezredik Mecseki Bányász. = MB, aug. 31:13.
4072. GRÜNWARD Géza: Hatvan év a KBSK-nál. Az igazolt versenyzők többsége fiatal. = MB, aug. 31:16.
Komlói Bányász Sport Klub.

Szeptember

4073. CSEH Sándor: Bólyi tapasztalatok az üzemegészségügyi feladatok megoldásában. = Állami Gazdaság, 82.4:11–13.
4074. VARGA Péter: Tenyészbarmfi értékesítése. = Állami Gazdaság, 82.5:32.
A Bólyi Mezőgazdasági Kombinátban.
4075. KOLTAY Éva: Üzemkörzeti ellátás a Szigetvári Állami Gazdaságban. = Állami Gazdaságok Üzemegészségügyi Szakbizottsága. Információ, 82.4:23–27.
4076. NÉMEDI VARGA Zoltán: A mecseki feketeköszén-telepek gázkitörés-veszélyességének földtani alapjai. = Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat, 82.9:605–611., ill. B. 610–611.
4077. KÖRÖS György: FPK kísérleti segédanyag felhasználása nappali tagozaton. = Felsőoktatási Szemle, 82.9:562–565.
A Pécsi Tanárképző Főiskolán.
4078. TÓTH István: Történelmi emlékek a Pécs melletti Jakab-hegyen. = Honismeret, 82.4:14–15.
4079. PINTÉR László: Újra Szentlőrincről. = Könyvtáros, 82.9:513–516.
Az 1. sz. Általános Iskola könyvtáráról.
4080. LÁSZLÓ Lajos: Nemzetiségekről, magyar nyelven. = Magyar Sajtó, 82.9:22–24.
A baranyai nemzetiségekről is.

4081. MENDÖL Zsuzsa: VII. Országos Kerámia Biennálé. = Művészet, 82.9:59.
Pécs, 1982. szept. 12–okt. 17.
4082. SIKOTA Győző: Nagy múltú porcelángyáraink jövője. = Művészet, 82.9:28–30., ill.
A pécsi Zsolnay-gyárról is.
4083. DUDÁS Zoltán: Kis közösség – nagy eredmények. = Népfront, szept. 9:18–20.
Szabadszentkirály.
4084. BEZERÉDY Győző: Pécsi házak. Amelyeket lebontottak a belvárosban. (2.) = PM,
82.9:11., ill.
4085. GÁSPÁR László: A szentlőrinci iskolakísérlet első szakasza. = Pedagógiai Szemle, 82.9:
782–787.
4086. VASTAGH Zoltán: A szentlőrinci iskolakísérlet első tíz évének értékelése. = Pedagógiai
Szemle, 82.9:788–795.
4087. KOVÁCS Sándor: Pedagógiai kutatók, kutató pedagógusok Szentlőrincen. = Pedagógiai
Szemle, 82.9:803–809.
4088. PREZSNYÁK János: Baranyából jelentik. = Polgári Védelem, 82.9:24., ill.
Polgári védelmi gyakorlat a baksai Ezüstkalász Tsz-ben.
4089. FREUND Antal: Tolnai–baranyai hagyományok. Nemzetiségi szokások a sertésvágásban és
feldolgozásban. = Vágóállat és Hústermelés, 82.9:29–30.
4090. Kerámiabiennálé, koncertek, színházi bemutatók. Gazdag kulturális program Pécsen. = Nép-
szabadság, szept. 1:7.
4091. Korszerű tanintézetben – korszerű nevelési elvekkel. = MHSZ-élet, szept. 1:10–11., ill.
A pécsi 508-as Ipari Szakmunkásképző Intézetéről.
4092. [RÓNASZÉKI Ferencné] Rné: Pannónia '82, Harkány. Modern mezőgazdaság – elavult
falvakban? = DN, szept. 1:2.
4093. HAVASI János: „Sikk” az elvándorlás... Mi lesz veled Almáskeresztúr? = DN, szept. 2:3.
4094. SALAMON Gyula: Az utolsó vonat. Beremend és Siklós között csak autóbuszok járnak. =
DN, szept. 2:6.
4095. HEGYI István: Megkezdődött az oktatás. Testnevelési általános iskola Pécsen. = DN,
szept. 3:8.
Építők úti Általános Iskola.
4096. HÁRSFAI István: Megkezdődött a Lenin tér rendezése. = DN, szept. 4:4.
Pécsen.
4097. MOLNÁR Imre: A 150. Zrínyi-ünnep. 1833 óta emlékeznek meg Szigetvár hős védőiről.
= DN, szept. 4:5.
4098. BERTA József: Környezetünk helyzete a város saját munkáját minősíti. Együtt a vidékkel.
= DN, szept. 4:5.
Szigetvár belvárosának rekonstrukciójáról.
4099. VINCZE István: Iskola továbbra is szolgálatban. = Szabad Föld, szept. 4:5.
A fekedői iskolaépületről.
4100. SITKEI Béla: Mecseki szénbányászok. = Képes Újság, szept. 4:4–5.
4101. LOMBOSI Jenő: Kétszáz éves a mecseki szénbányászat. = DN, szept. 4:7.
4102. [HAVASI János] H. J.: Bezárt a 15. siklói szobrász szimpozium. Tizenöt év alatt több mint
száz alkotás. = DN, szept. 4:13.
4103. LOMBOSI Jenő: A 32. bányásznap központi ünnepe a pécsi sportcsarnokban. A magyar
bányászok és hazánk politikájának tisztessége kölcsönös bizalmat teremt. Marjai József,
a Minisztertanács elnökhelyettese köszöntötte Pécsen a bányászokat. = DN, szept. 5:1–2.
1982. szept. 4.
4104. LENGYELTÓTI János: Újra megszólalt a szigetvári „Zrínyi-harang”. = Új Ember, szept.
5:3.

4105. M. P.: Befejeződött a pénzügyi konferencia Pécssett. = Népszava, szept. 5:4.
1982. szept. 3-4.
4106. VARGHA Dezső: A Mecsek vidéki kőszénbányászat kétszázéves története. = MB, szept. 7:7.
4107. CSUTI [János] J.: Erős ipar a Szentlőrinci Áfészben. Jó üzlet hiánycikket pótolni. = DN, szept. 7:3.
4108. KERCSA Imre: Hajóút a Dráván. = Népszabadság, szept. 9:6.
A Dráva szabályozásáról.
4109. [GÁRDONYI Tamás] G. T.: Ubrizsy professzor gyűjteményéből. Új kiállítás nyílt a Modern Magyar Képtárban. = DN, szept. 10:5.
A JPM tulajdonába került gyűjteményről.
4110. VINCZE István: Almamelléki táj, kilátással. = Szabad Föld, szept. 11:11.
A község elnéptelenedéséről.
4111. MIHOVICS József: Hazai tájakon. Siklós és környéke. = Zalai Hírlap, szept. 11:4.
4112. TŰSKÉS Tibor: A költő és városa. = Képes Újság, szept. 11:12-13.
Csorba Győző és Pécs.
4113. Bővítik a belvárosi iskolát. Városfejlesztés Komlón. = DN, szept. 11-13.
A megyei településrendezési és építészeti bizottság szept. 10-i üléséről.
4114. HORVÁTH Teréz: Nincs párja... Nyitásra készül a pécsi kesztyűmúzeum. = Népszabadság, szept. 12:4.
Sallai u.
4115. GÁRDONYI Tamás: Megjelent a Dunántúli Napló zsebkönyvtárának harmadik kötete. = DN, szept. 12:3.
Két évszázad. Pécs, 1982. 208 p.
4116. GÁLLOS Orsolya: A munkásság és az irodalom kapcsolata. Véget ért a József Attila Kör pécsi tanácskozása. = DN, szept. 12:3.
1982. szept. 10-11.
4117. Fiatal alkotók jelenléte. A 7. országos kerámiabiennálé megnyitója. = DN, szept. 13:1.
Pécs, 1982. szept. 12-okt. 17.
4118. S. A.: Népi ellenőrök vizsgálata baranyai építkezéseken. = Népszava, szept. 14:12.
4119. [KRISZTIÁN Béla] K. B.: Emlékmű Vasason. Tisztelet a hajdani bányászoknak. = MB, szept. 14:7.
A Klausz Gyula és Vasas Károly által készített emlékművet 1982. szept. 4-5-én adták át.
4120. [KURUCZ Gyula] K. Gy.: Belvárosi rekonstrukció Szigetváron. Új arcot kap a patinás belváros. = DN, szept. 15:5.
4121. [VERESS Tamás] V. T.: Az egyre népszerűbb autómodellezésről. EB-összefoglaló. = Mecseki Ércbányász, szept. 15:6.
A Pécssett megrendezett 31. Európa-bajnokságról.
4122. [VERESS Tamás] V. T.: Bányásztelepülés. Kővágótotós. = Mecseki Ércbányász, szept. 15:5.
4123. MÁRFI Attila: A pécsi építőipari munkások sztrájkja 1914 nyarán. = DN, szept. 15:6.
4124. [WALLINGER Endre] W. E.: Első adata az Anjou-korból származik. Sásd 650 éves jubileumára készül. = DN, szept. 16:3.
4125. RÓZSA Gyula: Havá tegyük a kerámiát? A hetedik országos biennálé Pécssett. = Népszabadság, szept. 17:7.
4126. Köznevelés pályázata - 1982. Jelige: Gyógyir és új erő. Egy vereség és egy győzelem. = Köznevelés, szept. 17:10-12.
Nehezen nevelhető gyerekek Drávapalkonyán és Mecsekjánosiban.
4127. A vakok és gyengénlátók helyzete Baranyában. Ülést tartott a megyei szervezet. = DN, szept. 17:5.
1982. szept. 16.

4128. NOVÁK Zoltán: Pécs főbb demográfiai jellemzőinek változásai a hetvenes évtizedben. = DN, szept. 18:6.
4129. PUSZTAI József: Déryné ifiasszony Pécssett. = DN, szept. 19:5.
4130. Ötvenéves a Bőrgyári Torna Club. = DN, szept. 19:8.
Pécs.
4131. [BEBESI Károly] B. K.: Magyarország megyéi. Baranya. = DN, szept. 20:5.
A Kossuth Kiadónál megjelent zsebkönyvről.
4132. SZTANKAY József: Szerszámmal és fegyverrel. Munkásör-harcgyakorlat Baranya megyében. = Népszava, szept. 21:5.
4133. VÁRHELYI József: „Zengő '82” munkásörgyakorlat Baranyában. = Vas Népe, szept. 21:1,2,3.
1982. szept. 19–20.
4134. [DUNAI Imre] D. I.: Országos parancsnoki dicséret munkásöreinknek. „Zengő '82” harcgyakorlat. = DN, szept. 21:3.
4135. [GÁLLOS Orsolya] G. O.: Bemutatkozás 2500 kötettel. NSZK könyvkiállítás Pécssett. = DN, szept. 22:5.
4136. Ötvenéves a Bőrgyári Torna Club (2). = DN, szept. 22:8.
4137. ROMVÁRY Ferenc: Egy kiállítás képei... Tárlat mohácsi magántulajdonban lévő képzőművészeti alkotásokból. = DN, szept. 23:3.
Mohács, 1982. szept.
4138. Ötvenéves a Bőrgyári Torna Club (3). Opatá, Karácsonyi Janika, Katits Lala, Hausch József. = DN, szept. 23:8.
4139. KOZMA Ferenc: Baranyai kisközségek. Áta. = DN, szept. 24:3.
4140. BARTAL Lőrinc: Ötvenéves a Bőrgyári Torna Club (4). Azok a szép tornászidők. = DN, szept. 24:8.
4141. [TANDI Lajos] T. L.: Kerámiatendenciák. Pécsi impressziók. = Dél-Magyarország, szept. 25:5.
A VII. Országos Kerámiabiennáléről.
4142. KURUCZ Gyula: Harmincéves álomból ébred Gödrc. = DN, szept. 25:6.
A megélnékülő építkezésekről.
4143. KOZMA Ferenc: Véralók. = DN, szept. 25:7.
Megyei Vértranszfúziós Állomás.
4144. MIKLÓSVÁRI Zoltán: Ötvenéves a Bőrgyári Torna Club (5). Hogyan tovább? = DN, szept. 25:16.
4145. DOMSZKY Hedvig: Négy év. Nemzeti bemutató. = Magyarország, szept. 26:27.
A kerámiabiennáléről és a Zsolnay-gyárról.
4146. FERENCI Demeter: Javult a bányaváros vízellátása. = MB, szept. 28:5.
Kömlő.
4147. FÖLDESSY Dénes: Idegenforgalmi mérleg Baranyában. „Kemény valuta” 22 millió forintért. = DN, szept. 29:3.
4148. PETHES József: Szójabemutató a Bolyi Mezőgazdasági Kombinátban. = Magyar Mezőgazdaság, szept. 29:9.
4149. KURUCZ Gyula: A megyei tanács vb. megtárgyalta. Egészségügyi alapellátás Baranyában. = DN, szept. 30:5.
1982. szept. 29.

Október

4150. Ünnepi közgyűlés a Pécsi Bőrgyárban. = Bőripari Dolgozó, 82.10:7., ill.
1982. szept. 25-én, a BTC megalakulásának 50. évfordulója alkalmából.

4151. BELLAK Gábor: Nemes Endre művészete. = Jelenkor, 82.10:928-930.
4152. LÁSZLÓ Lajos: Sorsváltozatok. Riportok a dél-dunántúli nemzetiségek életéből. = Jelenkor, 82.10:901-912.
4153. VARGA Lajos Márton: Bertók László költészete. = Jelenkor, 82.10:867-873.
4154. B. Gy.: Zengő - '82. = Munkásőr, 82.10:4-5., ill.
A munkásöregységek Baranyában megtartott országos parancsnoki szemléjéről.
4155. PÉTERI Judit: A Jeunesses Világzenekar és -énekkar Magyarországon. = Muzsika, 82.10:35-36., ill.
A Világzenekar háromhetes pécsi munkájáról.
4156. KÓBOR József-HORVÁTH Mihály-SCHMIDTNÉ HEICZINGER Mária: Cigány terhes anyák gondozási mutatóinak kedvező alakulása Baranya megyében 1960-1978 között. = Népegészségügy, 82.5:273-275.
4157. REISINGER Péter: A búza gyomirtási technológia gépi úton történő tervezésének tapasztalatai és eredményei 1982 tavaszán. = Növényvédelem, 82.10:464-467.
A Baranya megyei Növényvédelmi és Agrokémiai Állomáson végzett kísérlet.
4158. KOC SIS József: A szentlőrinci iskolakísérlet második szakasza. = Pedagógiai Szemle, 82.10:878-883.
4159. BERNÁTH József: Egy egységes és differenciált középiskola tervének fő vonásai a szentlőrinci iskola tapasztalatai alapján. = Pedagógiai Szemle, 82.10:884-889.
4160. BAKÓ Györgyi: A szentlőrinci továbbtanulókról - egy követő vizsgálat tapasztalatai. = Pedagógiai Szemle, 82.10:890-897.
4161. BEZERÉDY Győző: Pécsi házak. A Stock-ház. = PM, 82. 10:15., ill.
4162. KÓVÁGÓ Zsuzsa-SZUDI Eszter: Pécsi Nyári Színház '82. = Táncművészet, 82.10:1-5., ill.
4163. -esz-: Gasthof Harkányban. = Vendéglátás, 82.10:7.
4164. Keramikus-világtalálkozó Siklóson. = Népszabadság, okt. 2:21.
A Nemzetközi Kerámia Akadémia (AIC) 1982. okt. 2-i közgyűléséről.
4165. [HÁRSFAI István] H. I.: Három profil egy kézben. Községgazdálkodásból városgazdálkodás. = DN, okt. 2:4.
Siklós.
4166. MIKLÓSVÁRI Zoltán: Új cégek az exportőr-listán. A baranyai termékek a külföldön. = DN, okt. 2:5.
4167. CSENKEY Éva: A kézműves-kerámia jelene és közelmúltja. Kerámiabiennálé Pécsen, magyar kézműveskerámia (1950-80) kiállítás Siklóson. DN, okt. 2:8.
4168. SURÁNYI Dezső: A Mecsek botanikusa. = Új Ember, okt. 10:3.
Horváth A. Olivér (Girált, 1907. márc 6.-)
A 75 éves botanikus életrajza.
4169. [GÁLLOS Orsolya] G. O.: Véget ért az AIC-konferencia.
30 év magyar kerámiaművészete Siklóson. = DN, okt. 3:3.
4170. [CSUTI János] Cs. J.: Nevet és profilt változtattak. A Szigetvári Építőipari Szövetkezet. = DN, okt. 4:3.
4171. NEMES Vince: Megszűnt egy akna. Tizennégymillió csillét szállított. = MB, okt. 5:3.
Komló, Kossuth-bánya II.
4172. Borszesz és tojások a sebekre. Bányászok egészségügyi ellátása a feudalizmus korában. = MB, okt. 5:7.
A mecseki bányák területén.
4173. Babra megy a játék. = Magyar Mezőgazdaság, okt. 6:4.
A Bólyi Mezőgazdasági Kombinát integrálja a kistermelőket.
4174. Takarékosabb energiagazdálkodás Baranyában. = Népszabadság, okt. 7:9.
4175. [WALLINGER Endre] W. E.: Tíz külföldi együttes részvételével. Nemzetközi felnőttbábfesztivál Pécsen. = DN, okt. 7:3.
1982. okt. 11-16.

4176. [HÁRSFAI István] H. I.: 1989-re elkészül Pécs közműnyilvántartása. = DN, okt. 8:5.
4177. HÁRSFAI István: A felszabadulásakor alig 15 kilométernyi volt. A csapadékelvezetés gondjai Pécsett. = DN, okt. 9:4.
4178. FELKAI László: Szabad oktatás. 75 éve történt, Pécsett. Jászi, Nyisztor, Szabó Ervin. = Magyarország, okt. 10:21.
Az 1907-ben rendezett Szabadtanítás kongresszusról.
4179. VARGHA Dezső: Általános bányászstrájk 1907-ben. Teljesítették a dolgozók követeléseit. = MB, okt. 12:7.
4180. VARGA József: Megkezdődtek az István III-as akna építésének előkészületei. = MB, okt. 12:1.
4181. [KAPUVÁRI László] K. L.: Az ország legdélibb bekötő útja. Három kilométer tizenötöt pótol. = DN, okt. 12:1.
Kölked–Mohács.
4182. KENESSEI András: Pécs, kerámiabiennalé. = Magyar Hírlap, okt. 13:6.
4183. [HÁRSFAI István] H. I.: Ülést tartott a műemléki albizottság Agrártörténeti emlékké válik Békáspusztá. = DN, okt. 13:5.
4184. DUSZA András: Talán a többi jobb lesz. = Kisalföld, okt. 16:7.
A Kossuth Kiadónál megjelent Baranya c. kötetéről.
4185. [CSUTI János] Cs. J.: Befejeződtek a magyar–jugoszláv mezőgazdasági napok. = DN, okt. 16:2.
Pécs, 1982. okt. 13–15.
4186. Sportlövészet. Idén jól célzottak a pécsiek. = DN, okt. 16:16.
A pécsi MHSZ Petőfi Sándor lövészklub 1982. évi munkájáról.
4187. GÁLLOS Orsolya: Zengővárkony múzeuma, Pécsvárad kiállítása. = DN, okt. 17:3.
A Pécsváradon „Nagyapáink lakóhelye” címen rendezett kiállításról.
4188. [GÁRDONYI Tamás] G. T.: Befejeződött a nemzetközi bábfesztivál. = DN, okt. 17:4.
4189. PUSZTAI József: „Az obsitos” költője Pécsett. = DN, okt. 17:5.
Garay János (1812–1853) pécsi tanulóéveiről.
4190. [GÁRDONYI Tamás] G. T.: Baranya méltán híres kórusairól. A zsürielnök a siklósi fesztiválról. = DN, okt. 18:2.
Szövetkezeti kórusok 2. találkozója, 1982. okt. 16–17.
4191. [BOZSIK László] B. L.: Film Martyn Ferencről. Rajzfilmsikerek Pécsről. = DN, okt. 18:6.
A Pannónia Filmstúdió pécsi műterméről.
4192. NAGY István, F.: Tűnődés a gyásztéren. = Dél-Magyarország, okt. 19:4.
A mohácsi csatáról és az emlékparkról.
4193. [KAPUVÁRI László] Kapu László: Körbe-körbe Kölkedre. = DNM, okt. 20:6.
A községről általában.
4194. VARGHA Dezső: A baranyai selyemipar múltja. = DN, okt. 20:6.
4195. TEGZES Béla: 47 évig közlekedett. A pécsi villamos. = DN, okt. 20:6.
4196. GÁRDONYI Tamás: A hatodik fesztivál után. A bábjátászás ifjú- és felnőttkora. = DN, okt. 21:3.
A Pécsett rendezett nemzetközi fesztiválról.
4197. „Nincs ott semmi...” Gyümölcsöskert védte első egyetemünket. = Esti Hírlap, okt. 21:12.
Az egykori pécsi egyetem régészeti kutatásáról.
4198. [GÁLLOS Orsolya] G. O.: Középkori falusi templomok Baranya megyében. = DN, okt. 21:5.
4199. FEKETE Klára: A liászprogram. – Újabb 200 év megalapozása kezdődik a Mecsekben. = Csongrád megyei Hírlap, okt. 22:5.
4200. [DUNAI Imre] D. I.: Egy kis község nagy fába vágta a fejszéjét. Vödörök helyett vízvezeték. = DN, okt. 22:3.
Nagytótfalu.

4201. [HORVÁTH László] H. L.: A futball a legnépszerűbb. Nagykozár sportja. = DN, okt. 22:8.
4202. SIKORA, Verica: Baranyai pártdelegáció Eszéken. Aláírták az együttműködési szerződést. = DN, okt. 23:13.
4203. A művelődési miniszter pécsi látogatása. = DN, okt. 23:13.
1982. okt. 22.
4204. Új tűzoltóbázis Pécsen. = Népszava, okt. 26:7.
4205. [HÁRSFAI István] H. I.: 12 millióért – saját vállalkozásban. Újjászületik a pécsi postapalota. = DN, okt. 27:1.
4206. HAMAR Imre: Pillantás a harmadik szomszédba. Felszálló ágban a pécsi Zsolnay Gyár. = Napló (Veszprém), okt. 27:3.
4207. [KAPUVÁRI László] K. L.: Nemcsak középiskolás fokon. = DNM, okt. 27:6.
Mohács középiskoláról.
4208. [GÁLLOS Orsolya] G. O.: Pécsen indult a „Magyar zenei nevelés” programja. Emléktáblavetítés és kiállítás a Leöwey Gimnáziumban. = DN, okt. 28:1.
Pécs, 1982. okt. 27.
4209. GÁLLOS Orsolya: Népi műemlékek védelme Baranya megyében. A tizenegyedik baranyai porta. = DN, okt. 28:3.
Zengővárkony.
4210. MÉREY Klára, T.: A szigetvári birtokper. = Élet és Tudomány, okt. 29:1395.
1748-tól.
4211. MOLNÁR József: Képek az emlékparkból. = Dél-Magyarország, okt. 30:5.
Mohácsi emlékpark.
4212. BEBESI Károly: Látogatóban. „Én Pécsen mindig is nagyon szerettem”. = DN, okt. 30:8.
Illyés Gyulának Pécshez fűződő kapcsolatairól.
4213. Kettős jubileum. Huszonöt éves a Mecsek Tourist. = DN, okt. 30:13.
4214. Új pécsi utcanevek. = DN, okt. 31:3.

November

4215. MÉREI Emil: Előszó. = Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat, 82.11:724–725.
A mecseki szénbányászat fejlődéséről.
4216. KRISZTIÁN Béla: Adatok a mecseki szénbányászat múltjából. = Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat, 82.11:725, 730, 741.
4217. GÁLFI István: A mecseki szénbányászat termelésének fejlődése a felszabadulástól napjainkig. = Bányászati és Kohászati Lapok, Bányászat, 82.11:726–730., ill.
4218. PÓLAI György: A mecseki szénmedence földtani fölépítése. = Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat, 82.11:731–734. B. 734.
4219. TISZAI László: A fejtésgépesítés fejlődése. = Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat, 82.11:735–741.
A Mecseki Szénbányáknál.
4220. ORSZÁG Miklós: A fejtésgépesítési technológia fejlesztése. = Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat, 82.11:742–747.
A Mecseki Szénbányáknál.
4221. CSETHE András–RADÓ Aladár: Egyesületi élet a Mecseki Szénbányáknál. = Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat, 82.11:747.
4222. CSERFAI János: Gépészeti tevékenység. = Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat, 82.11:748–752.
A Mecseki Szénbányáknál.
4223. HERRFURTH Ernő: A mecseki szénlőképzési technológia fejlődése. = Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat, 82.11:753–756.

4224. RADÓ Aladár: 25 éves a gázlecsapolás Magyarországon. = Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat, 82.11:757-760.
A Mecseki Szénbányák adataival.
4225. VEDRÓDI Antal: A Mecseki Szénbányák beruházási tevékenysége a felszabadulástól napjainkig. = Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat, 82.11:761-762.
4226. BÁNHÉGYI Mihály: A tudományos kutatás eredményei. = Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat, 82.11:766-770., ill.
Baranyában.
4227. KOVÁCS Endre: A Máza-Dél - Váralja-Dél elnevezésű terület földtani kutatásának eddigi eredményei. = Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat, 82.11:771-775., ill. B. 774-775.
4228. KOVÁCS János: A mecseki szénmedence fejlesztése a liászprogram keretében. = Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat, 82.11:776-780., ill.
4229. MAJOR Géza: A Pécsi Bányászati Múzeum és kiállítás. = Bányászati és Kohászati Lapok, 82.11:781-782., 784., ill.
4230. WERLING Klára: Egyetemi napok Pécssett. = Egészségügyi Dolgozó, 82.11:5.
Orvosegyetemi napok, 1982. okt. 8-9.
4231. SZABÓ Róbert-BALOGH Zoltán: Zöldövezet a pécsi Höerőmű zagytavain. = Az Erdő, 82.10:471-473.
4232. PAPP László-VERESS József: Az egyetemi szintű közgazdászokképzés továbbfejlesztésének elméleti és gyakorlati kérdései. = Felsőoktatási Szemle, 82.11:664-669.
Janus Pannonius Tudományegyetem Közgazdasági Kara.
4233. Új baranyai látnivalók. = Idegenforgalom, 82.11:29.
Zengővárkony, Hetvehely.
4234. SZÜCS Julianna, P.: VII. Országos Kerámia Biennálé, Pécs. = Kritika, 82.11:34-35.
4235. KOVÁCS Zoltán: A pécsi harcsák. = Magyar Horgász, 82.11:12-13., ill.
A Pécsi-tóba telepített harcsákról.
4236. SCHELKEN Pálma: Kórusfesztivál Pécssett és Szolnokon. Zenciskolák és énekkarok együttműködése. = Parlando, 82.11:22-24., ill.
X. Országos Kamarakórus Fesztivál.
4237. BEZERÉDY Győző: Pécsi házak. A Sárkány-ház. = PM, 82.11:15., ill.
4238. Jereván és Pécs irodalmi barátsága. = Szovjetunió, 82.11:14., ill.
A Jelenkor és az orosz nyelvű Literaturnaja Armenija c. örmény irodalmi lap kapcsolatáról.
4239. LENDVAI L. Ferenc: Napló. = Világosság, 82.11:734-736.
A katolikus egyház és a társadalom viszonyáról. Baranyai vonatkozásokkal.
4240. DOMÁN István: Dr. Schweitzer József főrabbi 60 éves. = Új Élet, nov. 1:7.
1948-1981 között pécsi főrabbi. Életrajzi adatokkal.
4241. FERENCI Demeter: Jelentős társadalmi összefogással. Megvalósult egy álom. Korszerű közművelődési intézményt avatnak Komlón. = MB, nov. 2:5.
Színház- és hangversenyterem.
4242. CSERDI András: Volt egyszer egy utca. A színhagyomány „Kezitsókolom”-nak hívta. = MB, nov. 2:7.
A komlói Bem (korábban Szabadság, ill. Kisfaludy) utcáról.
4243. KECSKEMÉTHY Zoltán: Diósvizsló rövid történelmi múltja. = DN, nov. 3:6.
4244. MÁRFI Attila: 70 éve történt. Az 1912-es év bányamunkás-mozgalmai. = DN, nov. 3:6.
A pécsi bányavidéken.
4245. TÓTH István: Baranyai szüret - kétszázötven évvel ezelőtt. Bél Mátyás szőlészeti adatai. = DN, nov. 3:6.
4246. [HALLAMA Erzsébet] H. E.: Hol tart az új típusú tanárképzés? Integráció és előkészítő munka a tudományegyetemen. Beszélgetés Vastagh Zoltán dékánnal. = DN, nov. 4:3.
Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Kar.

4247. [MITZKI Ervin] M. E.: Az MSZMP Baranya megyei Bizottságának ülése. Megvitták a közoktatás helyzetét és fejlesztésének megyei feladatait. = DN, nov. 5:1-2.
1982. nov. 4.
4248. MIKLÓSVÁRI Zoltán: Mélyülő bányák, elmélyülő együttműködés. A Mecseki Ércbányászati Vállalat jövőbeni fejlődése a magyar-szovjet műszaki tudományos kapcsolatok tükrében. = DN, nov. 6:5.
4249. [WALLINGER Endre] W. E.: Egy közösség összefogásának értelme, creje. Felavatták a komlói színház- és hangversenytermet. = DN, nov. 6:1.
1982. nov. 5.
4250. HÁRSFAI István: Rendelőintézet a „Lánc utcában”. = DN, nov. 6:4.
Megnyílt 1982. nov. 1-én Pécs új rendelőintézete.
4251. KURUCZ Gyula: A saját erőnkől. Otthonteremtők faluja. = DN, nov. 6:4.
Nagykozár.
4252. [SALAMON Gyula] S. Gy.: Centenárium kiállítás. Budapest – pécsi vasút. = DN, nov. 6:12.
Pécs, 1982. nov. 5-16.
4253. HÁRSFAI István: Az aknamélyítők ugrásra készek. Alagút az északi érintő úton. = DN, nov. 8:3.
Pécs.
4254. [GRÜNWARD Géza] G. G.: A PMSC háza táján. A megalakulás körülményei. = MB, nov. 9:8.
4255. MÁRFI Attila: A baranyai bányászfiatalok mozgalmi tevékenysége. = MB, nov. 9:7.
1944-1950 között.
4256. VARGHA Dezső: A felszabadulást követő hetek pécsi eseményei. Válogatás a helyi sajtó számaiból. = DN, nov. 10:6.
4257. [TAMÁS Ervin] T. E.: Dinamikusan fejlődik a Pécsi Bütorgyár. = Népszabadság, nov. 11:9.
4258. PIÓ Márta: A bábosok „Mekkája”. = Kisalföld, nov. 13:10.
A Pécsi Nemzeti Színház bábgyűjtéséről.
4259. A KSH Baranya megyei Igazgatóságának jelentése 1982. I-III. negyedéről. = DN, nov. 13:3.
4260. MURÁNYI László: Építési piac – 1983. Lesz munkája bőven jövőre is a BÉV-nek. = DN, nov. 13:5.
4261. SALAMON Gyula: Százéves a budapest-pécsi vasút. = DN, nov. 13:6.
4262. Kereken egy esztendő alatt elkészült. Száz éve Pécsről Pestre vonaton. = Magyar Hírlap, nov. 14:5.
4263. VERESS [Tamás] T., FÜZY [Tamás] T.: Méltón a bányász hagyományokhoz. A zenekar huszonöt éves. = Mecseki Ércbányász, nov. 15:4.
A MÉV fúvózenekaráról.
4264. VERESS Tamás: Múltunk és jelenünk. Patacs (Potoch). = Mecseki Ércbányász, nov. 15:2.
4265. SZKLADÁNYI Péter: Mesél a régi Pécs. Koruk legkiválóbb muzsikusai. = DN, nov. 15:6.
Amtmann Prosper, Weidinger Imre.
4266. Népi kincsek védelmezői. Baranyai tájházprogram. = Esti Hírlap, nov. 16:12.
4267. FEJÉR Gábor: A Pécsi Zsolnay Porcelángyár. (Képriport). = Népszava, nov. 16:5.
4268. [HÁRSFAI István] H. I.: A Mecsekvidéki Idegenforgalmi Bizottság Mohácson. A fogadóképesség gondjai. = DN, nov. 17:5.
A mohács-dunaszekcsői üdülőövezet szerepe a megye idegenforgalmában.
4269. HEGYI István: A mohácsi evezősök sikerei. Két országos bajnokság – 60 olimpiai pont. = DN, nov. 17:8.
4270. [GÁLDONYI Magdolna] G. M.: Ötszázharminc lakás épül öt év alatt. Családi házas területet fejlesztenek Szigetváron. = DN, nov. 19:1.

4271. [SALAMON Gyula] S. Gy.: 25 éves a MÉV üzemegészségügyi szolgálata. Országos bányarvosai kollokvium Pécssett. = DN, nov. 19:5.
1982. nov. 18–20.
4272. VARGA János: Mai puszták népe. Tegnap cselédek Üszögpusztán. = DN, nov. 20:6.
4273. (Havasi): Növekszik Mohács vonzereje. = Népszava, nov. 20:16.
4274. [HAVASI János] H. J.: Jubilál a Mecsek Kórus. = DN, nov. 21:3.
4275. MURÁNYI László: A céget 150 éve alapították. A Wigan kályhás-dinasztia. = DN, nov. 23:3.
Pécssett.
4276. [MÜLLER Zsuzsanna] M. Zs.: Elkészült a Nevelési Központ művelődési háza. Nyílt házat szeretnének csinálni. = MB, nov. 23:5.
Pécssett.
4277. A nagyközség történetéből – képekben. Sásd 650 éves. A jubileumi ünneppsorozat meg-megnyitója. = DN, nov. 23:5.
1982. nov. 22.
4278. [KRISZTIÁN Béla] K. B.: 38 éve történt. Baranya felszabadulása. = MB, nov. 23:2.
4279. Dunafalva és Dunaszekcső között. Áthúzták a földgázvezetékét a Dunán. = DN, nov. 24:1.
4280. HEGYI István: Labdarúgás Baranyában. = DN, nov. 24:8.
4281. TÓTH István: Pécsi utcák – híres emberek. Tinódi Sebestyén. = DN, nov. 25:5.
4282. Sásd nagyközség monográfiája. = DN, nov. 26:4.
4283. HÁRSFAI István: Szombati interjú Piti Zoltánnal, a Baranya megyei Tanács elnökhelyettesével. A lakásgazdálkodásról. = DN, nov. 27:3.
4284. WALLINGER Endre: Háta megett: 650 év. Sásd nagyközség jubileumán. = DN, nov. 27:4.
4285. MEKIS János: Négy megye közlekedésbiztonsága. = Népszava, nov. 28:12.
Baranya, Békés, Fejér és Heves megye.
4286. BÁLING József: Az egész országot átfogó hálózattal. Önálló vállalat lesz a Pannónia Mezőgazdasági Társaság. = DN, nov. 30:3.
4287. (havasi): Új művelődési ház Pécssett. Minden egy helyen. = Népszava, nov. 30:3.
A Nevelési Központban.
4288. [HAVASI János] H. J.: Oktatás, közművelődés. Átadták a Nevelési Központ művelődési házat. = DN, nov. 30:5.
Pécs, 1982. nov. 28.

December

4289. KRISZTIÁN Béla: A 32. országos bányásznapi Pécssett. = Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat, 82.12:815., ill.
4290. TAMÁS László–SZALKA Péter: A dél-dunántúli borok minősége a szekszárdi nyílt bor-bírálat tükrében. = Borgazdaság, 82.4:132–133.
4291. KRETZÓI M.–PÉCSI M.: A Pannónia-medence pliocén és pleisztocén időszakának tagolása. = Földrajzi Közlemények, 82.4:300–326.
A Villányi-hegységről.
4292. GÉCZY Barnabás: A villányi júra ammoniteszek. – Földtani Közlöny, 82.4:363–371.
4293. PATAKY Nóra–JÓZSA Sándor–DUNKL István: Az ófalui Szén-völgy júra rétegsora. = Földtani Közlöny, 82.4:383–394., ill.
4294. JÁNOSSY Dénes: Újabb adatok az európai madárfauna kialakulásához. = Földtani Közlöny, 82.4:449–453.
A Villányi-hegységben végzett ásításokról is.
4295. Az országból jelentjük. Belvárosi rekonstrukció Szigetváron. = Kirakat, 82.12:26.

4296. ROMÁN Lászlóné: Az összevont iskolai és tanácsi közművelődési könyvtárak működésének tapasztalatai Baranya megyében. = Könyv és Nevelés, 82.6:239-248.
4297. KOC SIS József: Visszhang. Még egyszer Szentlőrincről. = Könyvtáros, 82.12:734-735.
A szentlőrinci kísérleti iskola igazgatójának válasza Pintér Lászlónak az iskola könyvtáráról írott cikkére.
4298. Zs.: Baranya. Könyvvilág, 82.12:28.
A Kossuth Könyvkiadónál megjelent Baranya c. monográfiáról.
4299. SZIGETHY Gábor Miklós: Az orrmánsági nyelvjárás Kodolányi prózájában. = Magyar Nyelvőr, 82.4:431-439.
4300. Sásd 650 éves jubileuma. = Népfront, 82.12:62.
A Sásd c. monográfiáról.
4301. BEZERÉDY Győző: Pécsi házak. A Jeszenszky-ház. = PM, 82.12:15., ill.
Kossuth Lajos u. 36.
4302. STEINER József-NAGYMEGYERI Andrásné: A környezeti levegő immisziós vizsgálata és értékelése Baranyában. = PMSZ, 82.4:1-4., ill.
4303. VÉGSŐ Pál-MADURKA József: Szennyvíztisztító a Pécsi Bőrgyárban. = PMSZ, 82.4:5-10., ill.
4304. PAPP Tivadar: Erdőgazdálkodás a Mecsekben. - PMSZ, 82.4:11-13.
4305. CSÓSZ Gyula: Az állattartó telepeken keletkező hígtrágya felhasználása és elhelyezési lehetőségei. = PMSZ, 82.4:13-18.
Baranyai tapasztalatok alapján.
4306. KIRICSI Zoltán: A háttérpar szerepe. = PMSZ, 82.4:18-22.
Baranyai vállalatoknál végzett vizsgálatok alapján.
4307. REUTER Camillo: Földváry Miksa (1877-1945). = PMSZ, 82.4:23-24.
Erdőmérnök, szakíró (Siklós, 1877. - Balatonfenyves, 1945. jan. 6.)
4308. CSABAFI András: A pécsi süteménygyár. = Sütőipar, 82.4:130-140.
4309. SAS Béla: Regionális infrastruktúra-vizsgálat a Dél-Dunántúlon. = Területi Statisztika, 82.6:589-602.
4310. Új látnivaló Baranyában. = Turista Magazin, 82.12:5.
A zengővárkonyi tájház.
4311. BUZÁNSZKY Béla-BAJTAI Rezső: Jogi problémák Pécs belváros rehabilitációjának megvalósítása során. = Városépítés, 82.6:8-11.
4312. FISCHER János: Energiaellátás és városfejlesztés Mohácson. = Városépítés, 82.6:12-13.
4313. [KAPUVÁRI László] K. L.: Évente 260 ezer pár bőrkesztyű. Húszéves a szövethézet. = DNM, dec. 1:6.
A Pécsi Kesztyű- és Bőrdíszműipari Szövethézet mohácsi üzeméről.
4314. MURÁNYI László: Az új pécsi tűzoltólaktanya. = DN, dec. 1:2.
4315. [GÁLLOS Orsolya] G. O.: Kiállítás a Mozgalmi Házban. A vidéki könyvkiadás negyedszázada. = DN, dec. 1:5.
1982. nov. 30.-dec. 9., Pécs.
4316. VARGHA Dezső: A pécsi Mecsek Kórus huszonöt éves története. = DN, dec. 1:6.
4317. MAGYAR Katalin: Vándorbot. Mohácsi csodák. = Pajtás, dec. 2:13-15.
Az emlékparkról.
4318. Dinamikusan fejlődik az ételmezeripar Baranya megyében. = Népszabadság, dec. 2:9.
4319. [GÁRDONYI Tamás] G. T.: Nem hivatásos kiadók képviselőinek tanácskozása. = DN, dec. 2:5.
Pécs, 1982. dec. 1.
4320. Több menedzselőre van szükség. Januártól önálló vállalat a Pannónia. = DN, dec. 2:5.
Pannónia Műszaki-Fejlesztési Innovációs Közös Vállalat.

4321. [GÁLLOS Orsolya] G. O.: Otthon a városban élő nemzetiségnek. Megnyílt a pécsi délszláv klub. = DN, dec. 4:1,13.
4322. VARGA János: Mai puszták népc. A kishársági cselédsoron. = DN, dec. 4:5.
4323. PUSZTAI József: Móríz Zsigmond Baranyában. = DN, dec. 4:7.
1934. dec. 12-én.
4324. MEDVE Imola: Havonta egyszer Pécs-Kertvárosból. Kábeltévé-premier a lakótelepen. = Magyar Hírlap, 82.5:5.
4325. (havasi): Délszláv klub Pécsen. = Népszava, dec. 5:5.
4326. [GÁLDONYI Magdolna] G. M.: Tizenöt kilométeres vezetékhalózat. Duna-vizet kap Kozármisleny. = DN, dec. 7:1.
4327. VAJDA József: Alsómocsoládi költő. = MB, dec. 7:4.
Kulcsár József (1858. febr. 25.–1902. dec. 7.) tanító, költő.
4328. [VAJDA József] V. J.: A kutatási tevékenység elmarad a kívánalmaktól. A jövő évben egymilliárd forint beruházásra. = MB, dec. 7:1.
Mecseki Szénbányák.
4329. [RÓNASZÉKI Ferencné] Rné: Ipari kerámiaüzem épül kishajmáson. Kis tsz nagy beruházása. = DN, dec. 7:3.
4330. SALAMON Gyula: Falu a városkörnyéken. Lánycsók. = DN, dec. 8:3.
4331. CSÁKI Judit: A Pécsi Körzeti Stúdió jelene és... = Népszava, dec. 8:6.
Riport Békés Sándorral, a Körzeti Stúdió vezetőjével.
4332. [TÓFALVI Éva] T. É.: Tizennyolcezer emberről van szó. Többet kell törődni az idősekkel. = DN, dec. 8:5.
4333. CSÁKI Judit: Tévéműsor a nemzetiségeknek. Német és szerb-horvát nyelven. = Népszava, dec. 9:6.
A Pécsi Körzeti Stúdióról.
4334. ZELEI Miklós: A vidéki könyvkiadás rögös útjai. Tudós csomagolók. = Magyar Hírlap, dec. 10:6.
A dec. 1-i tanácskozásról.
4335. Az MSZMP Baranya megyei és a Baranya megyei Tanács Végrehajtó Bizottságának együttes határozata. A lakásépítés és -fenntartás, a lakásgazdálkodás és -csoztás megyei irányelvei. = DN, dec. 11:3.
4336. [LÁZÁR Lajos] L. L.: Modellkezés. 25 éves az MHSZ Ércbányász. = DN, dec. 11:16.
4337. HEGYI István: Nagyobb figyelmet az általános iskolákra. Baranya kosárlabda-sportjának értékelése. Több játéklehetőséget a középiskolásoknak. = DN, dec. 11:16.
4338. [KIPKA Tamás] K. T.: Értékmentő vállalkozás a pécsi ferences templomban. = Új Ember, dec. 12:2.
A templom restaurálásáról.
4339. HORVÁTH Csilla: Kilencven éve halt meg Irányi Dániel, Pécs képviselője. = DN, dec. 12:5.
4340. HEGYI István: Kézilabda. Kudarc vagy balsiker. = DN, dec. 12:8.
A PMSC női csapatáról.
4341. SALAMON Gyula: Zala, Tolna, Somogy és Baranya kézfogása. Nyilatkoztak a megyei tanácselnökök. = DN, dec. 13:3.
Együttműködési megállapodás a dél-dunántúli körzet összehangolt fejlesztésére.
4342. BÁLING József: Vállalat lett a Pannónia. = Magyar Mezőgazdaság, dec. 15:7.
4343. KOVÁCS Zoltán: Év végi számvetés a megye horgászmozgalmáról. = DN, dec. 15:6.
4344. Öt szakosztályban. Mozgássérültek sportolási lehetőségei. = DN, dec. 16:16.
Pécsen.
4345. [FÖLDESSY Dénes] F. D.: Bemutatjuk a pécsi Fészek Áruházat. = DN, dec. 18:4.

4346. VARGA János: Munkát falura? Munkát falura! Csak a nyereséges, jövedelmező ipar hoz megoldást. = DN, dec. 18:5.
Baranyában.
4347. [ROSZPRIM Nándor] R. N.: Hét hónap alatt, határidőre. Elkészült a Baja–Pécs közötti földgázvezeték. = DN, dec. 18:13.
4348. MEDVE Piroska: Kirándulás, utazás, üdülés. A sokszínű Baranyában. = Népszabadság, dec. 19:5.
4349. HAVASI János: Cigányklub a Mecsek lábainál. = Új Tükör, dec. 19:46.
Mánfán.
4350. [BELÉNESSY Csaba] B. Cs.: Mesterfokú tornászbajnokság. Kovács László két aranyérme. = DN, dec. 20:1,8.
Pécs, 1982. dec. 18–19.
4351. CSUTI [János] J.: Fejlesztés, saját erőből. Megújult a bükkösi kőbánya. = DN, dec. 21:3.
4352. Termelőszövetkezetek a faluért. = Magyar Mezőgazdaság, dec. 22:2.
Somberek, Lippó.
4353. GÁLLOS Orsolya: Hiányszakmák átcserélődése. Pályaválasztási mérleg Baranya megyében. = DN, dec. 23:3.
4354. [kőbányai]: Településhálózati tervek. Például Görcsönydoboka. Egyik út: út a faluhoz. = Esti Hírlap, dec. 23:7.
4355. Számvetés. Beszélgetés Lukács Jánossal, a Megyei Pártbizottság első titkárával a megyei párttervezetlet és az MSZMP XII. kongresszus határozatainak baranyai végrehajtásáról. = DN, dec. 24:3.
4356. FRANKA Tibor: Hitek, téglák, forintok. = Magyar Hírlap, dec. 24:18–19.
Kővágószőlős műemléktemplomának felújításáról.
4357. [HORVÁTH László] H. L.: Könnyűbúvársport. Sikeres pécsi évadzáró. = DN, dec. 28:8.
4358. MÁTÉ Györgyi: Anjou-kori leletek Pécsen. = DN, dec. 29:6.
A Székesegyház mögötti ásásokról.
4359. [CSUTI János] Cs. J.: Az év utolsó munkanapján. Megérkezett a földgáz Pécsre. = DN, dec. 31:1.
4360. BÁLING József: Tettekben kifejeződő lokálpatriotizmust! Higgadt biztonsággal. Nem lesz megtorpanás Pécs város fejlődésében. = DB, dec. 31:3.
Beszélgetés Szentirányi Józseffel, a Városi Pártbizottság első titkárával és Czente Gyulával, Pécs város Tanácsa elnökével.
4361. Baranya legjobb sportolói 1982-ben. = DN, dec. 31:16.

PÓTLÁS 1980–1981.

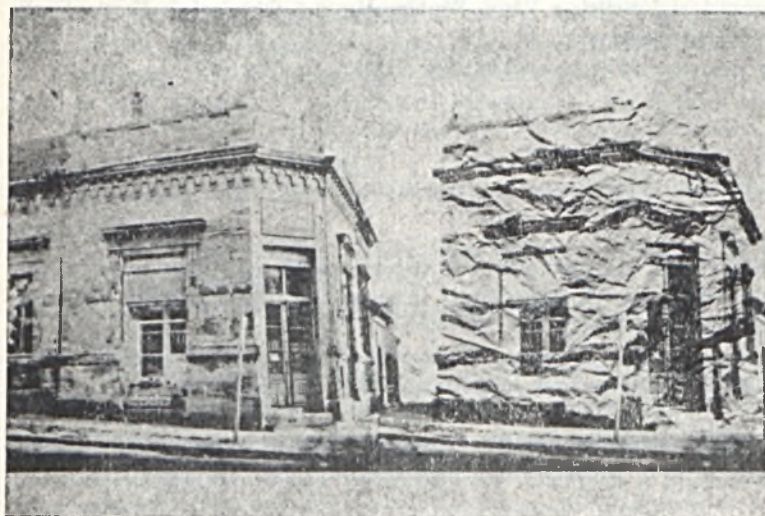
KÖNYVEK

4362. KRISZTIÁN Béla–TÍMÁR György: Adatok a magyar–szlovák művelődéstörténeti kapcsolatokhoz. Papanek György. = Tanulmányok és dokumentumok Baranya megye nemzetiségeinek történetéből. Pécs 1981. 425–443. B. 440.
4363. A lakóterületi pártszervezetek és körzeti népfrentbizottságok együttműködésének tapasztalatai és feladatai. = Pártszervezetek tájékoztatója. 1981. 2. Pécs 1981. 14–17.
Baranyában.
4364. MONOSTORI László: Táplálkozásbiológiai vizsgálatok a Bólyi Mezőgazdasági Kombinát üzemi vadászterületén élő őz populációkban. Disszertáció. Keszthely 1981. 149 lev. B. 144–149. Soksz.
4365. A Magyar Szocialista Munkáspárt Baranya megyei Bizottságának határozata a pártfegyelem megszüldítéséért, a pártfegyelmi munka javításáért. = Pártszervezetek tájékoztatója. 1981. 2. Pécs 1981. 6–9.

4366. A pártoktatás megyei középtávú terve. = Pártszervezetek tájékoztatója. 1981. 1. Pécs 1981. 9–15.
4367. Pártszervezetek tájékoztatója. Kiad. az MSZMP Baranya megyei Bizottsága. 1981. 2. Pécs 1981. 17 p.
4368. PFEIFER Dániel: Az őszi búza gyomosodásának vizsgálata Baranya megyében. Disszertáció. H. n. 1981. 121 lev. B. 117–121. Sokszt.
4369. PRAKATUR, Marija: Povijesni pregled nastave hrvatskosrpskog jezika u gradu Mohacu. A horvát-szerb nyelv oktatásának történeti áttekintése Mohács városában. = Iz nase proslosti. 3. Bp. 1981, Tankönyvk. 43–63.
4370. Tájékoztató a gazdasági perck tapasztalataiból adódó feladatokról. = Pártszervezetek tájékoztatója. 1981. 1. Pécs 1981. 10–13.
4371. Tanulmányok a PTF cigánykutató munkacsoportjának vizsgálataiból. 3. Ruppert Ferencné-Várnagy Elemér: Egy iskolaérettségi vizsgálat néhány adata dél-dunántúli települések beás cigány gyermekeinél. + Garbócz Gábor: A beszéd és a szociális helyzet összefüggése. Összehasonlító felmérés néhány cigány gyermek magyar és cigány nyelvtudásáról. Bp. – Pécs MTA Nyelvtudományi Int. – PTF. p.
4372. Utazás Magyarországon. Szerk. Szabady Csaba. 6. Benkő Ilona: Zala megye, Somogy megye, Tolna megye, Baranya megye. Bp. 1981, Magyarok Világszövetsége. p.

FOLYÓIRATCIKKEK

4373. BÖKÖNYI Sándor: Earl neolithic Vertebrate Fauna from Lánycsók-Égetmalom. = Acta Archaeologica, 81.1–4:21–34.
4374. MIKLÓS Gábor: A Remény zsomboly klímaclemezése. = Karszt és Barlang, 80.2:81–86, ill. Abaliget–Pécs között
4375. RÓNAKI László: A borsókó mint huzatindikátor. = Karszt és Barlang, 80.2:103–104. A Mecsekben végzett vizsgálatok adataival.
4376. KÓKAI András: Pécs városának mérnökgeológiai célú földtani térképezése. = Mérnökgeológiai Szemle, 81:1–21.

Valkó László (Magyarország)

TARTALOM

MIHÁLY OTTÓ: Innováció és permanens fejlesztés az oktatásügyben - - - - - J	3
ÚJFALUSSY JÓZSEF: Liszt-szobor-avatás Pécsen - - - - -	16
FABULYA LÁSZLÓ: Tízéves a Baranya megyei Pedagógiai Intézet - - - - -	18
TASNÁDINÉ RÓNAKY EDIT: A baranya megyei pedagógiai pályázatokról - - - - -	21
SCHMIDT ERZSÉBET: A Helikontól a Sopianae Diáknapig - - - - -	36
KAMARÁS KÁROLY: Miért nem mozog a munkaerő? - - - - -	39
VASTAGH ZOLTÁN: A pedagógiához kapcsolódó képzési elemek rendszere - - - - -	45
DR. BERNÁTH JÓZSEF: A középiskola és a felsőoktatás kapcsolatának néhány problémája	51
PÁLL LAJOS: Párbeszéd Pécsen a kulturális demokráciáról - - - - -	58
KALLÓS MIKLÓSNÉ: Intenzív orosz nyelvi szaktábor Mohácson - - - - -	62
ORMOS MÁRIA: Beszélgetések az asztalnál - - - - -	66
TILKOVSKY LÓRÁNT: A weimari Németország külpolitikája és a Duna-medence német kisebbségei - - - - -	72
DR. SZITA LÁSZLÓ: A magyarországi németiség iskolaügyének alakulása a Délkelet-Dunán- túl, 1938-1944 - - - - -	76
SURJÁN MIKLÓS-SZAKÁCS SÁNDOR: Bibliográfia és repertórium - - - - -	86

